

GRAUPAROVA MAPA VELKOSTATKU JILEMNICE

GRAUPAROVA MAPA VELKOSTATKU JILEMNICE

člověk a příroda

Grauparova mapa velkostatku Jilemnice

Vydala Správa Krkonošského národního parku v roce 2016
Text: Aleš Valenta

© 2016, Správa Krkonošského národního parku,
Dobrovského 3, 543 01 Vrchlabí

Vytištěno na papíře původem z lesů s certifikátem FSC, kde se hospodaří sociálně
a ekologicky šetrným způsobem podle stanovených standardů.

ISBN: 978-80-7535-023-7

VALENTA, Aleš. *Grauparova mapa velkostatku Jilemnice*. Vrchlabí: Správa KRNP,
2016. ISBN 978-80-7535-023-7.

GRAUPAROVA MAPA VELKOSTATKU JILEMNICE

DOBA A OKOLNOSTI VZNIKU, OTÁZKA AUTORSTVÍ, ANALÝZA OBSAHU

ALEŠ VALENTA

Obsah

Předmluva	6
Čechy a panství Jilemnice v 18. století (I.)	10
Ekonomické poměry v zemi (I. 1.)	10
Hospodaření v lesích (I. 2.)	12
Podkrkonošské dominium Harrachů (I. 3.)	15
Zemědělství, průmysl a řemesla na Jilemnicku (I. 4.)	19
Jan Antonín Graupar, úředník a kartograf (II.)	28
Kartografie v 18. století (II. 1.)	28
Život a práce Jana Antonína Graupara (II. 2.)	37
Ze života harrachovského úředníka (II. 2. 1.)	38
Terčem selského hněvu (II. 2. 2.)	46
Hraniční spor s Vrchlabím a Kolbeho „mapa Labského dolu“ (II. 2. 3.)	51
Grauparův podíl na vzniku josefského katastru (II. 2. 4.)	59
Grauparova kartografická práce na Jilemnicku (II. 3.)	62
Vznik a osudy velké mapy (II. 3. 1.)	62
Měřičem vrchnostenských gruntů (II. 3. 2.)	64
Popis a charakteristika Grauparovy mapy (III.)	67
Kartuše	82
Sekce mapy	116
Poznámky	144
Přílohy	158
Prameny a literatura	170
Seznam vyobrazení	174

Předmluva

Grauparova mapa

Kniha, kterou otevíráte, je věnována jedné ze známých map Krkonoš – Grauparově mapě, jež patří spolu se svými staršími předchůdkyněmi k nejcennějším historickým pramenům území Krkonoš. Z oblasti Krkonoš se dochovalo poměrně velké množství různého mapového materiálu. Už na nejstarší mapě Čech Mikuláše Klaudyána z roku 1518 je uveden název Krkonoss a rzeka Labe. Na nejstarší mapě Slezska Martina Helwiga z roku 1561 potom dominuje Sněžka a objevuje se zde nejstarší zpodobnění Krakonoše – Rubenczal. Za nejstarší obrazovou mapu Krkonoš je pak považována tzv. mapa Šimona Hüttela, trutnovského kronikáře, zhotovená pravděpodobně důlním měřičem Jiříkem z Řásné mezi léty 1576 a 1585. Originál této mapy se během druhé světové války ztratil, ale Krkonošské muzeum ve Vrchlabí vlastní na osmi černobílých skleněných negativech kopie jednotlivých částí mapy a její barevnou rekonstrukci. V tomto období, hlavně v souvislosti s rozvojem těžby nerostných surovin a kácením lesů, vzrostl zájem o přesné stanovení hranic mezi pozemky jednotlivých majitelů, protože docházelo k častým územním sporům. Vznikla celá řada dalších map, např. lesní mapa východních Krkonoš Samuela Globice z roku 1668, dále mapy Johanna Kristiana z Wolffsburghu z roku 1701, z roku 1743 první mapa pro panství Jilemnice a Branná; známá mapa Johanna Josefa Manna, mapující horskou část panství Jilemnice a dále mapy Johanna Aloise Kolbeho, zemského měřiče. A to už je doba vzniku Grauparovy mapy.

Byla pořízena jako jedna z četných map panství a velkostatků, vytvářených ve druhé polovině 18. století jako důležitý nástroj vrchnostenské hospodářské správy, v případě panství Jilemnice a Branná na objednávku majitele panství hraběte Arnošta Quido Harracha. Vznikla krásná kolorovaná mapa, která byla původně umístěna zřejmě v kanceláři Jana Antonína Graupara, správce velkostatku Jilemnice. Mapa rovněž visela dlouhá léta v prostorách jilemnického zámku (dnes Krkonošské muzeum). Tady ji někdy kolem roku 1960 nafotil přední český fotograf, jilemnický rodák, Zdenko Feyfar. Poté byla odvezena do Státního archivu v Zámruku, kde byla podrobena konzervačnímu zásahu a je zde uložena i dnes. Zmíněné skleněné negativy Zdenko Feyfara se snímky mapy jsou uloženy ve sbírce negativů Krkonošského muzea ve Vrchlabí. Soubor čítá na devadesát kusů černobílých skleněných desek o rozměrech 180×240 mm a ukazuje celou mapu, její dílčí části i detaily jednotlivých sídel, důležitých míst a popisů na okrajích mapy. Snímky jsou velmi kvalitní, kontrastnější než dochovaný originál mapy, a proto je řada z nich součástí této publikace.

V této knize, opírající se o veškerou dostupnou literaturu a archivní materiály, se čtenář podrobně seznámí s mapou i jejím tvůrcem, Janem Antonínem Grauparem. Ve snaze postihnout široký dobový kontext zahrnul autor do textu náčrt ekonomické situace v tehdejších Čechách a na jilemnickém panství. Zvláštní pozornost byla přitom věnována lesnímu hospodaření, jež mělo pro harrachovské majitele panství obzvláštní význam a bylo v 18. století popudem ke vzniku většiny map nejen na Jilemnicku. S ohledem na dané téma byla do textu včleněna kapitola o soudobé kartografii. K osobě Grauparově se podařilo

ve Státním oblastním archivu v Zámrsku objevit nečekaně velké množství zajímavých dokumentů, což se projevilo v oddílech, týkajících se jeho úřední činnosti, pohnutých osudů za selského povstání v roce 1775 i jeho kartografické činnosti. V poslední části je Grauparova mapa podrobena podrobné textové a obsahové analýze, provázené velkým množstvím fotografií.

Blanka Zázvorková, ředitelka Krkonošského muzea
Správy KRNAP ve Vrchlabí

Mappa der Süd. Inseln: Karachibun

Alkohol Verischoff Sturkenbach und Majorat Kraun:

dem Buche Zoliar.

01

Čechy a panství Jilemnice v 18. století

Ekonomické poměry v zemi

V roce 1749, kdy zemřel nejvyšší český kancléř a majitel jilemnického panství Bedřich August Harrach, se habsburská monarchie nacházela v kritické hospodářské a finanční situaci. Uzavřením míru v Cáchách 18. října 1748 skončily skoro osm let trvající války o dědictví rakouské, v nichž monarchie utrpěla rozsáhlé územní ztráty ve Slezsku a Itálii a rovněž její prestiž byla citelně pošramocena. Z finančního hlediska byla nejbolestnější ztráta Slezska, ekonomicky nejvyspělejší země mocnářství, odkud plynuly do Vídně nejvyšší daňové příjmy. Válečné výdaje způsobily dramatický nárůst státního dluhu, který podle některých odhadů dosáhl 130 mil. zlatých.¹ Pokud nemělo dojít k bankrotu, bylo nezbytně nutné provést zásadní hospodářské, finanční a správní reformy. Mužem, jehož královna Marie Terezie pověřila tímto náročným úkolem, byl Slezan hrabě Haugwitz, uprchnuvší před vítězným pruským králem Fridrichem II. do Rakouska.

Na rozdíl od hraběte Harracha, důsledného zastávce šlechtických a stavovských privilegií, patřil Haugwitz k první generaci „moderní“ rakouské státní byrokracie. Věděl, že na pokraji bankrotu a rozkladu stojící habsburský stát je možné posílit jedině na úkor šlechtických obcí v jednotlivých zemích, hájících svá privilegia, k nimž na prvním místě patřila nezdáněnost jejich nemovitého majetku. Aristokracie však již nebyla tak mocná jako dříve, protože války a politické zvraty oslabily i její pozice, což v první řadě platilo pro aristokracii v českých zemích.² Haugwitzovy plány tudíž nenarazily na větší odpor. Platí to i pro počáteční fázi finančních reforem, kdy se stavy jednotlivých zemí dohodly s vídeňskou vládou na tzv. recesech neboli

desetiletých finančních plánech. Český i moravský reces byl podepsán 30. července 1748 s platností od nového vojenského roku 1749. Jejich podpisem stavy ztratily mocnou zbraň v podobě každoročního vyjednávání na zemském sněmu o výši daní na příští rok, což lze přirovnat k dnešnímu jednání o státním rozpočtu. České království se recesem zavazovalo odvést v příští dekádě každý rok skoro 6 mil. zlatých, daleko nejvíce ze všech zemí habsburské říše. Nejvyšší položku tvořila tzv. kontribuce, tedy pozemková berně, placená poddanými. Zbytek připadl na zdanění vlastního majetku šlechty (tzv. dominikálu) a daň ze soli a nápojů.

Míra zdanění selské i vrchnostenské půdy byla obsažena v novém kontribučním řádu, opírajícím se o výsledky prvního tereziánského katastru, rozsáhlého a podrobného soupisu veškeré půdy a ostatních zdrojů obživy a výtěžku poddaných, který vznikl několik desítek let a byl uzavřen v roce 1748 sumarizací a vyhodnocením získaných údajů. Vzhledem k délce přípravy a mnoha nepřesnostem se však záhy ukázala potřeba vytvořit nový soupis, jenž pod názvem druhý tereziánský katastr vstoupil v platnost v roce 1756. Největší změna spočívala v tom, že do něj byly poprvé zahrnuty také dominikální pozemky, obhospodařované ve vlastní režii vrchností. Přiznávací fáze zevrubně prozkoumaly výnosovou základnu velkostatků, které musely odvádět 29 % čistého výtěžku z poddanských robot a činží, jakož i z prodeje piva a případných dalších hospodářských aktivit. Ve srovnání s poddanskou půdou byl však dominikál zatížen pouze třetinově.³ Katastr přinášel také evidenci veškerých hospodářských dvorů a rybníků na panstvích. Haugwitzova opatření měla nepochybně pozitivní dopad na pořádek ve státních financích a přispěla k podstatnému snížení státního dluhu, ovšem jen do vypuknutí sedmileté války v roce 1756.

Ztráta Slezska se stala impulzem pro intenzivní hospodářské a správní reformy příštích desetiletí. Jedním z prvních kroků bylo zvýšení dovozních cel na zboží z nyní již Pruského Slezska, jež mělo podpořit průmyslovou produkci v Čechách. Úřady se pokoušely i jinými prostředky zintenzivnit domácí průmyslovou produkci v manufakturách, provozovaných vesměs šlechtickými podnikateli. Byla přijata opatření, která podvazovala vliv cechů, přičemž některá odvětví textilní výroby byla prohlášena za svobodné živnosti. Budovaly se první „moderní“ silnice, byly podniknuty první kroky k unifikaci měnového, měrného i váhového systému ve státě. Součástí reformní politiky státu byla rovněž důkladná evidence rozličných ekonomických aktivit. Nové centrální státní i zemské úřady zahájily od šedesátých let rozsáhlé statistické akce, adresované přes krajské úřady ředitelstvím jednotlivých velkostatků a směřující k podchycení veškeré hospodářské činnosti ve státě. V archivním fondu velkostatku Jilemnice nacházíme proto z této doby značné množství korespondence s krajským úřadem v Novém Bydžově. Završením reformního úsilí osvícenského absolutismu v habsburské monarchii se stala dvě zásadní opatření císaře Josefa II. – zrušení nevolnictví v roce 1781, jež uvolnilo ohromný lidský potenciál pro manufakturní a řemeslnou výrobu ve městech, a josefský katastr, přesnější a důkladnější evidence majetku a hospodářských aktivit v českých zemích; v této souvislosti si některé velkostatky pořídily první lesní mapy.

Evidenci bylo poprvé systematicky podrobeno i obyvatelstvo jako takové, považované soudobými hospodářskými teoretiky, tzv. merkantilisty, za základ politické i ekonomické síly každého státu. V roce 1754 se v habsburské monarchii odehrálo první sčítání lidu, při němž sehrála důležitou roli katolická církev. Později převzaly tento úkol vojenské orgány,

Pohled na Jilemnici

jimž výsledky sčítání přinášely důležité informace o počtech a zdravotním stavu potenciálních rekrutů. Byly to právě zprávy a svědectví vojenských sčítacích komisařů, jež upozornily na kritický zdravotní stav zejména venkovské populace v horských a podhorských oblastech krátce před propuknutím hladomoru v letech 1771–1772. Neúrodou vyvolaný hladomor doslovně zdecimoval českou a moravskou populaci, protože ztráty činily právě onu jednu desetinu, obsaženou v pojmu „decimovat“. V dalších letech se již podobná katastrofa neopakovala a česká populace vstoupila do fáze dlouhodobého růstu.

Evidence počtu obyvatel jednotlivých velkostatků byla mnohem staršího data. Na jejím počátku jsou soupisy sirotků, z nichž se postupně vyvinuly soupisy všech poddaných, které jsou z doby po třicetileté válce zachovány ve většině velkostatkových archivních fondů. Na panství Jilemnice v roce 1710 žilo 6493 poddaných, na panství Branná 6705 poddaných; celkem tedy na sjednoceném velkostatku Jilemnice–Branná žilo 13 198 obyvatel, nepočítaje v to osoby osobně svobodné.⁴ Do roku 1723 vzrostlo zalidnění jilemnického panství na 6674 osob.⁵ Populační růst se začal zrychlovat od poloviny 18. století, což je patrné i na vývoji počtu domů v městečku Jilemnice, jehož horní díl náležel panství Jilemnice, dolní panství Branná. Při výše zmíněném sčítání z roku 1754 bylo zjištěno 168 domů (horní díl 99, dolní 69).⁶ O 36 let později uvádí známý topograf Schaller již 220 domů.⁷ Na celém panství Jilemnice–Branná napočítal 3705 domů, z toho nejvíce v Rokytnici – 449. Více než 100 čísel

Harrachovské sklárny v Novém Světě, kol. r. 1895

popisných bylo kromě Jilemnice obydleno ještě v Horní Branné (210), Vítkovicích (205), Dolní Branné (168), Mříčné (141), Poniklé (160), Víchové (122) a Roztokách (116).

Hospodaření v lesích

Grauparova mapa vznikla pravděpodobně v úzké souvislosti s potřebami lesního hospodářství na jilemnickém panství. Na všech velkostatech patřil les k nejcennějším statkům, protože z něj zpravidla plynuly nemalé příjmy do soukromé pokladny vrchností, poskytoval částečnou obživu poddanskému dobytku a v neposlední řadě – leckde v první řadě – zajišťoval aristokracii její oblíbenou kratochvíli – hon a lov. Význam lesa a lesního hospodářství vzrůstal úměrně stupni zalesnění, které bylo nejvyšší na horských a podhorských dominiích, k nimž patřila také Jilemnice.

Po třicetileté válce byly lesy zpustošeny a zanedbány stejně jako celá země. Vlastní úbytek dřevní hmoty se však spíše zpomalil, protože válka porůznu omezila či v některých oblastech na určitý čas zcela znemožnila provozování tzv. lesních řemesel, jakož i důlní činnosti. S obnovením a pozvolnou intenzifikací normálního hospodářského života začala spotřeba dřeva opět rychle narůstat. Četné hospodářské instrukce, regulující provoz jednotlivých odvětví velkostatků, sice omezovaly či přímo zakazovaly klučení lesů, ale ve skutečnosti byly mnohde lesy vykáceny a proměněny na pole či pastviny.⁸ Největší zhoubu pro les představovaly sklárny a hamry, jejichž provoz pohltit za delší období nesmírné množství dřeva. Některé železářny musely být po vykácení okolního lesa zrušeny, popř. přeneseny jinam. Rovněž skláři se z tohoto důvodu čas od času stěhovali, zanechávající po sobě rozsáhlé paseky či holiny, na nichž vznikaly – ponejvíce v první polovině 18. století – nové vsi. Na jilemnickém panství se jedná o osadu Nový Svět, jejíž počátek spadá do roku 1714, kdy zde bylo huťmistru Eliášovi Müllerovi po zániku sklárny v Rýžovišti povoleno vystavět novou sklářskou huť.⁹ Mezi největší harrachovské průmyslové provozy patřila dále sklárna ve Vítkovicích a hamr Arnoštův u Sytové. Krkonošské dřevo odebíraly rovněž železářské podniky na sousedním vrchlabském panství. Menší, avšak nikoli zanedbatelné množství dřeva spotřebovali uhlíři, produkující v milířích dřevěné uhlí, kolomazníci, výrobci potaše a smolaři; v posledním případě šlo ale spíše o poškozování stromů než jejich

Průřez milřem

spotřebu, protože stromy navrtané za účelem odběru mízy (smoly) uschly, pokud se včas nepokácely. Uhlíři, kteří žili dlouhodobě v lesích či jejich blízkosti, chováli pro svou obživu dobytek, jehož pastva poškozovala zejména mladé paseky; největší škody působily ovce a kozy.

Nelze rovněž opomenout rostoucí spotřebu stavebního a palivového dříví, přičemž např. jen výroba šindelů znamenala leckde nemalou hrozbu pro zachování lesa.¹⁰ Naopak z větší části pominulo ohrožení horských lesů v Orlických horách a Krkonoších v důsledku podstatně snížené a nadále klesající těžby stříbra v Kutné Hoře, třebaže ještě roku 1753 se jednalo o obnovení plavby dřeva z nejvyšších českých hor pro potřeby stříbrných dolů. Splavování pařezů, kmenů či klád po vodě bylo v této době daleko neefektivnějším způsobem dopravy.¹¹ Nepřekvapí proto, že lesy kolem velkých řek trpěly vysokým stupněm odlesnění; v Povltaví byly zcela vykáceny již v polovině 17. století.¹² U menších toků mohl úbytek okolních lesů vyvolat negativní změny ve vodním režimu, jak dokládá svědectví Františka Preisslera, sklářského mistra z Vítkovic na Jilemnicku z roku 1733, upozorňující na značný úbytek vody v Jizerce, způsobený neustálým kácením lesů.¹³ Vedle Vltavy se patrně největší množství dřeva plavilo po Labi, přičemž většinou směřovalo do Saska, popř. dále do loděnic v Hamburku a Holandsku. Je nepochybné, že přinejmenším někteří šlechtičtí exportéři si uvědomovali, že velká kvanta prodaného dřeva mohou v budoucnu ohrozit stabilitu lesního hospodaření na jejich državách, avšak finanční potíže je v některých případech nutily sáhnout k tomuto relativně

rychlému a bohatému zdroji peněz. Příčinou nebyla jen známá aristokratická rozmařilost, ale také mimořádně vysoké daňové břemeno, které se za slezských válek a následné války sedmileté vystupňovalo vůči poddaným i vrchnostem do neúnosné výše.¹⁴

V souvislosti s počínající ochranou lesa ze strany státu přišla na začátku 18. století první regulační a omezující opatření, týkající se vývozu dřeva do ciziny. V letech 1712–1713 byly publikovány patenty, nařizující vrchnostem vlastním lesy v pohraničí a kolem dolního toku Vltavy nad Prahou, aby si pro vývoz dřeva vyžádaly úřední povolení. Ochrana pohraničních lesů měla přitom nejen hospodářské, ale také vojensko-strategické příčiny. Pouze velkostatky Děčín, Benešov nad Ploučnicí a Česká Kamenice měly dlouhodobě platné generální povolení k vývozu dřeva do Saska, mj. proto, aby jejich poddaní mohli zaplatit kontribuci.¹⁵ Málo účinná snaha státních úřadů zastavit nebo alespoň podstatně omezit export dřeva do Saska stála u zrodu lesního řádu pro Čechy z roku 1754, jímž začíná systematická péče státu o lesy.

Autorem lesního řádu byl lesmistr na panství Chlumec nad Cidlinou František Rang. Hned na začátku se všem majitelům lesů nařizovalo, aby se postarali o zalesnění vykácených ploch. Kácet se smělo pouze od začátku listopadu do konce února, přičemž pokácené dříví se mělo bez otálení zpracovat a odvézt z lesa; pouze panství horská, kde dlouho ležel sníh, směla kácet ještě na jaře.¹⁶ Šetrnější vztah k lesním porostům měl být napříště zaručen také tím, že městům byl zakázán prodej dřeva z jejich vlastních lesů bez předchozího povolení úřadů. Totéž platilo pro vývoz dřeva z pohraničních velkostatků do ciziny. Zemské a krajské úřady jejich žádosti důkladně zkoumaly a posuzovaly, zda není možné dřevo za rozumnou cenu zpeněžit na domácím trhu. V první polovině sedmdesátých let 18. století všechna tři velká krkonošská panství – vrchlabské, jilemnické a maršovské – obdržela povolení k vývozu s ohledem na kritickou sociální situaci poddaných, kteří prodejem dřeva do Slezska mohli aspoň částečně zmírnit důsledky neúrody a hladomoru.¹⁷

Pokud jde o těžbu v horských oblastech, lesní řád doporučoval zkušenými lesníky vyznačenou toulavou seč, přičemž na otop se měly kácet výhradně staré a nemocné stromy. V oblastech, odkud se mohlo plavit dřevo pro zásobování Prahy, bylo napříště zakázáno zřizovat železárny, hutě a sklárny. Přísně se

Pasoucí se dobytek byl od poloviny 18. století v zájmu ochrany zejména mladých porostů z lesů vykazován. Parergon Grauparovy mapy

zakazovalo klučit jakékoli lesy a přeměňovat je na pole či luka. V rámci regulace lesních řemesel se mělo využívat k pálení uhlí a výrobě potaše především polomové dřevce; kolomaz se směla vyrábět jen z pařezů. V mladých lesích byla zcela zapovězena pastva dobytka, jinde se měla podstatně omezit; kozy byly z lesů vykázány docela. Od svatého Jiří do svatého Havla se nesměly v lesích zakládat ohně. Pokud jde o pěstování lesa, řád obsahoval návod k jeho zachování a zvelebení, jakož i výzvu vrchnostem, aby dbaly o co nejlepší vzdělání svých lesníků. Dozor nad dodržováním lesního řádu připadl krajským úřadům, jejichž komisaři měli podnikat pravidelné inspekční cesty po jednotlivých panstvích a podávat zprávy o stavu jejich lesů.

V polovině 18. století přispěl k postupné regeneraci lesních porostů ještě jeden faktor, a sice omezování vrchnostenské a zejména královské honby v Čechách. Do té doby patřilo k hlavním úkolům lesních správ

udržování vysokých stavů zvěře, která působila velké škody nejen okusem mladých lesních kultur, ale také ničením poddanských polností. Komorní panství měl v tomto ohledu na starosti nejvyšší lovčí Království českého, jímž se stal v roce 1751 Leopold Kinský, majitel chlumeckého panství a zaměstnavatel autora lesního řádu F. Ranga. Do vydání lesního řádu se musel především postarat o náležitou loveckou kratochvíli císaře Františka Štěpána Lotrinského, takto vášnivého lovce. V příštích letech dbal s ohledem na sílící ekonomické zájmy státu především o to, aby stavy zvěře v komorních lesích klesaly. Odvrat od myslivosti k ochraně a pěstování lesa si pod tlakem státu a lesního řádu pozvolna osvojoval i lesnický personál soukromých velkostatků. Šetrnější postoj vůči lesům se definitivně prosadil až po skončení sedmileté války, kdy ostatně propůjčením veškeré myslivosti na komorních panstvích císařskému důstojnictvu skončila éra tradičních dvorských honů.¹⁸

Podkrkonošské dominium Harrachů

Celkem pětkrát se vystřídaly panské rody v roli vládců městečka Jilemnice a přilehlých vsí do 17. století. Šestým a posledním majitelem se stali v roce 1701 Harrachové, rodina pocházející z česko-rakouského pomezí, od 16. století majetkově ukotvená v Dolních Rakousích a zastávající významné pozice u císařského dvora. Hlavním rodovým sídlem byl až do druhé světové války nedaleko Vídně ležící zámek Rohrau, který Harrachové získali v roce 1524. Další majetky v Dolních Rakousích získal Karel Harrach (1570–1628), švagr Albrechta z Valdštejna.¹⁹ Jeho třetí syn Ota Bedřich (1610–1639) převzal těsně před svou smrtí do dědičné držby statek Horní Branná, který Harrachové před tím několik let drželi jako léno Albrechta z Valdštejna.²⁰ Jeho syn Ferdinand Bonaventura (1636–1706) rozmnožil české statky nejprve dědictvím o Stěžery u Hradce Králové (1650) a posléze koupil panství Jilemnice v roce 1701. Budování rozlehlého teritoriálního vlastnictví Harrachů v českých zemích pokračovalo akvizicí statků Víkava u Lysé nad Labem (po roce 1620, prodána 1789), Janovice u Rýmařova s významnými železárnami (1721) a Šluknov, jenž připadl Harrachům po smrti třetí manželky hraběte Aloise Tomáše Marie Arnošky Dietrichsteinové v roce 1745. V 19. století bylo završeno získáním Sadové (1829), kde nechal František Arnošt Harrach vystavět novogotický zámek Hrádek u Nechanic, a nakonec Zelče u Plané nad Lužnicí (1870–1907).²¹

Jilemnice patřila ve středověku ke štěpanickému panství Valdštejnů. Teprve v roce 1492 se stala centrem samostatného statku poté, co si Hynek a jeho synovec Heník rozdělili Štěpanicko na část štěpanickou a jilemnickou. K jilemnické části Hynkově tehdy kromě horní části městečka Jilemnice s tvrzí náležely vsi Hrabačov, Martinice, Purklín, Kruh, Smiřičná, Přední Ždírnice, Čistá, Roprachtice, Jablonec, Kunčice a pusté vsi Roztoky, Jestřabí, Kundratice a Vojtěšice. Branský díl zahrnoval dolní část Jilemnice a vesnice Jilem, Víchová, Křížlice, Štěpanice, Štěpanická Lhota, Mrklov, Branná, Javorek, Lhotka, Slemeno, Zadní Ždírnice, Valteřice, Borovnice, Rabné a Poniklá.²² Tok řeky Jizerky (malé Jizery) byl rozdělen mezi obě nová panství. Hamr na Jizerce (jeho umístění není specifikováno) i případné nálezy rud na horách měly být užívány společně.²³ Vymezení hranice mezi jilemnickým a branským dílem pravděpodobně odpovídá stavu zachycenému

Grauparovou mapou, ovšem některá stará toponyma z roku 1492 (Janáčkova cesta, potůček Nechalovský) nelze už asi spolehlivě určit.²⁴

Hornobranský díl zůstal v držení Valdštejnů, byť z různých větví, až do počátku 17. století, přičemž ze štěpanického hradu se majitelé přestěhovali ve druhé polovině 16. století do nově vystavěného renesančního zámku v Horní Branné. Adam z Valdštejna prodal panství v roce 1606 Václavu Zárubovi z Hustiřan, který o šest let později přikoupil vrchlabskou část Horní Branné, potomní jazykově německou Dolní Brannou (Hennersdorf). Po Bílé hoře bylo Zárubovi panství zkonfiskováno a roku 1628 prodáno Albrechtu z Valdštejna, od něž přešlo do majetku Harrachů. Jilemnický díl někdejšího štěpanického panství získal v roce 1522 Arnošt z Újezdce a Kunic. Dalšími majiteli byli Křinečtí z Ronova (1577) a Albrecht z Valdštejna (1624). Protože však císařský generalissimus kupní sumu nezaplatil, vrátilo se panství do vlastnictví dcer Albrechta Křineckého z Ronova, které ho roku 1637

Horní Branná se zámek na Grauparově mapě

Bohuslav Balbín snesl své bohaté znalosti české historie a geografie do díla „Rozmanitosti Království českého“, které vyšlo latinsky na konci 17. století. Poznal i Krkonoše a mohl proto na požádání hr. Morzina svým dobrozdáním podpořit české územní nároky na oblast kolem pramene Labe

prodaly Janu Vilému Harantovi z Polžic a Bezdruzic. Místo staré tvrže stál již tehdy v Jilemnici zámek, vystavěný patrně ve druhé polovině 16. století.²⁵ Harantovi synové Kryštof Gottfried a Adolf Vilém si jilemnický statek v roce 1664 rozdělili, ale po Kryštofově smrti v roce 1670 byl opět spojen.²⁶ K obnovení celistvosti někdejšího štěpanického panství došlo v roce 1701, kdy Ferdinand Bonaventura Harrach koupil Jilemnici s 12 vesnicemi a 7 dvory od Františka Pavla Haranta z Polžic a Bezdruzic za 240 000 zl a 200 zl klíčného.²⁷ Územní vývoj jilemnicko-hornobranské državy Harrachů byl ukončen roku 1741, kdy Bedřich August přikoupil statek Žďár se vsí Ždírec.

Ani v polovině 18. století však nepominuly územní spory, jež v minulosti komplikovaly vztahy Harrachů a jejich předchůdců se severním a východním sousedem – slezským panstvím Chojník (Kynast) hraběte Schaffgotsche a vrchlabským panstvím Morzinů. Počátek pohraničních šarvátek spadá do 16. století, kdy majitelé velkých komplexů pohraničních lesů a hor, dosud sloužících pouze jako příležitostná loviště, objevili jejich hospodářskou hodnotu v podobě

rudných nalezišť a později také ohromné zásobárny dřeva.²⁸ Mimořádně tvrdé střety, jejichž příčinou byly doly v Lánově, se odehrávaly kolem poloviny 16. století mezi Jiřím z Valdštejna, pánem na Hostinném, a největším horním podnikatelem v Krkonoších, majitelem Vrchlabí Kryštofem z Gendorfu. Nedlouho poté bylo Gendorfovo podnikání ochromeno sporem s jilemnickou vrchností Vilémem z Valdštejna, jenž nechal dokonce odvést vodu z Labe do jiného koryta, aby znemožnil Vrchlabským plavení dřeva, které ničilo jilemnické břehy této hraniční řeky a poškozovalo rybolov.²⁹

V dobách smíru se na společných pochůzkách zástupců znesvářených stran pořizovaly hraniční protokoly a obnovovaly mezníky – většinou stromy či kameny označené rodovými znaky. Jakmile však znovu propuklo nepřátelství, patřily k jeho prvním obětem. Po třicetileté válce se konflikt mezi Harrachem, Morzinem a Schaffgotschem soustředil do oblasti pramene Labe a do Sedmidolů na nejhořejším Labi. Slezané si tehdy nárokovali velkou část dnešního území Čech, od Sněžky k Bílému Labi a dále přes Medvědí až k Mumlavě, zatímco čeští šlechtici hájili hranici shodnou zhruba s jejím dnešním průběhem. V dílčí ceduli jilemnického panství z roku 1664 Valdštejnové píší, že v důsledku vojenských zmatků, tj. třicetileté války, „pan Šafkoč v některých místech bezpravie se takových lesů ujal, hranice, mezníky, bez přítomnosti předků našich, neb tehdejších poručníků, vzdělati a svým cejchem znamenati, a skrze to mnoho lesů od Království českého odciziti dal, tak jak se to dostačtěně ukázati může...“.³⁰ Ve sporné oblasti docházelo k potyčkám mezi českými a slezskými lesníky, myslivci, dřevaři i poddanými, kteří si vzájemně kradli dřevo, bránili v práci či dokonce jedni druhé brali do zajetí.³¹

Do sporu byla zatažena i církev. Jezuita Bohuslav Balbín, tehdejší přední znalec české topografie, vypracoval roku 1648 na žádost Pavla Morzina české straně příznivé dobrozdání a v roce 1684 královéhradecký biskup Jan z Talmberka prohlásil při svěcení pramene Labe slavnostně celou oblast za součást hradecké diecéze.³² O dva roky později se vypravilo k pramalé radosti Slezanů z hornobranského panství 3000 poutníků včetně hraběnky Harrachové k prameni Labe pod záminkou oslav osvobození Budína od Turků.³³ V této době se však z podnětu hraběnky Anny Františky Harantové, poručnice nezletilého majitele jilemnického panství Františka Pavla Haranta z Polžic a Bezdruzic, konečně do sporu vložil rakouský stát.

Václav Morzin spolu s Aloisem Tomášem Raimundem Harrachem a Hansem Antonem Schaffgotschem ukončili letitý spor o hranice na vrcholcích Krkonoš

Labský vodopád patřil do oblasti, na niž si dlouho činili nárok slezští Schaffgotschové

Tehdejší úřady však pracovaly hlemýžďím tempem, takže v Labi mělo protéci ještě hodně vody, než příslušná komise vyslechla svědky, obešla sporná území a dotlačila všechny strany k definitivnímu smíru.

Důležitým nakročením k širšímu česko-slezskému řešení hraničního sporu byla dohoda mezi Ferdinandem Bonaventurou Harrachem a Janem Rudolffem Morzinem o rozdělení Sedmidolí, uzavřená 20. 12. 1690. Oba velmoži, přiznavše „jisté rozdílnosti a spory“ v tomto prostoru v minulosti, vyjádřili ochotu žít nadále ve svornosti, míru a conjunctis viribus (spojenými silami) se bránit proti četným nátlakům ze slezské strany. Rozhraničení dotčeného území bylo provedeno tak, že hraběti Harrachovi připadly dva a půl dolu v západní části Sedmidolí, tj. důl Pudlavy, Dvorského potoka a půl dolu, označeného ve smlouvě jako Medvědí koupel, zatímco zbylá část až k prameni „Bílé vody“ a po slezskou hranici měla náležet k vrchlabskému

panství.³⁴ Jak se však mělo později ukázat, sousedské harmonie v Sedmidolí ani tentokrát natrvalo dosaženo nebylo. Totéž ostatně do určité míry platí i pro hraniční spor česko-slezský, jenž na počátku 18. století dospěl do závěrečné fáze.³⁵ Po deseti letech – roku 1701 – se zástupci obou panství sešli v Rokytnici nad Jizerou s vyslanci hraběte Schaffgotsche a s císařskými komisaři, avšak k dohodě ještě nedokázali dospět. Staré resentimenty byly patrně příliš silné.³⁶ Císař Leopold proto nařídil, že dokud nebude rozhodnuto, nikdo nesmí sporné území hospodářsky využívat. Cesta k dohodě se otevřela teprve smrtí starých soupeřů. Jejich dědicové – Alois Tomáš Raimund Harrach, Václav Morzin a Hans Anton Schaffgotsch – projevili přání, aby „se vedení sporů nyní i do budoucna zanechalo, jelikož se došlo k poznání, že ruší dobré sousedské vztahy a chtějí sebe, dědice i potomky před těmito vyvarovat“. Konečně roku 1710 byla stanovena definitivní hranice, vedoucí po hlavním hřebeni, pečlivě vyznačená mezníky, které měly být pravidelně kontrolovány.³⁷ Schaffgotsch získal od hraběte Morzina Čertovu louku u Bílého Labe a Jizerský výběžek od hraběte Harracha. Slezská strana Harracha nedostatečně odškodnila přenecháním části Čertovy louky o rozloze asi 520 hektarů, čímž vznikla jilemnická enkláva uvnitř morzinské državy, vyobrazená v pravém horním rohu Grauparovy mapy s příslušnou a dnes již ne zcela čitelnou legendou.³⁸

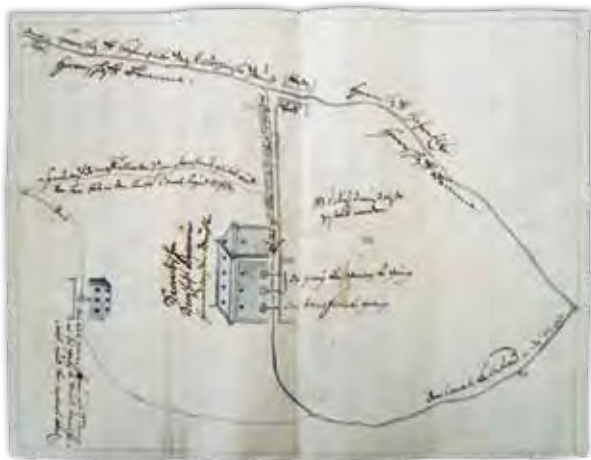
Ale ani zdánlivě jednoznačná hranice v podobě říčního toku nezaručovala bezkonfliktní sousedské vztahy. Lze to dokumentovat jak na západě, kde jilemnické a semilské panství oddělovala Jizera, tak na východě s mnohem problematičtějším zálabským sousedem vrchlabským, přičemž vícekrát nacházíme Jana Antonína Graupara v roli osvědčeného harrachovského znalce místní topografie. Z doby starší připomeňme spor o labský mlýn v Dolní Branné z let 1746–1747. Byl vyvolán záměrem dolnobranského mlynáře postavit v jeho mlýně třetí složení. Třetí mlýnské kolo mělo být vzato z nedalekého malého mlýna v Dolní Branné. Vrchlabský hejtman ve své stížnosti ze 7. července 1746 připomíná, že Labe od Herlíkovic až po Klášterskou Lhotu od jednoho břehu ke druhému patří k panství jeho vrchnosti, takže jestliže dolnobranský mlynář směl vést k mlýnu vodu z Labe mlýnskou stokou (srov. obr.), stalo se tak jen z milosti Vrchlabských.³⁹ Případné třetí složení by však poškodilo vrchlabské mlýny níže na Labi a vyvolalo by nedostatek vody v papírně v Kunčicích. Doufá proto, že stavba bude zakázána.

Z vyjádření hraběte Augusta Harracha z ledna 1747 vyplývá, že odpor Vrchlabských byl marný. Jilemnický pán v něm konstatuje, že instalace třetího složení se udála plně v souladu s právem jeho panství, přičemž Vrchlabí nebylo nijak poškozeno. Nicméně pro uklidnění morzinského souseda se rozhodl vystavit revers, zavazující natrvalo majitele jilemnického panství neodvádět z Labe pro potřeby dolnobranského mlýna více vody, než zajišťuje stávající jez.⁴⁰ Dikce ve Vídni vystaveného reversu prozrazuje sebevědomí mocného dvorského kancléře, před nímž musel hrabě Morzin kapitulovat.⁴¹ Avšak dříve než byl spor na nejvyšší úrovni vyřešen, odehrávaly se na Labi dramatické scény, přerůstající chvílemi do drobné války mezi poddanými a úředníky obou panství. Došlo k nim pravděpodobně poblíž místa, kde začínala mlýnská stoka. Vrchlabský písař Geldner s rychtářem, šafářem a několika robotníky z osady Harta začali opravovat velkou vodou poškozené koryto Labe, přičemž museli pocho-pitelně pracovat i na jilemnickém břehu, opírajíce se přitom o výše připomenutý právní názor, že v těchto místech patří Labe včetně obou břehů k vrchlabskému panství. Za chvíli se objevil rychtář z Dolní Branné se svým synem a začali vrchlabské pracovníky nejprve verbálně a pak i fyzicky napadat. V příštích několika dnech se střety opakovaly za mnohem hojnější účasti „bojovníků“ na obou stranách, kteří si nevybíravě nadávali a házeli po sobě kamení. Groteska vyvrcholila fyzickým soubojem Geldnera s branským rychtářem v korytě Labe. Avšak písařovo vítězství, provázené

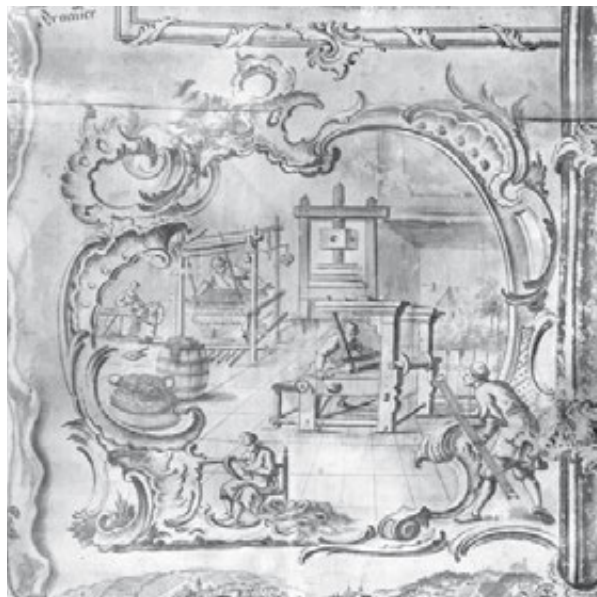
ústupem zmáčeného a zuřivě nadávajícího rychtáře, nemohlo na konečném „diplomatickém“ triumfu Jilemnických nic změnit.⁴²

Zemědělství, průmysl a řemesla na Jilemnicku

Jilemnické panství se svou velikostí řadilo mezi středně velká šlechtická dominia. V polovině 18. století se tu na rozloze více než 14 200 hektarů nacházelo městečko Jilemnice, 33 vsí a sedm panských dvorů. Spolu s Vrchlabím bylo nejvýše položenou šlechtickou državou v zemi; jižní části se nacházely ve výšce nad 400 m, zatímco severní zhruba tři čtvrtiny území měly nadmořskou výšku od 600 m výše, přičemž nejvyšší bod tvořila čtvrtá nejvyšší hora Krkonoš Vysoké Kolo s 1509 m. Tyto přírodní podmínky předurčovaly obživu obyvatelstva, kterou z velké části zajišťovalo předení a tkaní lnu a další činnosti, související s textilní výrobou. Tereziánský katastr uvádí pro jilemnické panství 672 přadláků, 80 tkalců a 8 obchodníků přízí. Mnoho poddaných se živilo kácením, dopravou a zpracováním dřeva. Rovněž příjmy vrchnosti pocházely pravděpodobně převážně z nezemědělských činností, zejména z prodeje dřeva.⁴³ V sedmdesátých letech 18. století, tedy krátce po vzniku Grauparovy mapy, dosahovaly zhruba 17 500 zlatých ročně, což při tehdy běžném 5% zhodnocení kapitálu odpovídalo

Náčrt situace mlýna v Dolní Branné. V horní části teče Labe, z něž vybíhá mlýnská stoka ke spornému mlýnu s vyznačeným třetím složením (der transferirte Gang). Vlevo malý zrušený mlýn, nad nímž byl nově prokopán kanál odvádějící vodu ze staré stoky k velkému mlýnu

Textilní výroba na Jilemnicku. Parergon Grauparovy mapy

Zámeček v Rokytnici, někdejší sídlo vrchnostenského správce, obývané též J. A. Grauparem

hodnotě necelých 350 000 zlatých dominikálního majetku a řadilo Jilemnici mezi středně velká česká panství.⁴⁴ Hlavní kancelář velkostatku sídlila v jilemnickém zámku, jak dokládá urbář z roku 1688.⁴⁵ V Rokytnici a Horní Branné se nacházely lesní úřady řízené nadlesními. Po r. 1680 nechala vrchnost vystavět v Rokytnici dům pro tamního hospodářského správce – byla to dvoupatrová kamenná rozlehlá stavba se sedmi obytnými a kancelářskými místnostmi, kuchyní, sklepy a stájemi, kterou po určitou dobu pravděpodobně obýval Antonín Graupar se svou rodinou.⁴⁶ Kontrolní funkci nad harrachovskými velkostatky vykonával inspektorát se sídlem ve Vídni.

Polní hospodářství se kvůli málo úrodným, těžkým, kamenitým a jílovitým půdám zaměřovalo na nenáročné plodiny – oves, žito, len a brambory. Brambory se na Jilemnicku rozšířily kolem roku 1770 a záhy se staly důležitou součástí obživy přadláků a tkalců. Obtíže s obděláváním horských políček zaznamenali i sestavovatelé tereziánského katastru, konstatovavše

u několika obcí, že hnůj na pole je nutno vynášet v putnách, část polí možno obdělávat – patrně pro velký sklon – pouze motykou a místy byla orná půda přívaly vod odplavena a zničena.⁴⁷ V polovině 18. století se pokusil o radikální proměnu hospodaření na harrachovském panství František Karel Rudolf Sweerts-Sporck, známý ekonomický reformátor.⁴⁸ Z pověření Bedřicha Augusta Harracha navštívil v roce 1748 Jilemnicko a navrhl řadu zásadních změn, které měly podle jeho propočtů zvýšit výnos velkostatku o 20 000 zlatých ročně. Hory se mu zdály úrodné, s hojnými srážkami. Čtyřměsíční vegetační dobu považoval za dostatečnou i pro ječmen, který se zde do té doby nepěstoval a musel se pro pivovary draho dovážet. Soudil, že pokud se ječmen zaseje včas do řádně pohnojené a dobře zorané půdy, bude sklizeň postačující. Považoval dokonce za reálné zasít obilí na loukách v okolí pramene Labe! S ječmenem uspěl Sweerts-Sporck jen částečně⁴⁹, více se prosadila jeho doporučení ohledně hlubší orby a lepšího hnojení. V pozdějších letech se na Jilemnicku dalekosáhle

uplatnilo hnojení vápnem a vylouhovaným popelem z četných bělidel, který prospíval zejména lnu. Ze zprávy vrchního a později inspektora jilemnického panství, Grauparova nadřízeného Josefa Erbena vyplývá, že popelem se odedávna přihnojovaly i louky oseté důležitou pícninou – jetelem. Na dominikálních polích se výnosy výrazně zvedly poté, co v roce 1786 hrabě Harrach přistoupil na žádost poddaných k převodu roboty na peněžní platy, takže panské dvory byly od té doby obdělávány mnohem kvalitněji vlastními potahy a placenou čeledí.⁵⁰ Jejich počet ostatně klesl od poloviny 18. století ze sedmi na pět, jak dokládá Graupar v legendě své mapy.⁵¹

Chov dobytka byl limitován nedostatkem píce, kvůli němuž musela být na podzim zpravidla část chovu vybita; zbylé kusy bývaly před jarní pastvou tak vysílány, že je lidé museli zvedat.⁵² Pro rozhojnění chovu skotu přišel Sweerts-Sporck s dalekosáhlým návrhem na zavedení budního hospodářství po švýcarském vzoru. Navrhoval založit 10 bud (salašů) pro celkem 1000 dojnic, což mělo stát 30 000 zl, přičemž roční užitek po dokončení celé této soustavy bud očekával ve výši 18 000 zl. U bud měly být chovány i kozy. Navrhl také způsob, jak nejlépe salaše stavět. Sklizeň sena i ostatní práce by obstarali poddaní z okolních obcí, kteří jinak v létě chodili na robotu až na harrachovský statek Stěžery u Hradce Králové. Počátky horského chovu dobytka v Krkonoších sahaly však daleko hlouběji do minulosti. Urbář jilemnického panství z roku 1688 uvádí „horskou boudu za Rokytnicí“ (patrně zárodek Rokytnenských dvorských bud), kde lze v létě vyživit až 50 krav a 80 koz.⁵³ Další boudy vznikaly od počátku 18. století v souvislosti s ukončením hraničních sporů – Krauzebudské dvorské boudy na jižním svahu Vysokého Kola, Kotelná bouda pod Kotelnými jámami, Mísečné boudy a několik seníků. V roce 1740 si se svolením vrchnosti postavil boudu na harrachovské enklávě Čertova louka myslivec Jan Erlebach, „by jako jeho otec hranice a lesy střežiti mohl a nějakou zvěř odváděti mohl“.⁵⁴ Harrachovi se myšlenka na intenzifikaci budního hospodářství zalíbila, takže chtěl dokonce u každé boudy založit vesničku, což mu ale Sweerts-Sporck rozmluvil. Hned roku 1748 se začalo na místě staré Kotelní boudy s výstavbou zděné boudy, nazvané na Harrachovu počest boudou Bedřichovou. Náklady přesáhly částku 10 000 zlatých, ale podle Sporckových propočtů se měly za 14 let vrátit⁵⁵, přičemž výstavba dalších objektů měla být levnější. Roku 1750 byla vystavěna v Sedmidolí salaš pro 150 ks jalovic a roku 1751 salaš Arnoštova

pro 150 krav; Graupar je označil na své mapě jako Boudy u Medvědí koupele, resp. Svatoarnoštovské velké dobytčí boudy, situované na západních svazích Kotle.⁵⁶ Celý projekt deseti salašů zůstal nicméně jen na papíře.

Jeho realizaci přibrzdila smrt Bedřicha Augusta Harracha v roce 1749 i Sweerts-Sporckovy finanční problémy. Sporck byl rovněž roztrpčen odporem, který jeho plánům na reformu hospodaření kladli někteří úředníci, především hejtman Josef Myslijevský. Demonstraval sice několika jilemnickým hospodářským úředníkům své postupy a principy v praxi svého panství Lysá nad Labem, ale Myslijevský i nadále považoval teplotní a půdní rozdíl mezi Polabím a Krkonošemi za nepřekonatelnou překážku. Nepomohly ani hospodářské konference, které se od roku 1748 konaly na Lysé za účasti jilemnického úřednictva, ani zvláštní instrukce, kterou pro ně Sweerts-Sporck vypracoval a jež kromě hospodářsko-organizačních opatření kladla důraz na morálku, pravidelnou návštěvu katolických bohoslužeb, pomoc poddaným v nouzi, ale na druhé straně i dozor nad řádným výkonem roboty a včasné odstraňování špatných hospodářů z gruntů. August Harrach nakonec pod Sporckovým tlakem krátce před svou smrtí odvolal Myslijevského z funkce hospodářského ředitele. Jeho nástupce Arnošt Quido Harrach jmenoval ředitelem všech harrachovských panství v Čechách Antonína Kociána, za jehož vedení nastoupila na jilemnickém velkostatku nová generace úředníků, jež dále zaváděla Sweerts-Sporckovy zásady do praxe.

Písmeny „RR“ označil Graupar na své mapě faru a hostinec v Rokytnici. Hostinec by mohla být velká budova „nad“ koštělem

Prosazením ječmene se vytvořily podmínky pro zvýšení produkce piva. Na konci 17. století existoval na panství pouze pivovar v Jilemnici u zámku, kde se ročně uvařilo 60 várek s průměrným výstavem 13 a půl sudu. Šenků bylo na panství 16, z toho tři v Rokytnici a dva v Jilemnici. Pro zajištění potřebného chmele byly založeny na panství tři chmelnice: v Jilemnici za zámeckou zahradou a při dvorech v Hrabačově a Zásadce.⁵⁷ V době vzniku Grauparovy mapy již existovaly další dva pivovary – při zámku v Horní Branné a v Rokytnici. S kvalitou piva bývaly často potíže. Byl to nápoj lidu, šlechta jej nepila, takže neměla zvláštní důvod dbát o jeho kvalitu. Vrchnostensští úředníci si nicméně byli vědomi toho, že pokud sedláci odmítnou

pít domácí pivo, mohlo by to ohrozit příjmy ze šenků do vrchnostenské kasy, takže se na kvalitu piva snažili dohlížet. V roce 1775 informoval vrchní Josef Erben Harracha, že se objevily stížnosti, že nový rokytnický sládek vaří špatné pivo. Proto při průjezdu Rokytnicí s Grauparem a revidendem Boukalem pivo ochutnal, avšak shledal jej dobrým.

Nejdůležitějším výrobním odvětvím na jilemnickém panství bylo plátenictví. V roce 1787 tu pracovalo 646 plátenických stavů, přičemž celý výrobní cyklus od předení přes tkaní až po bílení a apretaci plátna zaměstnával přibližně 13 500 osob. Jilemnicko však vynikalo nejen v objemu plátenické produkce,

Bělidlo v Hrabačově, stav v roce 1904

ale i v její kvalitě; podle Erbenovy zprávy z roku 1792 se na jilemnickém i vrchlabském panství odedávna předla ta nejjemnější příze. Kolem poloviny 18. století se vyvážela ve velkých množstvích do Holandska a do Slezska, přičemž obrat tohoto obchodu dosahoval až 0,5 mil zlatých ročně.⁵⁸ Významný podíl na něm měla trutnovská obchodní společnost, v níž působilo několik pláteníků z Jilemnice. O generaci později žili v Jilemnici čtyři velcí obchodníci plátnem, kteří odesílali přízi do Amsterdamu, Benátek, Curychu či Janova.⁵⁹ Patrně největší soukromý obchod plátnem v této době provozoval na jilemnickém panství František Antonín Střížek z Branné.⁶⁰ Ale také vrchnost chtěla svůj podíl na zisku. V roce 1760 se začala utvářet harrachovská rozptýlená plátenická manufaktura, v jejímž rámci nejprve rokytničtí tkalci vyráběli z příze jemné závoje, které vrchnost s úspěchem vyvážela do ciziny.⁶¹ V roce 1767 nechal Arnošt Quido Harrach zřídit ve Vídni privilegovaný sklad plátěných výrobků určených na export. Další sklady existovaly v Horní Branné, Hradci Králové a Praze. Kromě přadláků a tkalců zaměstnávala manufaktura také početné osazenstvo bělidel, z nichž největší se nacházelo v Hrabačově u Jilemnice, kde pracovali tři mistři s 39 pomocníky; odtud také pozdější označování celého podniku jako hrabačovská manufaktura. Další vrchnostenská a soukromá bělidla vznikla v Rokytnici a Rokytnu.⁶² Celkový počet zaměstnanců manufaktury v roce 1787 dosahoval počtu 215.

Kromě zmíněných závojų vyráběli podkrkonošští přadláci a tkalci mnoho dalších druhů látek – rezné a bílené plátno, grádl, kanafas, barchet, ubrusy, ubrousky, ručníky, šátky a nitě. Největší příjmovou položku manufaktury představoval prodej rezného a bíleného plátna. Od osmdesátých let se začaly vyrábět další jemné druhy plátěných tkanin na vývoz – batist a damašek, které nacházely odbyt zejména v Římě a ve Francii. Přitom je zajímavé, že nejjemnější příze se dala podle přadláků zhotovit jen tím technologicky nejprimitivnějším způsobem – pomocí vřetena. V roce 1785 se jičínský krajský úřad pokoušel rozšířit v Podkrkonoší zlepšený kolovrat o dvou cívkách, ale bez úspěchu. Přadláci tvrdili, že se na něm nedá upříst jemná příze, a žádali vrchnost, aby dala většinu kolovratů odstranit. V pozadí tohoto postoje byla ovšem také skutečnost, že spřádání jemné příze, i s ohledem na vysoké ceny lnu, bylo pro ně výnosnější.⁶³ Různé způsoby předení a tkaní zobrazuje parergon v pravém dolním rohu Grauparovy mapy.

První strana revizního nálezu lesů z roku 1785, spolupodepsaného Grauparem

Tradiční způsoby práce se houževnatě udržovaly rovněž v dřevařství. Sekery a pily při kácení a zpracování stromů, rohačky, klauzy, hrable při dopravě dřeva po sněhu a vodě. Jestliže plátenictví poskytovalo výdělek největšímu počtu poddaných, produkce dřeva byla patrně nejvýnosnějším odvětvím jilemnického velkostatku. Harrachové proto dbali o to, aby měli stále co možná nejlepší přehled o stavu a množství lesů na svém panství. Nechali ve druhé polovině 18. století zhotovit několik map, z nichž pro účely lesního hospodářství nejlépe sloužila mapa Grauparova. Její autor, vynikající znalec celého areálu panství, zachytil s vysokým stupněm přesnosti a rozlišení porosty lesa, kleče, paseky i prostory vykáceného lesa s pařezy. Vizuální zobrazení doplňovaly lesní urbáře, statistické tabele a další písemné prameny. Ze zpráv o prodeji dřeva do Slezska je např. známo, že v polovině 18. století byla ještě značná část Čertovy louky, Lubochu a Kočičí skály pokryta normálním hospodářským lesem.⁶⁴ Urbář z roku 1773 ukazuje, kolik vykloučených panských lesů poddaní proměnili na pole, louky a pastviny. V rámci ochrany lesa, o kterou v této době usiloval především výše zmíněný lesní řád, urbář zakazoval pálit popel z kvalitního dříví a nařizoval při čištění pasek odstraňovat všechny stromy.

Model plavení dřeva. Hrable (hrábě, hrabičky) sloužily k zachycování dřeva

V letech 1785–1786 nechal císař Josef II. pořídit nový katastr, který zahrnoval vedle zemědělské půdy také lesy. Ve fondu jilemnického velkostatku se dochoval revizní nález lesů z tohoto roku, pořízený pod dozorem Grauparovým a za účasti císařského vrchního lesmistra; nález jilemnické části panství podepsali rovněž dva nadlesní – Karel Hübl a Jan Nosek.⁶⁵ Zvlášť byly „šacovány“ lesy vrchnostenské a zvlášť poddanské, a to postupně po katastrech jednotlivých obcí. U každé z nich jsou pojmenovány nebo alespoň lokalizovány všechny revíry s poznámkou, zda se jedná o dřevo tvrdé či měkké, kteréžto ovšem naprosto převažovalo. Suma panských lesů v obou částech dohromady činila zaokrouhleně 15 120 jiter (asi 8618 ha), zatímco poddanské lesní porosty měly výměru 4080 jiter (asi 2325 ha).⁶⁶ O tyto ohromné lesní plochy se staral početný lesní personál na čele s lesmistrem. Lesmistr sám měl na starosti lesy v tzv. „dolních horách“, zatímco nadlesní (Oberjäger) odpovídal za stav lesů ve „vyšších horách“. O jednotlivé revíry se starali myslivci (Jäger) a jejich hajní (Heger). Přidělovali práci dřevařům, dozírali na to, zda uhlíři a výrobci potaše zpracovávají jen polomy, popř. kácení stromy horší kvality,

a zda poddaní neporušují zákaz pastvy dobytka v lesích. Po jarním splavování dřeva prováděl veškerý lesní personál náročné prohlídky stavu lesa a zásob dřeva, které se nepodařilo dopravit „dolů“.⁶⁷

Kácení stromů a prodej dřeva byly od počátku 18. století státem postupně stále přísněji regulovány. Významnou funkci měl v tomto ohledu lesní řád z roku 1754, povolující kácení pouze od listopadu do února. Pohraniční horská panství směla sice kácet až do jara, ale na druhé straně byla po roce 1781 postižena omezením těžby v horských oblastech z vojensko-strategických důvodů.⁶⁸ Z hlediska historika spočívá pozitivní stránka silící státní regulace v produkci hojné korespondence mezi velkostatky a krajskými úřady, která v daném případě ozřejmuje různé stránky těžby a prodeje dřeva. Ve fondu jilemnického panství se zachovaly četné výkazy a žádosti vrchního Erbeny z osmdesátých a devadesátých let 18. století ohledně vývozu dřeva do Slezska.⁶⁹ Objevuje se tu i jméno správce Antonína Graupara, který v roce 1788 spolu s Erbenem a branským nadlesním Noskem podepsal prohlášení k prodeji lesa pod Velkým Šišákem

(dnes Vysoké Kolo). Jelikož byl les částečně poničen větrem, dostalo panství „nejvyšší povolení“ k vytěžení několika tisíc sáhů vesměs měkkého palivového dříví na prodej do Slezska. Překvapuje výše cla, zaplaceného v pohraničním úřadě v Bedřichově: 30 kr za jeden sáh znamenalo, že stát získal z tohoto obchodu 894 zlatých 30 krejcarů!⁷⁰ Ze severovýchodních končin panství včetně Sedmidolů, vzdálených od Mumlavy, bylo však možné dřevo dopravit jedině do Slezska anebo zpracovat na místě.⁷¹ Mnoho starostí způsobily harrachovské správě rozsáhlé polomy v důsledku vichřic. V roce 1786 se přehnal nad Krkonošemi tak ničivý orkán, že přes veškerou snahu lesní správy ještě po pěti letech leželo v horách 14 000 sáhů polomů, v nichž se navíc skrývalo nové nebezpečí – kůrovec.

Většina pokáceného dřeva v podobě kmenů, špalků či pařezů se splavovala k pilám v Harrachově, Novém Světě, Vítkovicích, Hrabachově, Sytové a Bedřichově, které se nacházely vesměs při mlýnech a využívaly vodní pohon.⁷² Nejprve se ovšem muselo dopravit k vodě pomocí dřevěných smyků, kterých zakreslil Graupar do své mapy celkem 14; nejdelší, směřující od severu k Mumlavě, měří asi 1350 m, nejkratší mají kolem 450 m. Nacházely se ponejvíce na přítocích Mumlavy. Kromě Mumlavy se dřevo plavilo po Jizerce a Jizeře, a to vždy za jarního tání. Díky Erbenovým zprávám máme k dispozici podrobné informace o průběhu splávek. Např. v roce 1775 začala obleva již 30. ledna za velkých dešťů a brzy přerostla v povodeň, jež poničila mnoho mostů a můstků. Na Jizeře ledové kry strhly kamennou výztuž, v níž byly upevněny dřevěné hrable na zachycování splavovaného dřeva.⁷³ Odtud i z mnoha jiných míst voda odplavila dřevo připravené na březích. Dobře si podle Erbeny počínal správce vítkovické sklárny, který v noci nechal na několika místech přehradit Jizerku a zadržel tak množství dřeva. Povodeň se tedy postarala o první neplánovanou fázi plavení.⁷⁴ Erben se v příštích dnech vypravil do hor prozkoumat způsobené škody a mimo jiné se dozvěděl, že Mumlavou se hnalo tolik vody, že špalky, které voda přinesla, se hnaly přes hrable a klauzy byly tak plné, že voda šla skoro přes ně, třebaže všechny tři šlejfy (plazy na spouštění dříví) zůstaly volné.⁷⁵

Vlastní organizované plavení začalo koncem dubna a trvalo něco přes měsíc. Po Jizerce se podařilo do Hrabachova splavit rychle veškeré špalky (Brett-Klözer) v počtu 188 kusů a asi 100 sáhů polen a čeká se na dřevo z Černé vody.⁷⁶ Erben z obavy před změnou počasí nařídil, aby se plavilo i v neděli, kdy psal svou

zprávu. V příštích dnech, díky příznivému počasí, se podařilo dopravit další dřevo dílem k vítkovickému mlýnu mlynáře Scharfa, dílem dolů k hrabačovské pile. Dne 8. května 1775 byla plavba na Jizerce zdárně ukončena. Méně příznivě se vyvíjela situace „na druhé straně“, tj. Mumlavě a Jizeře. S dopravou se začalo 5. května a během jednoho týdne „sem“ dorazila asi polovina klád a něco polen.⁷⁷ Pak však uhořel silný mráz a Jizera znovu zamrzla, takže se mohlo pokračovat až koncem května. Teprve 9. června hlásí Erben do Vídně, že plavení po Jizeře skončilo. Kmeny i polena jsou řádně srovnány a v příštích týdnech je kontrolor přepočítá a převezme. Tečkou za každoročním plavením dřeva bylo sestavení účtu a jeho odeslání do vídeňské účtárny. Navzdory únorové povodni Erben doufal, že ztráty nebudou velké.⁷⁸

Část splavovaného dříví, jak naznačuje zmínka o vítkovickém skláři, připadla sklárnám. Většinu své ohromné spotřeby kvalitního tvrdého dřeva si ovšem skláři v průběhu rohu obstarávali sami na vyhrazených místech. Po vytěžení okolního či přiděleného lesního porostu sklárny zanikaly anebo byly přeneseny na jiné místo. Jedna z nejstarších sklářských hutí na Jilemnicku se nacházela ve Vítkovicích,

Na detailu Grauparovy mapy jsou patrné hrable na Jizerce, hromada splaveného dřeva a snad i pila v Hrabachově

Soutok Kozelského potoka a Jizerky, kde stávala vítkovická sklářská huť. V pozadí hotel Skála

avšak berní rula z roku 1654 ji registruje jako zaniklou. Huť byla obnovena slezským sklářským podnikatelem Janem Preisslerem z nedalekého Schreiberhau, je muž kardinál Arnošt Harrach, tehdejší majitel panství Branná, přidělil 4 lány lesa na východní straně Vlčího hřebenu podél Kozelského potoka. Huť nadaná mnoha svobodami a privilegii byla založena při soutoku Kozelského potoka a Jizerky. Majitel byl povinen odvádět každoročně 17 kop 30 grošů platu a 10 sklenic s pozlaceným okrajem.⁷⁹ Pro nedostatek dřeva zanikla nejpozději na počátku 18. století také sklářská huť v Rýžovišti (Seifenbach). V roce 1715 povolil Tomáš Alois Raimund Harrach Eliáš Müllerovi, aby sklárnu přenesl k potoku Milnice pod Kočičím kamenem. Byl tak položen základ proslulé výroby skla v novosvětských sklárnách.⁸⁰ Konkurence nové huti urychlila zánik zřejmě již delší dobu skomírající sklářské výroby v nedaleké Rokytnici.⁸¹

V polovině 18. století vznikla z iniciativy Fabiána Dontha na jilemnickém panství třetí sklářská huť v Bedřichově. Podle zprávy člena komerčního kolegia Loscaniho z roku 1756 měla být nejlepším sklářským podnikem v celém Královéhradeckém kraji, avšak o dvacet let později zanikla, patrně pro nedostatek dřeva.⁸² Podnikavý Arnošt Quido Harrach (1728–1783) se rozhodl záhy po svém převzetí správy velkostatku rozmnožit vrchnostenské podnikání ve vlastní režii. Po založení velkých železáren v Sytové a plátenické manufaktury v Hrabačově zaměřil svou pozornost také na sklářství. V roce 1764 koupil od Josefa Müllera novosvětskou huť a ustanovil zde správcem Jana Zelenku. Stejně záměry měl patrně také s vítkovickou

sklářskou hutí, kterou tehdy vlastnil Antonín Erben, avšak k jejich realizaci nedošlo.⁸³ Vítkovický hutní statek byl dědičným vlastnictvím rodiny Erbenů, které jilemnická vrchnost nemohla žádným způsobem zpochybnit, a pokud došlo ke konkrétní finanční nabídce ze strany hraběte Arnošta, nebyla zřejmě pro A. Erbena dostatečně lukrativní. O rovnoprávném vztahu mezi jilemnickým panstvím a hutním statkem ve Vítkovicích svědčí protokol o obnovení vzájemné hranice, podepsaný v roce 1780 na jilemnickém zámku hutním mistrem Erbenem na jedné a nejvyššími úředníky vrchnostenské správy včetně Ant. Graupara na druhé straně. Obchůzky se konaly mezi 17. a 20. říjnem a lze předpokládat, že se jich Graupar jako expert spolu s majitelem sklárny a lesními úředníky osobně zúčastnil. Mezník č. 1, do nějž kameník vytesal písmena H jako Harrach, F (Hans Paul Fischer, majitel přilehlého pozemku) a E jako Erben, byl umístěn u vrchnostenského lesa na Rezku. Komise pod něj nechala zasadit po dvou úlomcích skla, kovářské strusky a uhlí a dvě cihly. Obhlídka všech 95 mezníků skončila u Kozelského potoka. U jeho přítoku, Medvědí strouhy, pak začala kratší kontrola východní hranice statku při branském dílu jilemnického panství.⁸⁴

Nad rentabilitou sklářské výroby v delší perspektivě se koncem 18. století vznášel otazník. Po katastrofální vichřici z roku 1786 rozhodl hrabě Jan Arnošt Harrach (1756–1821) radikálně snížit těžbu dřeva a nového polesného Štěpána Jahnla, povoláného z janovického panství Harrachů, pověřil obnovou lesních porostů. Díky obrovským polomům bylo nicméně po roce 1786 suroviny pro sklářské i železářské huty na několik let dostatek. Větší problém pro sklářské podnikatele představoval prudký růst ceny uhličitánu draselného neboli potaše, k němuž došlo právě v této době. Antonín Erben měl koncem roku 1788 přes 8000 zlatých dluhů vůči velkostatku, od něhož kupoval dřevo, zatímco potaš produkovali vesměs židovští podnikatelé v nájmu vrchnosti. Její cena stoupla z 9 zlatých za centnýř (asi 50 kilogramů) na 12 zlatých. Tento růst se pochopitelně promítl do ceny skla, jehož odbyt se podle nájemce Erbena skoro zastavil.⁸⁵ Zlepšení své finanční situace Erben spatřoval v pronájmu novosvětské sklárny, na němž se s panstvím dohodl v roce 1788 a v jehož rámci převzal i harachovský sklad sklářských výrobků ve Vídni. Hrabě Harrach po určitou dobu uvažoval o zrušení novosvětské sklárny, ale nakonec s ohledem na její sociální význam se rozhodl pro pronájem. Huť zaměstnávala v roce 1787 celkem 142 sklářů, rytců, brusičů,

malířů a pozlacovačů, ale celkový počet osob závislých na jejím provozu převyšoval 300. Nevýnosné sklárny nebylo možno zrušit, protože by tito lidé v okolním lesnatém kraji nenašli jinou obživu.⁸⁶ Je třeba dodat, že takto se mohl rozhodnout pouze aristokrat, vedenný patriarchálním vztahem k poddaným, nikoli běžný kapitalistický podnikatel, u něhož pochopitelně stojí na prvním místě zisk a rentabilita výroby.

Menší, avšak nikoli zanedbatelné množství harrachovských poddaných nacházelo obživu v železářské výrobě. V roce 1754 rozhodl hrabě Arnošt Quido Harrach vybudovat velké železné hutě a hamry v údolí Arnoštov u Horní Sytové, na soutoku Jizery a Jizerky. Nákladem 70 000 zl zde byly postaveny dvě vysoké pece, dva kurníci hamry a nářaďový hamr.⁸⁷ Dostatek kvalitní železné rudy a vysoká poptávka po železe v průběhu stavby

josefovské pevnosti, kde si hrabě Jan Arnošt Harrach, do r. 1792 vysoký státní úředník, dokázal zajistit vysoký odbyt, zajistily po několik desítek let prosperitu arnoštovským železárnám, jež na vrcholu své produkce kolem roku 1790 zaměstnávaly skoro 100 dělníků a musely nakupovat dříví na panství Semily a Frýdlant, které se plavilo po Jizeře.⁸⁸ V osmdesátých letech 18. století založil hrabě Harrach – rovněž kvůli potřebě zpracovat polomy z roku 1786 – další menší železářské podniky v Předních Boudách, Dolních Štěpanicích a Bedřichově.⁸⁹ V roce 1788 vyprodukovala arnoštovská železná huť 557 centů litiny, 2913 centů kujného železa a 315 centů nářadí. Po dokončení josefovské pevnosti poptávka prudce klesla a k omezení výroby přispěl počátkem 19. století i nedostatek dřeva. V této době byl v Arnoštově v provozu už jen jeden hamr.⁹⁰

Hamry v Arnoštově patřily k největším podnikům svého druhu v širokém okolí. Graupar však zakreslil do mapy místo dvou pouze jednu vysokou pec

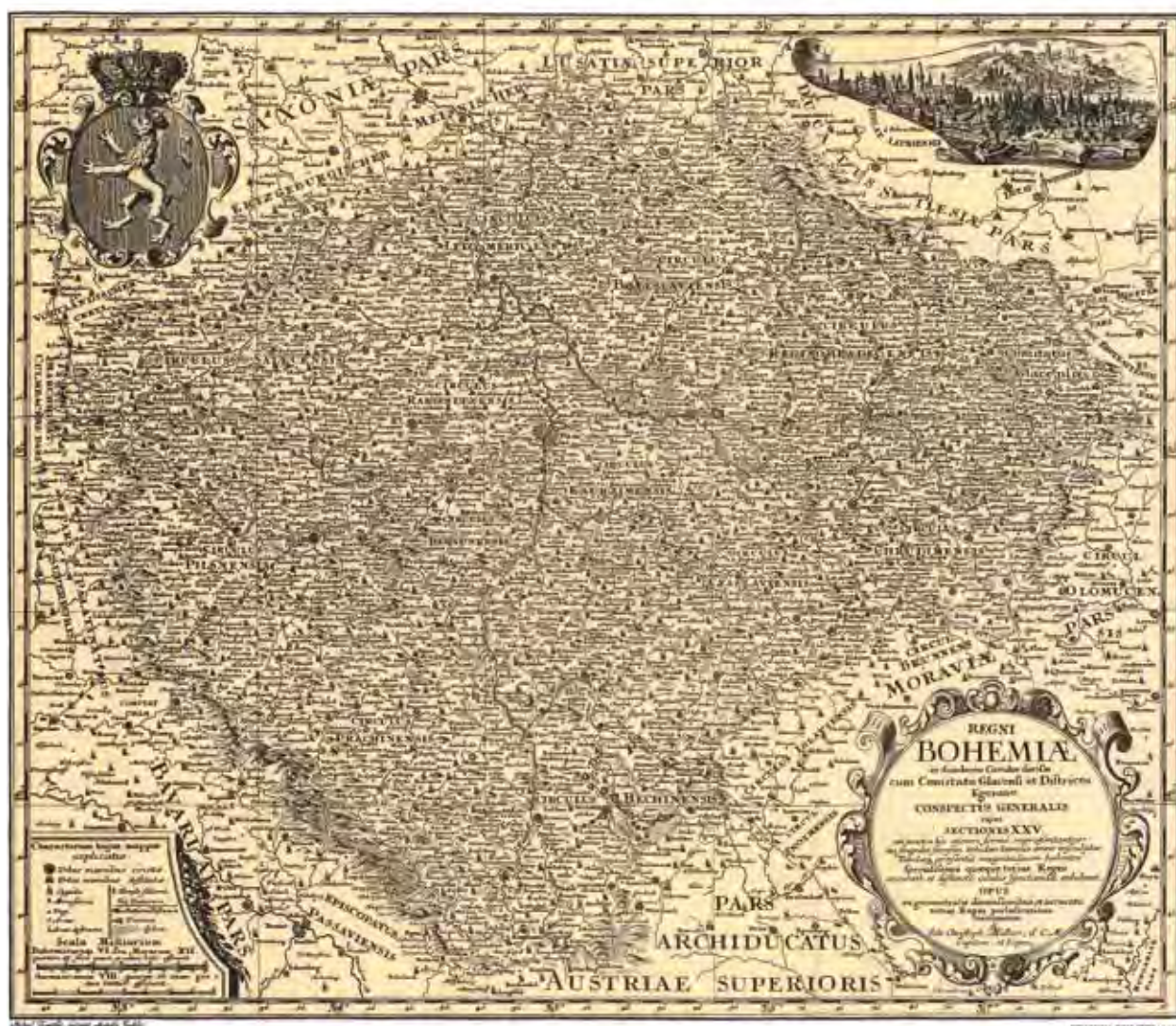
Jan Antonín Graupar, úředník a kartograf

Kartografie v 18. století

Grauparova mapa z roku 1765 spatřila světlo světa jako jedna z četných map panství a velkostatků, které byly ve druhé polovině 18. století vytvořeny jako důležitý nástroj vrchnostenské hospodářské správy.⁹¹ František Roubík, jeden z průkopníků historické kartografie v českých zemích, uveřejnil v roce 1955 soupis rozličných typů tehdy známých map. Zaměříme-li se na kategorii celkových map panství a velkostatků, vidíme, že zatímco v 16. a 17. století jich vzniklo pouze několik, v následujícím století se měli kartografové a vrchnostenští úředníci v roli tvůrců map mnohem čileji k dílu: vytvořili přibližně 100 map, přičemž na období po roce 1750 jich připadá nejméně 60.⁹² Potvrzuje se tak výrok J. Tlapáka, že 18. století je klasickým stoletím tzv. generálních hospodářských map panství.⁹³ Podnětů a příčin tohoto prudkého rozvoje kartografické tvorby bylo několik. Na mnoha velkostatech přišli gruntovní páni a jejich úředníci poprvé do kontaktu s kartografií prostřednictvím vojenského inženýra Jana Kryštofa Müllera, jenž na císařský rozkaz zmapoval v letech 1712–1717 celé České království. Vznikla tak první velká, přehledná a relativně přesná Müllerova mapa, která byla překonána teprve o padesát let později tzv. josefským vojenským mapováním. Müller navštívil

všechny kraje, pobýval často více týdnů na velkých velkostatech, kde měřil a vyžadoval od úředníků příslušné topografické informace. Jakkoli jeho činnost, motivovaná vojenskými potřebami státu, leckde narážela na nepochopení a nedůvěru vrchnostenského byrokratického aparátu i aristokracie, je pravděpodobné, že zároveň zasévala povědomí

o možnostech civilního využití mapy. Parergy významného barokního mistra Václava Vavřince Reinera, zobrazující na Müllerově mapě různé zemědělské a hospodářské činnosti, se nepochybně také staly vzorem pro pozdější zhotovitele map. Totéž platí i pro systém značek, které autor umístil do levého dolního rohu mapového listu.⁹⁴

Müllerova mapa Čech z roku 1720

Parergon Václava Vavřince Reinera na Müllerově mapě

Rovněž další silný podnět ke vzniku velkostatkových map je nutno spatřovat v činnosti rakouského státu. Jedná se o reformy osvícenského absolutismu, jež od poloviny 18. století zásadním způsobem měnily politické, hospodářské a sociální prostředí habsburské monarchie. V administrativní oblasti byla jejich společným jmenovatelem snaha po co možná nejpřesnější a nejúplnější evidenci. V první – tereziánské – fázi reformy je kladen důraz na soupisy, přehledy a klasifikace, kdežto ve druhé – josefské – vystupuje již plně do popředí význam obrazového zachycení skutečnosti. Především v souvislosti s novým půdním katastrem jsou vyhotovovány četné zemědělské a zejména lesnické mapy a plány, překonané o 50 let později známými a vynikajícími

mapami vzniklými v rámci přípravy tzv. stabilního katastru. Také lesní řád z roku 1754, kladoucí četné nové povinnosti a úkoly majitelům lesa, si postupně vynucoval přesnější a zevrubnější kartografické zobrazení lesního areálu panství. Tehdy se objevily první lesní mapy v pravém smyslu slova, jako např. mapy píseckých lesů z roku 1758.⁹⁵ Později přibýly mapy lesních revírů a četné specializované lesní mapy, které patří dnes ve většině velkostatků – jilemnický nevyjímaje – k velmi početným skupinám dochovaných archiválií. Vyměřování půdy z vnitřní potřeby velkostatku a pořizování příslušných map namnoze souviselo se změnami ve struktuře dominikální a rustikální půdy a bývalo venkovským lidem pozorováno s nedůvěrou.⁹⁶

Ke konci 18. století nabrala proměna krajiny rychlejší tempo – na četných panstvích se začínají rušit ztrátové rybníky a dvory, vznikají nové tzv. raabizační vsi, budují se manufaktury a další hospodářské jednotky. Největší počet map, většinou již vypracovaných geometrickou metodou, jež nahradila starší metodu perspektivní, vznikl v sedmdesátých a osmdesátých letech v rámci raabizace neboli dělení panských dvorů, jež bylo potřeba vyměřit a zmapovat. Tyto mapy jsou nenahraditelným zdrojem vědomostí vlastivědného charakteru, neboť obsahují místní názvy (německé i české) polností a lesů, chmelnic, veškerých sídlišť, dvorů, samot, hospod a šenků, všech typů hospodářských podniků, ale také mostů a můstků, hrází, plotů, cest atd. Selské grunty jsou často barevně odlišeny od pozemků dominikálních, přičemž obojí bývají opatřeny údaji o jejich výměře. Vyobrazení některých zámeckých sídel jsou tak věrná, že slouží i jako pramen pro dějiny architektury.⁹⁷

Autory mnohých z těchto map byli odborní zemští měřiči, jejichž rostoucí počet ve druhé polovině 18. století, jakož i nepravidelné a nízké odměny, mají také svůj nemalý podíl na rychle přibývajících kartografických dokladech o stavu českých dominií a velkostatků. Instituce přísežných zemských měřičů, doložená již v pozdním středověku, spadala vždy pod úřad desek zemských. Jména některých z nich a přesnější zprávy o jejich činnosti se však dochovaly až od 16. století.

Jejich nejčastějším úkolem byly odhady neboli šacuňky pozemkového majetku, jež se stal předmětem koupě a prodeje, měření míle neboli ověřování stížnosti městských správ proti porušení jejich mílového práva a konečně hraniční spory.⁹⁸ Zatímco v prvních dvou případech vyjadřovali měřiči svůj verdikt písemnou formou, hraniční spory se nemohly obejít bez obrazového zachycení sporného prostoru. Zemští měřiči se tak stali prvními a nadlouho – až na výjimky – jedinými tvůrci map. O jejich technickém vzdělání není mnoho zpráv. Teprve od počátku 18. století mohli studovat na stavovské inženýrské škole, což se projevilo na zvýšení geometrické správnosti jejich měření.

Mnohem více dokladů se dochovalo k otázce jejich odměňování, jež se přímo dotýká významného podílu zemských měřičů na tvorbě map a plánů šlechtických domén. Plat měřiče – původně byl pouze jeden – určovala pevná taxa za odvedenou práci. Od počátku 17. století přibývá stížností na zadržování platu i na jeho nedostatečnou reálnou hodnotu, způsobenou poklesem kupní síly peněz. Měřiči argumentovali také obtížností málo honorované práce, kterou musejí často vykonávat za nepříznivého počasí – v zimě se pochopitelně nevyměřovalo – a v těžkém terénu, ba někdy i v ohrožení života ze strany rozněvaných sedláků. Nepřekvapí, že v níže uvedených příkladech se objevují nejvyšší české hory jako terén měřiči pramálo oblíbený. Zemský měřič Samuel Globic z Bučina,

Rozměření panských dvorů a jejich pozemků bylo nezbytným předpokladem parcelace mezi poddané. Hrabačovský dvůr (na obrázku z roku 1907) patřil však k pěti posledním, na kterých vrchnost hospodařila ve vlastní režii ještě v Grauparově době

Sněžka, v popředí Obří bouda

pověřený roku 1668 v rámci hraničního sporu mezi morzinským panstvím Vrchlabí a komorní državou na Trutnovsku zmapovat východní Krkonoše, přišel se svými průvodci málem o život ve sněhové vánici na Sněžce a později nechybělo mnoho a byl inzultován rozzuřenými poddanými u Maršova. František Ant. Leopold Klose referoval o měření královských lesů v Krkonoších v 18. století velmi dramatickým tónem: při měření se krvavě potil, musel si lehat na zem, oči mu lezly z důlků a prsa se div neroztrhla. Jeho mladší kolega Antonín Jan Knittel byl v roce 1764 při prosekávání dělicí čáry na bavorské hranici těžce raněn padajícím stromem.⁹⁹

Také zemský měřič Jan Alois Kolbe (1728–1804), považovaný dosud částí odborné veřejnosti za hlavního autora Grauparovy mapy, se musel setrvale potýkat s liknavostí úřadů při vyplácení své mzdy. V roce

1754 dokonce odmítl pracovat na zemské hranici, protože má-li se uživit, musí pracovat soukromě. Žádal o určení pevného ročního platu, ale musel čekat až do roku 1768. Teprve tehdy mu byla – za předpokladu trvajících činnosti hraniční komise – přiznána poloviční denní dieta v době, kdy nebude zaměstnán v terénu. Ovšem musel být hraniční komisi stále k dispozici. Tento stav trval až do roku 1781, přičemž následující žádosti o prodloužení výplat byly zamítnuty. Teprve v roce 1792, ve svých 64 letech, se dočkal jako přísežný hraniční zemský inženýr doživotní roční penze ve výši 300 zl, ale s pokračující povinností vypracovávat hraniční mapy pouze za náhradu hodnoty použitého materiálu. Uvedená práce pro hraniční komisi se týkala téměř výlučně západní hranice se Saskem a Bavorskem; v jednom případě je nicméně doložena jeho činnost na česko-kladském pomezí u Králík.¹⁰⁰

Nevalné odměny, kterých se navíc museli měřiči často po léta domáhat, skromné penze a povšechně náročné zaměstnání byly dostatečnou pohnutkou pro přijímání lukrativních zakázek od aristokracie. Těžko však říci, zda ve druhé polovině 18. století poptávka po měřičských službách převyšovala jejich nabídku, protože počet zemských měřičů výrazně stoupl. Jestliže do konce 17. století byl až na výjimky ve službě jen jeden a v letech 1703–1738 sloužili dva, ve druhé polovině 18. století se jejich stav – především v souvislosti s katastrálními pracemi a hraničními záležitostmi – zvýšil na více než deset; v letech 1757–1760 jich bylo dokonce šestnáct.¹⁰¹ Výše odměny přísežného měřiče za sestavení mapy na zakázku byla obsažena v příslušné smlouvě, jichž se zachovalo velmi málo. Je nicméně známo, že Jan Glocksperger měl za vyměření veškeré půdy na panství Tloskov a vytvoření mapy obdržet od hraběte Jáchyma Pachty 3 krejcarey za korec (asi třetina hektaru). Když po pěti letech práce předložil roku 1732 objednavateli generální mapu a několik desítek map jednotlivých vsí, činil konečný účet necelých 2400 zlatých – suma, za kterou se dal v Praze pořídit solidní měšťanský dům.

Ještě o krejcar vyšší honorář si dokázal vyjednat Alois Kolbe při vyměřování velkostatku Líšno na Benešovsku v roce 1760.¹⁰²

Měřením a mapováním se v této době zabývali kromě přísežných zemských měřičů někdy také malíři, přísežní geometři a inženýři, důlní maršejdři a perkmistři, vojenští inženýři nebo přísežní zemští mlynáři pražští.¹⁰³ Při tvorbě patrimoniálních map však byli vážnou konkurencí školeným odborníkům pouze „amatérští“ měřiči z řad vrchnostenských úředníků. Z hlediska majitelů panství měli zásadní výhodu v tom, že jim nebylo třeba vyplatit smluvně stanovenou mzdu, anebo se spokojili s menší jednorázovou odměnou. Menší odbornost vynahrazovali mnohem lepší, někdy důvěrnou znalostí mapovaného prostoru. Pokud byl posléze přece povolán přísežný měřič, bez spolupráce s místními úředníky se neobešel. Právě takto si někteří badatelé představovali vznik Grauparovy mapy jilemnického panství – přísežný měřič Jan Alois Kolbe jako její hlavní autor a Antonín Graupar jako místní expert, poradce, průvodce a původce doprovodných textů a značek.

Hrad Chojník (Kynast) ve slezských Krkonoších

Autoři map se nepochybně vždy nejprve pídili po dílech svých předchůdců, jež by jim mohla být k užítku. Krkonoše a Podkrkonoší byly před vznikem velkých map z 18. století vícekrát předmětem kartografického zájmu. Poprvé se tak stalo ve druhé polovině 16. století, kdy vznikla nejstarší obrazová mapa Krkonoš, zhotovená buď důlním měřičem Jan Jiříkem z Řásné, anebo trutnovským kronikářem Simonem Hüttele. ¹⁰⁴ Roku 1668 nakreslil lesní mapu východních Krkonoš již zmíněný Samuel Globic z Bučina. Krátce poté vyhotovil kvůli pohraničním česko-slezským sporům slezský měřič F. Khünovius mapu panství Kynast. Dvě mapy hranic morzinského panství Vrchlabí vzešly před koncem 17. století z ruky přísežného zemského měřiče Ondřeje Bernarda Klausera. Vojenský geometr Johann Kristián z Wolffsburgu nakreslil v roce 1701 tři mapy, zachycující sporné území na hřebenech Krkonoš včetně Sedmidolí. V šedesátých letech 18. století byla krkonošská oblast zmapována v rámci vojenského, tzv. josefského mapování. V letech 1780–1781 si několik dílčích map vybraných lokalit svého vrchlabského panství nechal zhotovit František Xaver Morzin. ¹⁰⁵ Některé další

Růženčinu zahrádku (Rosengarten, č. 19), nové krkonošské toponymum, zobrazil poprvé J. J. Mann

(Vpravo) Mapa horské části panství Jilemnice, zhotovená pravděpodobně v roce 1743 Janem Josefem Mannem

mapy, jako např. vyměření císařských lesů u Maršova z roku 1727, jsou dnes nezvěstné. ¹⁰⁶ Navzdory všem těmto mapováním Krkonoš prohlásil měřič J. A. Kolbe v roce 1803, že terén v oblasti Sněžky nebyl změřen ani zakreslen „co lidská paměť sahá“! ¹⁰⁷

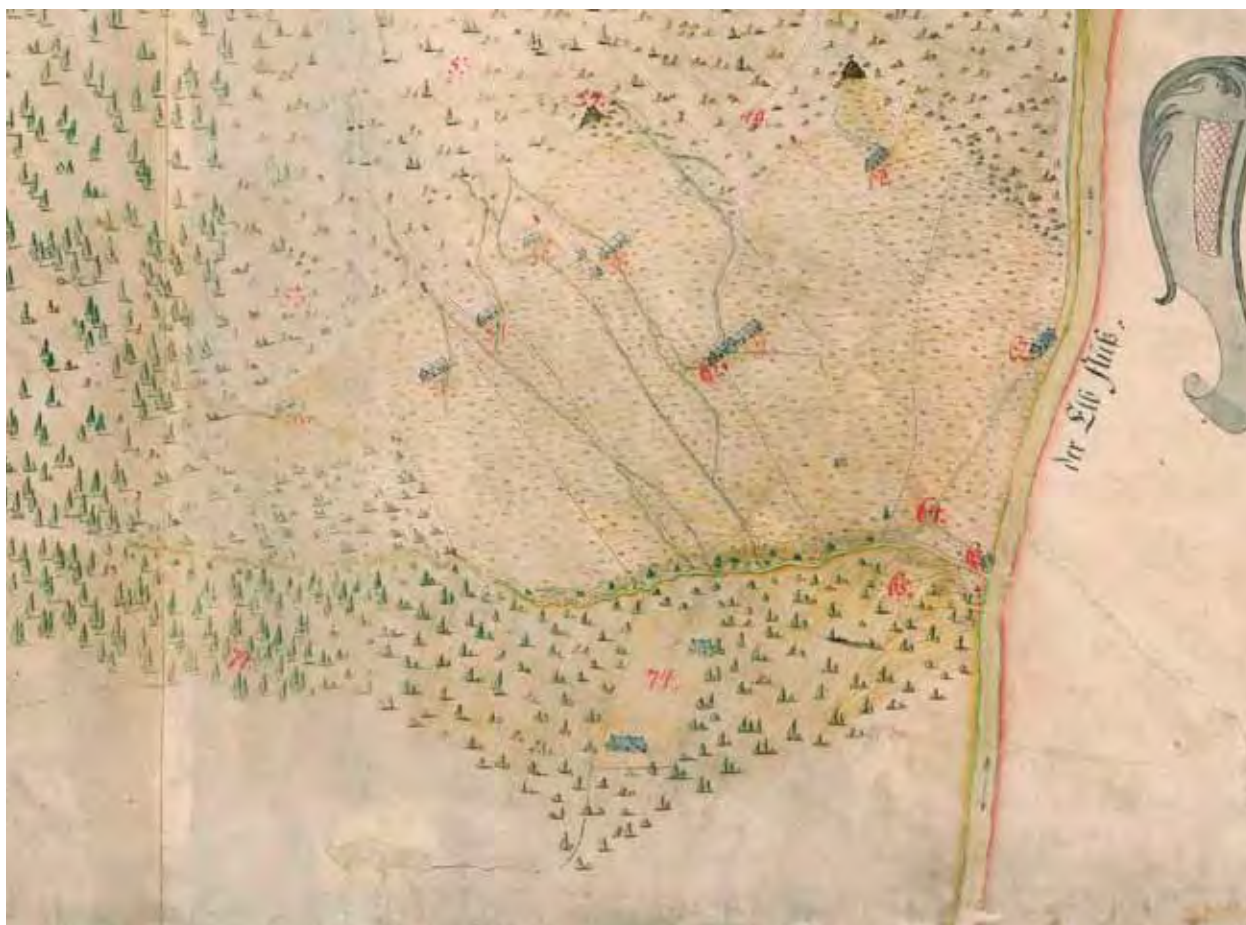
Před polovinou 18. století vznikla první mapa areálu panství Jilemnice–Branná. Zhotovil ji v roce 1743 zemský měřič Jan Josef Mann, a to patrně na objednávku hraběte Augusta Harracha. ¹⁰⁸ Mapa však nezachycuje celé dominium, nýbrž pouze jeho severní horskou část. Tuto skutečnost přehlédli archivář Karel Jeřábek, který ji v říjnu 1924 objevil v uzamčené lavici na chodbě kanceláří harrachovské lesní správy na zámku v Horní Branné a označil nepřesně za „mapu velkostatku Branná“, vytvořenou Janem Josefem Mannem a dokončenou 16. 9. 1743. ¹⁰⁹ Název, umístěný snad při dolním okraji mapy, nebyl již patrně tehdy čitelný. ¹¹⁰ Po Jeřábkovi se o Mannově mapě zmínil jilemnický městský tajemník, znalec a propagátor Krkonoš Jindřich Ambrož v knize „Krkonoše“ z roku 1935. Charakterizuje ji jako „panskou mapu“ nebo „starou velkou mapu panství harrachovského od zeměměřiče Josefa Jana Manna“ (tedy opět nepřesně). Z jeho textu vyplývá, že si ji podrobně prostudoval. ¹¹¹

Tuto rozměrnou mapu (300×250 cm), která je od šedesátých let uložena ve Státním oblastním archivu v Zámruku, ¹¹² podrobněji studoval dosud pouze Theodor Lokvenc. ¹¹³ Jde podle jeho mínění o první mapu, zachycující přesněji stav lesů a osídlení v horské oblasti západních Krkonoš severně od linie, spojující Sahlenbašské Dvorské boudy (Dvoračky) na západě s Krausovými boudami na východě; zachycena je rovněž harrachovská enkláva Čertovy louky uprostřed území vrchlabských Morzinů. Vyznačena je také Růženčina zahrádka, původně nazývaná „Lung Schwamm“, což byl podle Lokvence místní lidový název pro lišejník pukléřku islandskou. ¹¹⁴ Lesy jsou na mapě vedeny pouze jako smrkové, kleč je členěna na „obyčejnou“ (Knieholtz), „zmrzlou a suchou“ či „stojící a ležící suchou“. Kromě povšechné charakteristiky upozornil Lokvenc na početné boudy a seníky, namnoze označené jmény jejich majitelů či nájemců; za nejseverněji položenou považoval „Františkánskou“ boudu na seno, ležící asi v místech dnešní Vosecké boudy. ¹¹⁵ Budaři byli podle jmen všichni německé národnosti – Krause, Hackel, Antosch, Rieger, Heinrich, Erlebach, Puchberger, Halmann, Preyssler, Lauer. ¹¹⁶ Pouze v tomto ohledu – přiřazením bud konkrétním nájemcům – překonává Mannova mapa dílo Grauparovo.

Švýcarské boudy (č. 74) na Mannově mapě. Severovýchodním směrem pod č. 63–65 se nacházel mlýn na Labi s mlýnskou strouhou a loukami. Pod číslu 56–57 a 60–61 se skrývají boudy, patřící příslušníkům rozvětvené rodiny Krausových. V boudě č. 62 hospodařil Tobiáš Preyßler

Lokvencovu charakteristiku je třeba doplnit několika dalšími poznámkami. Nápadná je – i ve srovnání s Grauparovou mapou – především obrysová nepřesnost mapy, především na severní hranici. Zvláště absurdně působí jakýsi „roh“ trčící severozápadním směrem. Je zřejmé, že autor znal zobrazovaný terén naprosto nedostatečně. Rovněž překvapuje velikostní nepoměr enklávy Čertova louka, byť mohl být do určité míry záměrný. Ani trasu České cesty, oddělující jilemnický a branský díl panství, nezachytil Mann – v porovnání s Grauparovou mapou – s patřičnou přesností. Jizerku nazval mylně „Iser Fluss“. Symboly stromů a kleče maloval – zřejmě tak jako všichni ostatní tvůrci rukopisných perspektivních map – podle šablony. Pečlivě jsou vykresleny a očíslovány mezníky na slezsko-české hranici – od severovýchodního cípu při hranicích s Vrchlabím po „třístranný mezník“ s písmeny K. B. S. (Kynast, Branná, Starkenbach, tj. po průnik

státní hranice a České stezky) jich je jedenáct, zatímco odtud po hranici s panstvím Semily pouze sedm.¹¹⁷ Na Grauparově mapě jich je několikánásobně více.

Nejvíce nápadné na Mannově mapě je koncentrace autora na co nejdetailnější zachycení budního hospodářství. Velká většina ze 75 značek legendy popisuje boudy, seníky, pastviny jednotlivých bud, cesty a hranice mezi nimi. Zachycuje i vlastní proces klučení lesa a zakládání nových polí či pastvin.¹¹⁸ Je tu např. vyobrazen „kousek pole, který byl v době měření již zbaven pařezů, a dvě linie ukazují, kam až má být ještě vyčištěn“ (ausgerottet).¹¹⁹ Toto vše podle mého soudu nasvědčuje souvislosti Mannovy mapy s potřebami Sweerts-Sporckovy reformy hospodaření na jilemnicko-branském panství, jejíž součástí bylo rozšíření budního hospodářství v horách po švýcarském vzoru. Jak jinak vysvětlit na Mannově mapě existenci

„Švýcarských bud, ležících naproti Krausovým boudám“? Tento pojem byl v Krkonoších před Sporckovým příchodem se vši pravděpodobností neznámý.¹²⁰

Letopočet 1743, dosud spojovaný s Mannovou mapou, není tedy podle mého soudu bezrozporný, i když se na něm shodují dva autoři, kteří viděli mapu ještě před válkou. Uvedené okolnosti svědčí pro rok 1748, kdy Sweerts-Sporck zahájil reformu harrachovského hospodaření.¹²¹ Mannovu měřičskou práci pro Harracha a její časové ukotvení komplikuje dále skutečnost, že tento zemský měřič vytvořil pravděpodobně ještě jednu mapu, tentokrát snad celého panství Jilemnice-Branná, která však byla zničena selskými povstalci na jilemnickém zámku, resp. v panském domě u zámku v březnu 1775. V dobové Erbenově relaci do Vídně totiž stojí, že oproti původní domněnce nebyla zničena Grauparova, ale „jen stará, jistým inženýrem Mannem vyhotovená mapa...“.¹²²

Druhou, resp. třetí mapou jilemnicko-branského panství se stala mapa Grauparova z roku 1765, k níž po dvaceti letech přibyla tzv. mapa Labského dolu,

jak je dosud v literatuře nepřesně označována. I této mapě bude dále v textu věnována zvláštní pozornost, neboť úzce souvisí s působením Antonína Graupara. Další jednu či dvě mapy jilemnického panství, event. jeho částí, vytvořil písař jilemnického panství Josef Löw (někdy psán chybně Löwe) v rámci vyměřování josefského katastru v roce 1785.¹²³ Pátrání po této mapě (mapách) v SOA Zámorsk bylo však bezvýsledné.¹²⁴

Život a práce Jana Antonína Graupara

O Grauparově osobním a rodinném životě se podařilo zjistit velmi málo informací. Narodil se pravděpodobně v roce 1723,¹²⁵ ale místo narození zůstává tajemstvím. Průzkum dostupných matrik několika podkrkonošských farností nepřinesl žádné výsledky; jméno Graupar, ale ani event. česká varianta Krupař či Kroupa se v této oblasti v dané době vůbec nevykytuje.¹²⁶ Byl ženatý, jak vyplývá mimo jiné z mapové legendy, kam v roce 1775 připsal poznámku o útěku

V roce 1786 Graupar signoval revizní nálezy vrchnostenských lesů jako „Johann Ant. Graupar“, správce a vrchnostenský zástupce. Spolu s ním jsou zde podepsáni nadlesní Jan Nosek a Karel Hübl

své rodiny před vzbouřenými sedláky. O ní vím ale pouze tolik, že měl syna, jemuž mohlo být v roce 1785 mezi dvaceti a třiceti lety a pobýval ve Vídni.¹²⁷ Kromě toho měl Graupar patrně příbuzné v Mělníku, kde koncem roku 1776 zdědil vinici.¹²⁸

Místo bydliště Graupar pravděpodobně měnil v závislosti na právě vykonávané funkci. V letech 1775–1776 žil prokazatelně v Jilemnici, a to nejspíše v panském domě u zámku, kde úředníci bydleli i pracovali. V době, kdy působil jako rokytnický či branský správce, bydlel v úřednickém domě v Rokytnici, resp. v Brané na zámku.¹²⁹ Jeho zájmem či koníčkem byla patrně kartografie; mapováním terénu harrachovského panství se zabýval – jak ukážeme dále – dlouhodobě a vytvořil pravděpodobně větší množství různých map. Místo a věk Grauparova úmrtí nejsou známy; poslední stopy, které zanechal v prozkoumaných pramenech, se vážou k letům 1789 (zápisy do gruntovní knihy)¹³⁰ a 1790, kdy se o něm zmiňuje Harrachův list.¹³¹ Dožil se tedy nejméně 67 let. Pokud jde o Grauparovu národnost, možno vyslovit domněnku, že šlo o českého nebo moravského (z harrachovských Janovic na Bruntálsku?), event. rakouského Němce, který však nepochybně – jako výběrčí kontribuce – ovládal v dostatečné míře český jazyk.¹³² Jako zajímavost uveďme, že se někdy podepisoval „Graupaar“, patrně v duchu doznívající, pro raně novověkou němčinu charakteristické záliby „zdobit“ slova nadbytečnými písmeny.

Ze života harrachovského úředníka

Z již vícekrát citovaných zpráv vrchního Erbeny zjišťujeme, že úředníci jilemnicko-branského panství – s výjimkou vrchního – ve svých funkcích rotovali. Tato praxe, usilující omezit korupční pokušení úřednictva, nebyla v pobělohorských Čechách nijak výjimečná. Podobně se od ostatních velkostatků nelišila základní byrokratická struktura harrachovského panství. Její hlavou byl vrchní (jinde ředitel), který měl odpovědnost za veškerou politickou a hospodářskou správu velkostatku a skládal účty přímo vrchnosti, popřípadě vrchností pověřenému inspektorovi. V pořadí důležitosti následovali správci – branský a rokytnický, dohlížející na vrchnostenské i poddanské hospodářství svého dílu panství.¹³³ Důležitou funkci zastával důchodní neboli rentmistr, odpovědný za vedení důchodní pokladny, do níž plynuly příjmy ze všech sektorů hospodářství – produkce obilí, chovu dobytka, těžby dřeva, pivovarů, železáren atd., z nichž každý měl vlastní účet a zvláštního písaře. Jelikož se stále

udržovalo rozdělení na branský a jilemnický díl panství, existovaly dvě důchodní pokladny, a tudíž dva rentmistři. Naopak obtížná a nezáviděníhodná práce výběrčího kontribuce, tj. státní pozemkové daně, ležela na bedrech jediného úředníka. Jelikož kontribuce se od roku 1748 platila vždy na měsíc dopředu, její agenda neobyčejně narostla, takže se kontribuční neobešel bez písaře. Jednoho či dva písaře měli ostatně k ruce všichni uvedení úředníci. Doručování korespondence v rámci velkostatku obstarávali tzv. pojezdni (Bereiter).¹³⁴

Nejstarší zpráva o Grauparově úředním působení na jilemnickém panství a zároveň o jeho mapování uvádí rok 1752, kdy měl začít se zakreslováním panství a tvorbou své mapy – soudím, že jako zaměstnanec harrachovského velkostatku.¹³⁵ Bylo mu tehdy asi 30 let. Výběrčí kontribuce se stal v roce 1767,¹³⁶ na důchodního povýšil v roce 1774. Mezitím ale ještě působil jako správce (Verwalter), jak se podepsal v roce 1765 do levého dolního rohu své mapy.¹³⁷ V letech 1775–1789, během nichž můžeme díky dochovaným pramenům jeho působení částečně sledovat, vystřídal funkci rentmistra, kontribučního výběrčího, rokytnického i branského správce.¹³⁸ V některých obdobích, např. v roce 1776, vykonával pravděpodobně práci rentmistra a kontribučního zároveň.¹³⁹ Z Erbenových zpráv z listopadu 1776 vyplývá, že uzavřel své důchodenské účty a působil poté jako Harrachem jmenovaný komisař pro kontrolu různých účtů.¹⁴⁰ V roce 1779 se hraniční obchůzky zúčastnil jako rokytnický správce. Zůstal jím několik let a nejpozději v červnu 1785 je uváděn jako správce panství Branná a Jilemnice.¹⁴¹ V posledních několika letech se na základě hraběcí plné moci z roku 1785 hrdě tituloval „vrchnostenský zástupce“ (Stellvertreter). V této funkci – v pokročilém věku 66 let – Harrachům dosloužil patrně krátce po roce 1790.¹⁴²

V Erbenových zprávách hraběti Harrachovi vystupuje Graupar vesměs jako velmi zaneprázdněný a obětavý úředník, který má stále na paměti prospěch vrchnosti.¹⁴³ Není zdaleka jen důchodním či výběrčím daní, ale bývá pověřován i jinými úkoly a účastní se různých porad vedení správy velkostatku. Jezdí za úředními povinnostmi na krajský úřad do Nového Bydžova, Jičína, Hradce Králové, Chrudimi nebo do harrachovských Stěžer. V létě a na podzim 1780 dožíral jakožto rokytnický správce na kopání kanálu v blízkosti slezské hranice, jenž měl odvést vodu z Milnice a Zlatého potoka pro novosvětské brusírny skla a snad i zajistit

Do Jičina, od roku 1784 sídla novobydžovského krajského úřadu, jezdíval Graupar nejčastěji v kontribučních záležitostech. Veduta na Grauparově mapě

efektivnější plavení dřeva.¹⁴⁴ Práci komplikovaly stížnosti slezského panství Kynast, které však harrachovský hospodářský rada Kocián vyhodnotil jako pouhé zastrašování a nařídil, aby hospodářský úřad v Jilemnici neprodleně zahájil výkopové práce, které trvaly až do podzimu, resp. dokud to umožnilo počasí. O tuto akci se zajímal i hrabě Harrach. Pro již bezmála šedesátiletého J. A. Graupara to znamenalo zřejmě vícero dní pohybu v náročném horském terénu pěšky či koňmo.¹⁴⁵

Necelé dva roky poté čekal rokytnického správce speciální úkol, svědčící o důvěře, které se těšil u vrchnosti. Na statku Stěžery byla odhalena zpronevěra nebo přinejmenším hrubé nedostatky v účetnictví u tamního správce a obročního (úředníka odpovědného za obilní účty). Harrach se rozhodl správce propustit a nařídil Erbenovi, aby se okamžitě vypravil na místo, zapečetil obě pokladny a jakmile najde za Graupara (dočasnou) náhradu v Rokytnici, odeslal jej do Stěžer, kde musí zůstat tak dlouho, dokud nebude ustanoven nový správce.¹⁴⁶

Jako výběrčí kontribuce stál Graupar permanentně mezi dvěma mlýnskými kameny. Z jedné strany vyvíjela nátlak vrchnost, aby byla daň vždy včas vybrána a odevzdána – i to byl zpravidla úkol výběrčího – do pokladny krajského úřadu, na druhé straně byl vystaven nářkům a zlobě poddaných, kteří leckdy na zaplacení

prostě neměli. Mimoto sedláci věděli, že je to právě kontribuční, kdo rozhoduje o tom, kolik který z nich zaplatí. Krajský úřad stanovil na základě tzv. osedlosti kontribuční kvótu jednotlivých panství, tzv. repartici (rozdělení). Subrepartici – tedy rozdělení této kvóty mezi daňové poplatníky – prováděla správa panství, resp. odpovědný úředník. I na ni se samozřejmě vztahovala objektivní kritéria (velikost gruntu, bonita půdy apod.), nicméně kontribuční spolurozhodoval o tom, zda kupř. žádost poddaného o slevu kvůli neúrodě v důsledku nepřízně počasí je oprávněná, resp. nikoli. Každou takovou bonifikaci poddaným musel nahlásit krajskému úřadu, jenž měl poslední slovo. Byl to ovšem kontribuční, a nikoli krajský rada či komisař, kdo nakonec musel peníze ze sedláků „vyrazit“, a to s vědomím, že i nepatrné nedoplatky stát okamžitě trestal vojenskou exekucí, která v konečném důsledku poškozovala ekonomicky nejen dlužníka, ale i vrchnost.¹⁴⁷

Je nabitelní, že mnozí poddaní museli být často k placení pobízeni či donucováni. Výběrčí proto musel nezřídka objíždět panství, aby na poslední chvíli zabránil hrozící exekuci.¹⁴⁸ Také díky těmto cestám se Graupar stal vynikajícím znalcem celého areálu jilemnicko-branského velkostatku a mohl tu a tam hověť své kartografické zálibě, ale na prvním místě musela být vždy úřední povinnost. A ta bývala někdy velmi trpká, o čemž svědčí jeho napadení dvěma chalupníky

Při jižním okraji detailu z Grauparovy mapy patrná roztroušená osada Bratrouchov, kde byl Graupar v roce 1785 napaden dvěma rozhněvanými chalupníky

v Bratrouchově v listopadu 1785, kde se jal rozměřovat půdu mezi selskými grunty a vrchnostenskými pozemky, jež měly být prodány.¹⁴⁹ Méně drastickou, zato úpornější stránku Grauparovy úřední činnosti dokládají Erbenovy zprávy hraběti Harrachovi do Vídně z ledna a února 1775. Graupar s odpovědností kontribučního výběrčího a branského či jilemnického důchodního zároveň byl zavalen prací, takže nemohl včas uzavřít své účty. Navíc neměl dosud pohromadě kontribuci od poddaných, třebaže vyvíjí v tomto směru „krajní úsilí“.¹⁵⁰ Na počátku února neměl dosud hotové některé sirotčí účty, jejichž vedení rovněž spadalo do oboru činnosti kontribučního, takže Erben musel pozdržet celou účetní zásilku do vídeňské hlavní účtárny. Koncem ledna musel Graupar navíc odcestovat do Bydžova a Hradce Králové, kde jednáním s krajskými úředníky strávil celý týden. Řešil otázku úhrady erárního obilí, jež stát z krajského skladu za velkého hladomoru roku 1772 zapůjčil jilemnickým

poddaným a které bylo nyní splatné. Znamenalo to vybrat najednou od poddaných přes 4000 zl na hotovosti, což docílit – obává se Erben – bude „vskutku velmi tvrdé“. Graupar byl tak přetížen úředními povinnostmi, že musel vybírat důchodní, kontribuční a sirotčí peníze dokonce i o nedělích a svátcích. Ještě v březnu 1776 Erben do Vídně referuje o dokončování Grauparových účtů.¹⁵¹

Ale ani koncem tohoto roku nebyla situace lepší. V listopadu dostal vrchní od Graupara coby rentmistra výkazy o důchodních dluzích poddaných, z nichž „s hrůzou“ zjistil, že jen za tento rok narostly dluhy o více než 10 000 zlatých. Vyděšený Erben – neboť on by to musel vysvětlovat hraběti – tedy rychle zorganizoval jakýsi hromadný útok harrachovského úřednictva na liknavé poplatníky, jak jej dopodrobna popsal v listě do Vídně. Sám si vzal na starosti „městečko“, tj. Jilemnici, a obce Jilem, Hrabačov, Štěpanice a Mrklov,

zatímco do „dolních“ vsí poslal revidenta a kontribučního výběrčího s nejpřísnějším rozkazem „shromáždit pokud možno co nejvíc těchto dlužných peněz“. Nejenom v tomto případě je nápadné, jak se Erben při zmínkách o Grauparovi vyhýbá jakémukoli rozkazovacímu tónu, třebaže byl jeho přímým nadřízeným: „Graupar sám se v této záležitosti vypravil do horských vsí“, zní pozoruhodná formulace.¹⁵² Dne 28. 11. hlásí vrchní s uspokojením hraběti, že se podařilo sehnat 2500 zlatých, a doufá, že do konce roku se podaří dluh ještě dále výrazně snížit, takže odvod do hraběcí hlavní pokladny by nakonec mohl o několik tisíc zlatých překročit „Grauparem navrženou kvótu“.

Graupar se podílel – namnoze po Erbenově boku – také na jiných hospodářských, správních i obchodních jednáních. Jeho podpis nalezneme na kupních smlouvách v gruntovních knihách. Jménem panství vyřizoval různé záležitosti na krajském úřadě. V červnu 1776 odjel na harrachovský statek Stěžery řešit s inspektorem jakousi spornou záležitost, o jejímž obsahu zřejmě ani vrchní Erben nebyl informován.¹⁵³ V říjnu 1784 se zúčastnil blíže nespecifikovaného

jednání s jihlavským obchodníkem Fischerem. Často spolupodepisoval smlouvy nebo jiné dokumenty stran prodeje dřeva. V roce 1788, kdy se panství potýkalo s důsledky lesní kalamity na hřebenech, signoval spolu s Erbenem a nadlesním Janem Noskem prohlášení o prodeji dřeva z oblasti pod Velkým Šišákem (tj. Vysokým Kolem).¹⁵⁴ V dubnu 1789 korespondoval v obdobné věci s krajským úřadem v Jičíně.¹⁵⁵ V téže době se dokonce zabýval personálními otázkami v arnoštovských železárnách.¹⁵⁶

Jednalo-li se o věc, související s hranicemi panství, byla jeho účast jakožto osvědčeného znalce takřka nezbytná. Problémy s vytyčením a respektováním hranic mezi panstvími neskončily v Krkonoších rokem 1710 vyřešením sporu o Sedmidolí a nebyly v této době ani jinde ničím mimořádným. Potíže a rozmršky se v Grauparově době vyskytly na obou stranách – znovu na Labi (srov. II. 2. 3.), ale i na Jizeře. Podnětem k drobnému sporu se semilským panstvím hraběte Millesimo se stal v roce 1776 ostrůvek v Jizeře nad jabloneckým mlýnem, kde semilský lesní pojezdňý dostal od svých nadřízených příkaz označit vrchnostenskou

Sklárna v Novém Světě

značkou 60 kmenů. Jilemnický nadlesní tento podle jeho soudu svévolný akt, provedený na neutrálním teritoriu, ohlásil vrchnímu, jenž se pokusil v archivu nalézt přesný popis hranic v této oblasti, ale marně. Vydal se proto s Grauparem a správcem novosvětské sklárny na obhlídku místa, k níž přizval také – jak bylo v podobných případech zvykem – několik starých poddaných z okolí, kteří prohlásili, že nevelký, lesíkem porostlý ostrůvek odedávna užívali poddaní obou panství společně a nikdo vlastně neví, komu patří. Erben nicméně poslal semilskému hospodářskému úřadu „slavnostní protest“. Tím podle všeho tato bezvýznamná lapálie skončila.¹⁵⁷

Ve fondu jilemnického velkostatku se dochovalo několik záznamů tzv. hraničních obchůzek v 18. století se zástupci většiny sousedních panství a statků.

Jilemnice na Grauparově mapě. Patrná je hranice, dělící městečko na horní a dolní část. Uprostřed mohutná stavba nedávno dokončeného kostela sv. Vavřince. Na jihu zobrazen dnes již zaniklý kostel Božího Těla se hřbitovem a na západě rovněž již neexistující kostel Povýšení sv. Kříže

Záznamy se pečlivě archivovaly, přičemž obchůzka se po jisté době opakovala, neboť vždy bylo zapotřebí některé mezníky opravit nebo znovu osadit. Obě strany nejprve předložily plné moci od svých vrchností a poté – někdy také za účasti krajského komisaře – obcházely hranice od jednoho mezníku ke druhému, zaznamenávajíce jejich podobu a vzájemnou vzdálenost. Jednalo se zpravidla o velké kameny či výrazné stromy, některé opatřené písmeny či kříži. Nejstarší záznam obchůzky za Grauparovy účasti se vztahuje na popis hranic mezi panstvími Branná (tj. Branná–Jilemnice) a Kumburk–Úlibice hraběte Trauttmansdorfa v roce 1776. Mezník č. 1 stál u lesa Popluží poblíž arnoštovských železáren mezi obcemi Peřimov na kumburské straně a Mříčná na jilemnické straně. Byl to pískovcový kámen obsypaný střepy, struskou a podobným materiálem, jenž měl po stranách vyrytá písmena „T“ a „H“ a nahoře kříž. Jak bývalo při těchto obchůzkách zvykem, pro lepší paměť místa zde byli vymřskáni dva chlapci, každý z jednoho panství. Tentokrát padla volba na devítiletého Jiříka Dlabolu z Peřimova a stejně starého Jana Šíra z Mříčné. Ve vzdálenosti 5 provazců a 18 loktů (asi 165 m) se nacházel mezník č. 2. Celkem jich komise během dvou dní musela obějit 68.¹⁵⁸

Jako rokytnický správce nemohl Graupar chybět při kontrole hranic dominikálních pozemků v Dolní Rokytnici, která se konala v roce 1779, stejně jako rozhraničení mezi vrchnostenskými pozemky a dominikálními činžovnými grunty v obci Rýžoviště u Harrachova. V podobné sestavě jako při obchůzce hranic s Kumburkem se jilemničtí úředníci sešli v říjnu 1780, aby obnovili hranici mezi harrachovským panstvím a sklářskou hutí ve Vítkovicích v majetku Antonína Erbena. Obchůzka, započávší u panského lesa na Rezku a pokračující kolem Jeruzalémského hospodářského a loveckého domu a dále mj. podél Kozelského potoka, obnášela více než 100 mezníků v náročném kopcovitém terénu a trvala tři dni. V příštím roce se Graupar se vši pravděpodobností účastnil obnovení hraničních kamenů mezi panským lesem a obecním lesem městyse Jilemnice, kdy se osazovaly nové hraniční kameny místo „těch už sešlých“ a místo „od větrů poražených hraničních stromů“. Již o dva roky později se kupodivu toto hraniční obnovení opakovalo za hojně účasti městských radních, vrchnostenských myslivců a hajných. Protokol ovšem podepsal pouze Graupar, pravděpodobně jediný účastník z řad vyšších úředníků.¹⁵⁹

„Velká mapa“ – objekt Grauparovy intriky vůči vrchnímu Erbenovi, anebo příčina pouhého nedorozumění mezi oběma harrachovskými úředníky

Při hraničních obchůzkách, stejně jako při mnoha jiných příležitostech, se Graupar potkával s vrchním Josefem Erbenem, jehož korespondenci do Vídně vděčíme za skoro veškeré zprávy o Grauparovi, jež se dochovaly ve fondu jilemnického velkostatku ve Státním oblastním archivu v Zámruku. Oba sloužili Harrachům pravděpodobně více než třicet let. Graupar byl zřejmě starší, ne-li věkem, tedy služebně, a právě to byla okolnost, jež jejich povětšinou ne-li přátelský, tedy alespoň kolegiální vztah narušovala. Nejstarší Erbenovy zprávy z počátku roku 1775 prozrazují zjevnou pisatelovu snahu uspokojivě vysvětlit Grauparovo opožděné předkládání účtů poukazem na dlouhodobou přepracovanost. Tehdejší rentmistr se jeví jako pilný, pracovitý a schopný úředník, který neváhá jezdit za úředními záležitostmi o nedělích a svátcích. Důkaz svého přátelství ke Grauparovi podal Erben za povstání sedláků v březnu 1775, kdy se s nemalým osobním rizikem rozhodl Graupara varovat před blížícími se selskými houfy.

Za několik měsíců ale bylo vše jinak a z Graupara se stává Erbenův „úhlavní nepřítel“, přičemž příčinou, či spíše podnětem k pisatelovu rozhořčení byla – Grauparova „velká mapa“! Hrabě Harrach totiž nařídil vrchnímu, aby zařídil její odeslání do Vídně.¹⁶⁰ Erben se koncem roku 1775 podvackrát pokusil tento příkaz splnit, ale Graupar zřejmě jakousi intrikou jeho snahu zmařil (blíže srov. II. 3. 1.), takže vrchní si vysloužil od vrchnosti ostré pokárání.¹⁶¹ V reakci na to si Erben hoře stěžuje na svůj těžký úděl, neboť za své krátké působení ve funkci musel čelit tolikerému „nejkrajnějšímu ostouzení, pronásledování, nenávisti, závesti a protivenství“, že je sám překvapen, že všem těmto zlům dokázal odolat a nepodleh.¹⁶² Přesto nezanedbal nic, aby důsledně obhájil zájmy vrchnosti, a lichotí si, „že i můj úhlavní nepřítel Graupar sám (jehož jsem dosti zapojoval [?]) a s nímž jsem si přál žít v přátelství) mě navzdory vši své nenávisti a závisti nemůže ani v nejmenším usvědčit z nedbalosti, liknavosti a špatného hospodaření, a [doutá], že Bůh všemohoucí, který ví o mé nevině, tohoto vůči mně tak závistivého a nespravedlivého člověka potrestá“.¹⁶³

Příčiny Grauparovy averze vůči své osobě Erben vložil hned do příští zprávy. Jeho jméno tu sice nezazní, ale oním „Nebendiener“, od něž musí pouze ze závisti a nepřejčnosti vytrpět tolik ohyzdností (Unbild), pronásledování a ostouzení, a to od chvíle, kdy byl

jmenován vrchním, je nepochybně Graupar. A když už byl Erben v ráži, tak si přisadil: „Kdykoli pro něho pošlu, rozumí se ve vrchnostenských záležitostech, nikdy nepřijde a třeba desetkrát za den (!) se staví nemocným. O nedělích a svátcích nechodí do kostela a se všemi se tak pohašteril, že už k němu nikdo nechce chodit“.¹⁶⁴

Většinu těchto informací je nutno považovat za subjektivní hledisko vrchního Erbena, které nelze korigovat pohledem druhé strany či stanoviskem hrabětem Harracha, neboť potřebné prameny nemáme k dispozici. Dokládají nicméně dostatečně zřetelně rivalitu mezi oběma úředníky, která jim však zřejmě nebránila v nezbytných případech se společně podílet na správě či hospodářské aktivitě velkostatku.¹⁶⁵ Zdá se, že právě popsaná krize ve vzájemných vztazích z prosince 1775 byla ojedinělá a že se Erben jinak vždy snažil udržovat s Grauparem snesitelný modus vivendi a referoval o něm do Vídně i jinam v neutrálním či příznivém smyslu. Již počátkem února 1776 např. podpořil Grauparovu prosbu krajskému úřadu o prominutí pokuty za omyl, jehož se dopustil při vedení kontribučních účtů.¹⁶⁶ Grauparovi příznivá vyjádření nacházíme v Erbenových relacích i v dalších letech.¹⁶⁷

Z výše citovaných pasáží z Erbenových relací do Vídně vysvítá dle mého soudu specifické Grauparovo postavení ve správě jilemnického panství. Nikdy se nedostal do jejího čela, ale za Erbenova direktorství, tj. asi od roku 1770, se ve všech svých funkcích těšil značné míře samostatnosti a relativní nezávislosti na vrchním. Erben se ho nejspíše i proto trochu bál. Mimoto zřejmě dlouho pociťoval před pravděpodobně starším Grauparem jisté rozpaky kvůli svému „nezaslouženému“ povýšení do funkce vrchního, na kterou si patrně brousil zuby Graupar sám.¹⁶⁸ Výsadní Grauparovu pozici v harrachovské správě výstižně ilustruje Erbenova relace z listopadu 1776 o odjezdu Graupara do Mělníka. Suše v ní konstatuje, že rentmistr, aniž měl uzavřené účty, jejichž obsah nikdo jiný na panství neznal, se rozjel kvůli dědictví do Mělníka a pak pokračoval do Prahy, slibiv, že se do 14 dní vrátí!

Dodejme, že Grauparovu autoritu v očích vrchního nejspíše zvyšovala i jeho proslulost coby autora velké mapy jilemnického panství, díla, jež dodnes budí obdiv svou obsahovou i výtvarnou stránkou. Před vzbouřenými sedláky to však Graupara neochránilo.

(Vpravo) Vláda Marie Terezie přiměla vrchnosti, aby poskytl poddaným úlevy, předejít rebelii však nedokázala

Terčem selského hněvu

Ve druhé polovině 18. století nastal souběh několika skutečností s negativním dopadem na životní úroveň poddaných. Na jedné straně se jednalo o počátek zrychleného populačního růstu, na druhé straně přetrvávaly velmi nízké výnosy obilí a jen velmi zvolna se měnily výrobně-technologické postupy v zemědělství a již přežilém robotním velkostatku. K tomu je nutno připočíst sérii pustošivých válek a mimořádně vysoké daňové břemeno, jehož největší položkou byla státní pozemková daň – kontribuce. Za této situace, jak dokládají dobové zprávy, žila značná část obyvatel venkova neustále na pokraji hladu a ve velice neutěšených hygienických a zdravotních podmínkách. Několik neúrodných let proto vedlo nevyhnutelně ke katastrofálnímu hladomoru z let 1771–1772, při němž zahynula asi jedna desetina obyvatel českých zemí. Pro osvícenský habsburský stát to byl impuls pro urychlení již dlouho připravovaných hospodářských a sociálních reforem na venkově, jež měly podstatným způsobem zlepšit právní, ekonomické a sociální postavení venkovského lidu. Pověsti o chystaných změnách, jejich obtížné prosazování, jakož i povšechná nedůvěra poddaných vůči vrchnostem i státním úřadům vyvolaly na počátku jara 1775 povstání, které zasáhlo i Jilemnicko a postihlo osobně Jana Antonína Graupara.

Třebaže od poloviny 18. století začaly státní úřady prosazovat na soukromých velkostatcích s mnohem větším důrazem než dříve jednotnou hospodářskou a sociální politiku, bylo postavení poddaných až do zrušení poddanství v roce 1848 stále závislé především

na postoji a chování vrchnosti. V tomto ohledu je jilemnické panství, zejména díky Arnoštu Quido Harrachovi, ve druhé polovině 18. století příkladem úspěšného, v neposlední řadě křesťansky motivovaného vrchnostenského patriarchátu, jehož základním projevem je instrukce o pomoci chudým a nemocným, vydaná v roce 1758, tedy v době enormního berního tlaku a růstu cen obilí. Poddaní byli rozděleni do tří tříd. Skupině „bídnych nemocných“, jež trpěla nejvíce, měla být poskytnuta na útraty vrchnosti lékařská pomoc, kvůli níž byl na panství povolán známý severočeský lékař Jan Kittel, jakož i rozdělováno maso nebo polévka. Potravinovou pomoc, distribuovanou faráři, měli dostat chudí druhé třídy, kteří sice „zdrávi jsou, ale přitom neschopní, aby se plně vyživit mohli“. Třetí skupině zdravých, kteří nemohou najít práci, obstará správa velkostatku výdělek při kácení lesa a zpracování lnu.¹⁶⁹

Skutečnost, že jilemnické panství bylo selským povstáním zasaženo v podobné míře jako jiná dominia, kde vrchnosti zdaleka neoplývaly takovým sociálním cítěním jako hrabě Arnošt Quido Harrach, jen potvrzuje známou skutečnost, že vůdčí silou selských bouří byli zpravidla sedláci, nikoli venkovská chudina, jak se svého času pokoušeli dokazovat marxističtí historici. Vzbouřenci z roku 1775, stejně jako jejich předchůdci v roce 1680 či 1717, se především snažili docílit zlepšení právního postavení selského stavu. Harrachova instrukce, která byla toliko normativním právním dokumentem a jako taková o sociální realitě na harrachovských vsích šedesátých a sedmdesátých let 18. století nijak nevypovídá, se s touto základní motivací

Nová Paka, veduta na Grauparově mapě

selských buřičů zcela míjí. Sedláci kolem Antonína Nývltů na náhodském zámku, kde „selská válka“ začala, jakož i na většině ostatních „dobytych“ panských sídel, hledali a od úředníků vyžadovali neexistující „zlatý patent“, který – jak doufali – přinášel úplné zrušení roboty a poddanství.

Průběh povstání na Jilemnicku naposledy přehledně vylíčil Jan Luštinec, jehož informace doplňuji z dosud nevyužitých Erbenových relací hraběti Harrachovi do Vídně.¹⁷⁰ Harrachovský direktor dostal z krajského úřadu první zprávu o neklidu na Hradecku mezi poddanými již 8. března, avšak v Bydžovském kraji se zatím obecním představeným podařilo horké hlavy uklidnit. Pouze rychtář z Klášterské Lhoty hlásil, že 20. 3. několikasethlavý houf sedláků dorazil do Borovnice a Borovničky, kde rabovali a ničili, donutivše většinu sedláků, chalupníků a domkářů, aby se k nim přidali; rychtář jim ovšem utekl. Další zpráva se týkala Nové Paky, na kterou se vzbouřenci pokusili zaútočit. Erben se za daných okolností rozhodl odložit plánovanou cestu do Stěžer, „aby byl po ruce, kdyby se něco dělo“. Dnes, tj. 20. 3., odchází do vsí, aby zjistil, jaké je smýšlení sedláků. Zcela iluzorní ovšem byla jeho prosba o instrukce, jak se zachovat, pokud „sem tito lidé přijdou“. Události se valily rychlým tempem a již za tři dni, během kterých jeho hlášení nejspíš ani nedošlo do Vídně, se jilemnický vrchní ocitl vzbouřencům tvář v tvář.

Na hornobranský zámek dorazili první z nich od Hostinného dne 24. 3. Jejich vůdci donutili Erben, aby jim podepsal revers, jímž se vyhovuje jejich žádostem (patrně stran roboty). Poté musel sednout na koně a vést je do Jilemnice, přičemž se k nim přidaly další dva houfy tentokrát již jilemnických poddaných z Martinic a Mříčné. Když si všiml, že mají spadeno nejvíce na kontribučního Graupara, ujel jim, aby ho varoval. Graupar však zůstal z neznámých důvodů ve své kanceláři na zámku, kde ho vzbouřenci, posílení částí jilemnických obyvatel v čele se synem místního baráčníka Františkem Jechem, objevili a nutili – nejvíce jistý Tomáš Fridrich – aby jim přinesl patent o zrušení roboty.¹⁷¹ Graupar snesl všechny tištěné patenty, které na kancelář zasílal krajský úřad, ale sedláci je roztrhali a spálili. Jejich hněv se pak obrátil proti osobě Grauparově, který se pokouší uprchnout do svého bytu v panském domě, je však dostižen a ztlučen, přičemž první ránu mu zasadil Josef Jerie.¹⁷² Podařilo se mu však šťastně utéci a ještě týž den s rodinou uprchl do hor na místo, které označil v mapě číslem 132

Mříčná na Grauparově mapě: uprostřed barokní kostel sv. Kateřiny z roku 1716, jižně rozparcelovaný hospodářský dvůr (ZZ) a rybník Podedvorník, Ag

a popsal jako „příkrou skálu, kam tvůrce této mapy, smrtelně raněn, musel za selského povstání v roce 1775 se svou rodinou 24. března uprchnout“.¹⁷³

Fyzické úhoně v Jilemnici neušel ani Erben, jehož nejvíce týral mlynář F. Matouš z vrchlabského panství.¹⁷⁴ Povstalci mezitím vyplenili panské byty a zámek. V noci do města vtrhl další houf z Mrklova a Štěpanic, jenž vyloupil kontribuční a sirotčí pokladnu, kterou měl na starosti Graupar.¹⁷⁵ Druhý den (25. 3.) se po mši v místním kostele (!) rebelové včetně jilemnických vypravili do Semil, kde řádili ještě hůře než v Jilemnici.¹⁷⁶ Vrchnímu nutno přiznat nemalou odvalu, neboť navzdory tomu, že na vlastní kůži zakusil agresivitu vzbouřenců, se vydal 26. 3. pacifikovat početný zástup rozčilených sedláků z Křížlic, Roudnice a Vítkovic, kteří táhli dolů do Jilemnice. Den nato (27. 3.) se vypravil do Rokytnice, kde však našel ke své úlevě

Vítkovice, odkud táhli vzbouření sedláci na Jilemici. Na detailu Grauparovy mapy vlevo patrná hranice mezi jilemnickým a branským dílem panství, vpravo Jizerka se dvěma můstky. Poblíž řeky kaple sv. Petra a Pavla z roku 1699

početné, leč klidné shromáždění, jehož vůdci mu dokonce nabídli pomoc proti případnému novému vpádu vzbouřenců z okolních vsí, kteří předchozího dne vypili v rokytnickém pivovaru 3 a půl sudu piva a páchali pak v obci výtržností.¹⁷⁷ Definitivně si mohli jilemnickí měšťané a harrachovští úředníci vydechnout 27. 3., kdy do městečka přibýlo 10 vojáků, nahrazených o tři dny později celou rotou. Jejich radost byla dle Erben stejně velká jako jejich strach, vzbuzený „neklidnými, nepřítelnými, zuřivými, nevěrnými a nevděčnými rebely“, kteří se dopustili „nepopsatelných výstřelků“ a již mohou být právem přirovnáni k Irokézům, nejsurovějšímu národu Ameriky!¹⁷⁸ Jedním dechem však Erben dodal, že těmito „Irokézy“ byli poddaní „z dolních českých vesnic“, kteří vyrabovali jilemnický a ještě hůře semilský zámek a svou zuřivostí daleko překonali ostatní rebely. Naopak německé poddané (deutsche Leuthe) je nutno pochválit, jelikož se zachovali jako dobří křesťané a přišli mu dokonce na pomoc.¹⁷⁹

V prvních dubnových hlášeních do Vídně se Erben zabýval činností vojska, trestáním rebelů, vyčíslováním ztrát na majetku a osudem vrchnostenských úředníků

za povstání, přičemž daleko největší pozornost věnoval Grauparovi. Dne 30. 3. se u něj na zámku (tj. pravděpodobně v Horní Branné) ubytoval vojenský hejtmán, který v příštích dnech dohlížel na přemísťování a zásobování četných jednotek, které měly za úkol nejen vyhledávat hlavní vzbouřence a dopravovat je k soudům, ale také přidržovat poddané k robotám při setí a ostatních jarních pracích. Kolem 10. 4. bylo 14 zadržených rebelů z Jilemnice odesláno pod eskortou ke krajskému úřadu do Nového Bydžova.¹⁸⁰ Armáda měla také za úkol bránit případné emigraci, jež vždy hrozila nejvíce v pohraničních obcích s nejsilnější tradicí nekatolictví. Proto se vojáci rozložili počátkem dubna v Rokytnici, Novém Světě a Studenově.¹⁸¹ Pokud jde o případný postih poddaných ze strany vrchnosti, direktor radil hraběti k mírnosti, jež se mu osvědčila při jednání s poddanými v horských vsích.

Největší ztráty na majetku způsobili povstalci pravděpodobně na zámku a panském domě (čp. 1) v Jilemnici a na zásobách piva a vína.¹⁸² Na hospodářských budovách (bělidlech, hamrech, sklárnách)

byla vesměs rozbita jen okna. V polovině dubna věděl Erben zatím o necelých 1500 zl ztrát na majetku vrchnosti. Podal rovněž zprávu o požáru zámku, který způsobil 26. 3. neopatrný dveřník, přičemž nepřímým viníkem byli rovněž rebelové. Poškodili totiž v jeho zámeckém příbytku kamna a rozbili okno, načež „tento hloupý člověk“, nedbaje varování, přece zatopil. Vzniklý požár se za pomoci ostatních sloužících a několika měšťanů podařilo rychle uhasit.¹⁸³ Další ztráty, které ovšem vycházely najevo až v dalších měsících, měly podobu krádeží panského dřeva a dalšího materiálu na různých místech velkostatku. Graupar vyčíslil největší ztráty v soupise s datem 15. 12. 1775.¹⁸⁴ Nejvyšší položkou bylo pivo, vypité povstalci ve všech třech panských pivovarech (568 zlatých 45 krejcarů). Z účtu jilemnického vinného sklepa musel písař odepsat 285 zlatých. Další menší položky reprezentují rozbitá okna a poškozený nábytek v hraběcích zámeckých pokojích a bytech úředníků, resp. účty příslušných řemeslníků, kteří je opravovali. Z Grauparovy

kontribuční, sirotčí a důchodní kasy zmizelo necelých 440 zlatých, z nichž mrklavští a štěpaničtí rebelové vrátili 305 zlatých. Úhrnné ztráty lze tedy odhadnout na nejméně 1500 zlatých.

Selští rebelové měli vždy spadeno na vrchnostenské úředníky, kteří se leckde obohacovali na úkor vrchnosti i poddaných. Na základě Erbenových zpráv, bez důkladného studia dalších pramenů, není možné povšechně posoudit počínání harrachovského byrokratického aparátu. Zdá se, že Erben sám měl mezi poddanými relativně dobrou pozici, nejhůře na tom z objektivních důvodů byli správci daní jako Graupar či důchodní Boukal. Před poddanými utekl také nejmenovaný nadlesní a až do Slezska uprchl vyděšený správce novosvětské sklárny. Nejhůře kromě Graupara dopadl šichtmistr z neuvedeného provozu, který za svého útěku tak nachladl a utrpěl tak silný duševní otřes, že se ocitl na pokraji smrti.¹⁸⁵

Jilemnický zámek byl za selského povstání vydrancován a mírně poškozen ohněm

Graupar opustil svůj horský úkryt již 25. března, tedy patrně nedlouho poté, co hlavní houf vzbouřenců, nepochybně včetně těch, kteří ho začali lynčovat, odtáhl z Jilemnice a okolí směrem na Semily.¹⁸⁶ Může se to jevit jako velká neopatrnost, ale jen do chvíle, kdy si uvědomíme, co znamená v horách na konci března nocleh pod širým nebem, navíc patrně nejméně s jedním nedospělým dítětem. Graupar neměl jinou možnost než se vrátit, protože v horských vsích s ohledem na svou „oblubu“ u poddaných o příbytek žádat nemohl a kromě toho potřeboval akutně lékařské ošetření zraněné hlavy. Svá zranění později popsal jako „krvácející a otevřené rány“.¹⁸⁷

Do svého bytu se však vrátit nemohl, jelikož povstalci ho vyrabovali, zdemolovali a roztloukli všechna okna; škoda přesáhla 1300 zlatých.¹⁸⁸ Ubytoval se proto u vrchního Erbeny, který „ho přijal s celou jeho rodinou s láskou a pravým soucitem“.¹⁸⁹ Protože však se Erben druhý den (26. 3.) vypravil do horských vsí, odjel Graupar s rodinou do Nové Paky, snad ke svým příbuzným, odkud se vrátil 29. 3., kdy již měl ve svém bytě

v Jilemnici díky Erbenovi provizorně zařízený „malý pokoj“. Tyto skutečnosti naznačují, že Grauparovo zranění nemohlo být tak vážné, natožpak smrtelné, jak tvrdí v mapové legendě, když došel (dojel?) z hor do Branné a odtud se hned další den vydal do asi 20 km vzdálené Paky. Ostatně již asi 10. dubna byl schopen začít zčásti vyřizovat své úřední povinnosti a 12. dubna se účastnil bohoslužeb.¹⁹⁰

Erbenova hlášení do Vídně o osudech harrachovského úřednictva za selské rebelie dotvrzují naši domněnku o privilegovaném Grauparově postavení na jilemnickém panství. Nikomu jinému Erben ani zdaleka nevěnuje tolik pozornosti, i když vezmeme v úvahu, že žádný jiný úředník neprožil v oněch dnech tak dramatické chvíle. Nápadná je péče, s jakou se vrchní o svého podřízeného staral, i to, jakým způsobem o tom referuje hraběti do Vídně. Považoval dokonce za potřebné se omlouvat, že nejmenovaný revident se ve svém vlastním hlášení o Grauparovi nezmínil. Harrach se zjevně o Graupara zajímal nepoměrně více než o ostatní své úředníky. Důvody tohoto zájmu však zůstávají skryty.

Koncem března se Graupar mohl vrátit do svého částečně opraveného bytu v panském domě v Jilemnici

Hraniční spor s Vrchlabím a Kolbeho „mapa Labského dolu“

Každý majitel většího panství v Čechách měl v Praze svého stálého placeného agenta, jenž hájil jeho zájmy u zemských institucí, zprostředkoval mu důležité informace a vyřizoval finanční záležitosti jako obstarávání úvěru, vystavování směnek a placení dluhů. Pražským agentem Jana Harracha byl v osmdesátých letech 18. století Leopold Hrubý, s jehož jménem – vedle jména Erbenova a Grauparova – se opakovaně setkáváme v písemnostech, týkajících se hraničního sporu mezi panstvími Jilemnice a Vrchlabí na horním Labi. Advokát Hrubý byl pověřen obhajobou Harrachových zájmů u zemského soudu, kde se měla projednávat stížnost jilemnického panství na neoprávněné kácení dřeva vrchlabskou lesní správou na harrachovských pozemcích v Bedřichově u Labe, jakož i u apelačního soudu, kde se vrchní morzinský ředitel Redlhammer domáhal odškodnění za to, že byl údajně napaden jilemnickými lesními zaměstnanci.

Řeka Labe, pramenící na harrachovském území, se stala počínaje rokem 1690 hraničním tokem v polovině třetího, Medvědího dolu v Sedmidolí, tj. na konci dnešního Labského dolu. Hranici mezi jilemnickým a vrchlabským panstvím vyznačovala dalších několik kilometrů až k Herlíkovicím, kde po krátkém úseku uvnitř harrachovského území pokračovala do morzinského Vrchlabí, aby po několika dalších kilometrech znovu a naposledy plnila – mezi Dolní Brannou a Kunčicemi – funkci hranice mezi těmito panstvími. Z hospodářského hlediska bylo Labe mnohem důležitější pro vrchlabský velkostatek, který je využíval jako hlavní dopravní cestu pro plavení dřeva z Krkonoš k vrchlabským železárnám a pilám. Ve sporu, který je předmětem této kapitoly, uplatňovala morzinská správa trvale argument, že pouze panství vrchlabské má na Labi „bezprostřední plavební oprávnění“.¹⁹¹

Konflikt vypukl v okamžiku, kdy se harrachovský velkostatek rozhodl vybudovat v Bedřichově železný hamr, který by spotřeboval alespoň část dřeva z ohromných polomů v oblasti Sedmidolí, způsobených vichřicemi kolem roku 1780, jež by jinak bez užítu shnilo a navíc by mohlo způsobit rozmnožení kůrovce.¹⁹² Druhou možností, jak toto dřevo hospodářsky využít, byl jeho prodej do Slezska, ale hrabě Harrach, třebaže měl státní licenci k vývozu dřeva do ciziny, tuto možnost odmítl. S myšlenkou na vybudování hamru

Vrchlabí na Grauparově mapě. V detailu vidět augustiniánský klášter, fundovaný Morziny a postavený počátkem 18. století

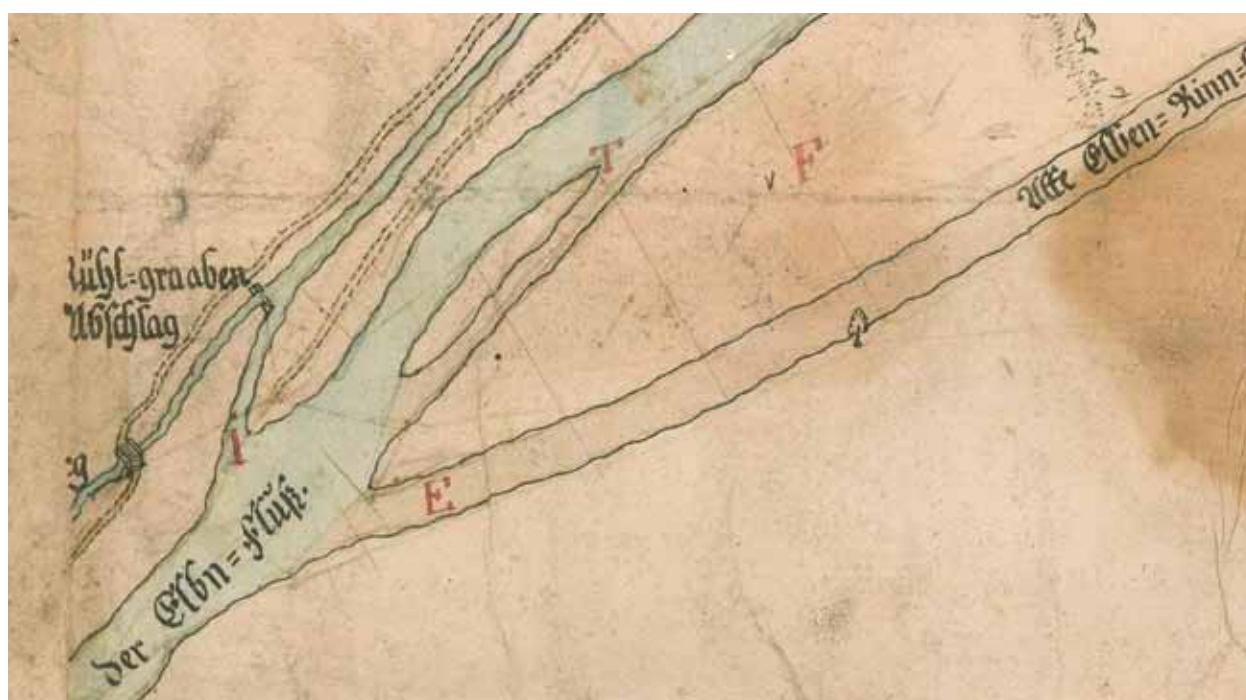
v Bedřichově přišel vrchní Josef Erben, protože kromě dřeva se zde těžila i železná ruda a Labe zajišťovalo vodní sílu, popř. i možnost splavení dřeva do blízkosti hamrů.¹⁹³ Bylo ovšem potřeba vybudovat kanál, který bude přivádět vodu k hamru. Zprvu se harrachovská správa zřejmě domnívala, že vůči východnímu sousedovi bude postačovat prosté oznámení tohoto záměru, protože morzinské území nebude stavbou hamru ani vodní strouhy nijak dotčeno. V případě potřeby mohla ostatně vyrukovat s argumentem, že vrchlabský Špindlerův mlýn rovněž odvádí – o několik set metrů výše proti proudu – labskou vodu na svůj náhon.

Bedřichovský hamr byl vystavěn v létě 1782 na pravém břehu Labe jižně od tehdejších Erlebachových bud přibližně v místě, kudy dnes prochází silnice ze Špindlerova Mlýna do Vrchlabí, a to asi 400 m před rozcestím Bedřichov, resp. asi 600 m od místa, kde silnice křížuje Krakonošovu strouhu.¹⁹⁴ Velmi přibližně se dá odhadnout, že stál 100–200 m od řeky, pravděpodobně v lese, takže z vrchlabské strany nemuseli o stavbě vůbec vědět. Ovšem jen do chvíle, kdy Jilemničtí začali hloubit vodní náhon dlouhý 1–2 km a opouštějící Labe přímo proti budově Špindlerova mlýna. V místech, kde se Labe prudce stáčí

Špindlerův mlýn (Spindlersmühl, N) o jednom složení na Kolbeho mapě. Proti němu počátek hamerské strouhy (Hammer-schleußen, C)

V jihozápadním rohu Kolbeho mapy je vidět kromě Labe a hamerské strouhy, z níž je odváděna voda do dalšího kanálu, staré koryto Labe (Alte Elben Rinn-saal) a dvě cesty – pro pěší (der steig) a pro vozy (Alte Fuhr weeg)

k západu, byl z hamerské strouhy prokopán přepadový kanál (Wasser-abschlag), jenž měl odvádět přebytečnou vodu zpět do Labe. Těsně před hamrem nechala harrachovská správa, zjevně se obávající ničivých jarních záplav, prokopat další „Wasser-Abschlag“, který však překvapivě nezamířil do blízkého Labe, ale mnohem delší trasou se vracel zpět k hamerské strouze, do níž vyústil jakožto její levobřežní přítok těsně před Krakonošovou strouhou, přicházející ze severu od dnešního Medvědína. Hamerská strouha pak ještě dalších několik set metrů kopírovala tok Labe, do něž vyústila těsně při levém dolním okraji mapy, jejíž levá část bohužel chybí. Nicméně na zachované části je ještě patrné, že krátce před vyústěním hamerské strouhy do Labe z ní odbočuje další kanál, snad mlýnský náhon.

Zemský měřič Kolbe zakreslil železný hamr při levé straně hamerské strouhy, do níž od severu proti okraji hamru přitéká potok (Gaeg-bach). Hamr je vybaven jedním vodním kolem a k jeho „technologickému“ zázemí patřila vápenná pec, malá huť, kůlna na uhlí a pět milířů, v nichž se spalovalo dřevo na dřevěné

uhlí, s jehož pomocí se tavila železná ruda. Kůlna i všechny milíře byly umístěny nalevo od hamerské strouhy, resp. mezi ní a Labem, což později sehrálo jistou úlohu ve sporu s vrchlabským panstvím.

První si všiml stavebních prací na druhé straně řeky některý z vrchlabských lesních zaměstnanců, nejspíše obyvatel myslivny (Jägerhaus), stojící v sousedství Špindlerova mlýna. Informoval vrchlabského ředitele Kideryho, jenž počátkem srpna 1782 poslal jilemnickému hospodářskému úřadu list, v němž „co nejslavnostněji“ protestoval proti odvádění vody z Labe, které by bylo vrchlabské plavbě dřeva „nanejvýš škodlivé“.¹⁹⁵ Vrchní Erben ve své odpovědi tyto obavy odmítl jako nedůvodné, jelikož vpust (Einlaß) z Labe do hamerské strouhy bude opatřena stavidlem (Schütze), které v době plavení dřeva zajistí v Labi plný průtok.¹⁹⁶ Příštích jedenáct měsíců panoval v Sedmidolí klid. Hamr byl uveden do provozu již v roce 1782, kdy vyrobil více než 153 centnýřů (tj. asi 75 metrických centů) železa. Tehdy navštívil tuto oblast nově jmenovaný vrchní ředitel všech morzinských panství Jan Václav

Železný hamr, milíře (Kohl-mayler), kůlna na uhlí (Kohl-schoppen) a vápenná pec (Kalch-offen) na Kolbeho mapě

Redlhammer (který později svou prchlivostí nadělal harrachovské správě tolik starostí) a ujistil Erbeny, že vrchlabský hospodářský úřad neměl právo protestovat, protože každý pán může na svém pozemku dělat, co se mu líbí, pokud tímto neškodí jinému.¹⁹⁷

Zdá se, že ještě jarní plavení dřeva do Vrchlabí v roce 1783 proběhlo bez incidentů. Když však chtěla harrachovská správa přistoupit počátkem léta k realizaci druhé, hlavní části svého hospodářského plánu v Sedmidolí, tj. začít plavit polomové dříví po Labi k hamru, narazila na tuhý odpor vrchlabské strany. Jilemničtí totiž potřebovali položit do Labe malé dřevěné hrable (Holzrechen) a zpevnit koryto řeky kamennou výztuží (Steinkasten), a to proti vrchlabské myslivně, několik metrů pod začátkem hamerské strouhy, po níž mělo být špalkové dříví plaveno přímo k hamru. Tyto stavby bylo ovšem nutno zčásti provádět z vrchlabského území, o což 30. 6. 1783 harrachovská správa zdvořile požádala, slibujíc vyjít na oplátku Vrchlabským vstříc, pokud oni budou něco potřebovat. Místo odpovědi se však na jilemnickém území objevilo osm poddanských dřevařů hraběte Morzina, kteří dostali příkaz kácet dřevo a nasekat je do sáhů. Stalo se tak na malém ostrůvku, vzniklém mezi Labem a hamerskou strouhou, resp. prvním přepadovým kanálem – Kolbe místo na mapě označil písmenem „K“ a slovy „strittige Holtz-schlag“ (sporné kácení dřeva). Šokovaný Erben odeslal do Vrchlabí protest, v němž píše o nejsmělejším počínu hodném Žizky (!) či někdejšího práva silnějšího (Fürstrecht). Nechce však oplácet stejným v naději, že v dnešní době nemůže takové violatio territorii projít bez trestu.¹⁹⁸ Když týž den obdržel z Vrchlabí odpověď, užasl patrně ještě více. Ředitel Kidery mu sdělil, že vykopáním hamerské strouhy, již teče labská, tedy hraniční voda, došlo k posunutí hranice mezi oběma panstvími na úroveň této strouhy, takže vše, co se nyní nachází mezi Labem a hamerskou strouhou, tj. včetně hamru, hutě a mlýnů, náleží vrchlabskému panství!

Příkaz ke kácení dřeva na ostrůvku mezi Labem a hamerskou strouhou vydal osobně nejvyšší vrchlabský úředník Redlhammer, který přijel s dřevorubci 9. července do Sedmidolí a vytyčil úsek, který má být pokácen (mělo jít o kousek lesa, který se tam nechával stát jako větrolam). Morzinští dřevaři stačili porazit asi 32 sáhů dřeva, když byli harrachovskými lidmi odehnáni i s polesným, který byl pověřen dohledem „nad touto násilností“.¹⁹⁹ Spor eskaloval v polovině července, a to znovu po zásahu Redlhammerově.²⁰⁰

Tento nadobyčej prudký (hitzig) muž, jak ho označuje souhrnná zpráva harrachovského hospodářského úřadu ze 3. 9. 1783 (tzv. species facti), podepsaná mj. také Grauparem, se údajně v noci z 15. na 16. 7. s asi 150 lidmi objevil v Sedmidolí, nechal pokácet dalších 7 sáhů dřeva na harrachovském území, které s již dříve poraženými 39 sáhy nechal přenést přes Labe k vrchlabské myslivně. Druhá strana však nelenila a vyslala na 200 budařů a poddaných z Krauzbud, Vítkovic a Benecka, kteří všechno dřevo odnosit zpět přes řeku, načež byl vydán slavnostní protest proti případným dalším násilnostem morzinské správy. Poslední slovo v této groteskní přetahované o dřevo patřilo však Redlhammerovi, který nejprve uspořádal v Sedmidolí lesní „performanci“, na kterou místní obyvatelé patrně dlouho vzpomínali. Přivedl sem bubeníka a valdhonistu, kteří – provázeni chlapíkem nesoucím na dlouhé tyči bílou čepici – pochodovali sem a tam kolem Labe, bubnujíce a troubíce, aby upozornili celý svět na nespravedlnosti, které musejí Vrchlabští strpět od svých zálabských sousedů. Když tyto „neslušné věci“, jak to označuje jilemnická zpráva, konečně vzaly svůj konec, dostal se houf vrchlabských poddaných do Sedmidolí, kteří využijí vhodného okamžiku po dešti, kdy se vzedmula hladina řeky, poslali veškeré sporné dřevo včetně dalších 8 sáhů, které mezitím Jilemničtí pokáceli, po vodě do Vrchlabí. Harrachovské správě poté nezbylo nic jiného než vyčíslit ztráty (136 zlatých) a podat stížnost k zemskému soudu. Počátkem září do sporu zasáhl také krajský úřad, který oběma stranám přikázal, aby se pod pokutou sto dukátů zdržely dalších jednostranných kroků a až do příchodu vyšetřovací komise ponechaly celou spornou oblast v daném stavu.²⁰¹

Morzinský ředitel Redlhammer mezitím podal stížnost apelačnímu soudu, v níž tvrdil, že byl harrachovskými lesními zaměstnanci přepaden a ohrožován na veřejné cestě, když jel přes jilemnické území.²⁰² V polovině září se ve sporné oblasti znovu objevili vrchlabští úředníci a navzdory příkazu krajského úřadu přitloukli na několika místech včetně budovy hamru ceduli s textem, vysvětlujícím a obhajujícím jejich stanovisko. Opatrná harrachovská správa se rozhodla nechat jej na místě a omezila se na další stížnost.²⁰³ Majitel vítkovické sklárny Anton Erben později hlásil do Jilemnice, že se vrchlabští úředníci opět pohybovali u hamru na ostrůvku, na který si činí nárok, ale zatím není známo, co tam dělali.²⁰⁴ V průběhu října a listopadu 1783 si ve sporné záležitosti vyměnili několik listů Graupar s pražským Harrachovým agentem

Poslední strana „species facti“ z 5. září 1783 s podpisy harrachovských úředníků

Leopoldem Hrubým, resp. vrchlabským ředitelem Kiderym. Graupar v této době zastupoval nepřítomného bývalého vrchního a nyní inspektora Erbeny, který odjel na Moravu. Tato korespondence mj. umožnila vnést jasno do otázky, proč vznikla Kolbeho mapa, dosud nepřesně nazývaná „mapou Labského dolu“.

Na počátku října odeslal Graupar do Prahy Hrubému zprávu, k níž přiložil opis listu Kideryho, který kromě toho, že „nesousedsky špičkuje“, vyrukoval s požadavkem na úhradu týdenní činže ve výši 4 zlaté 40 krejcarů za provoz hamru, který dle stanoviska vrchlabského hospodářského úřadu stojí na jejich území. Hrubý obratem odvětil, že v Praze vyhledal vrchlabského administrátora Schmieda, jež vyzval, aby vrchlabskému hospodářskému úřadu zakázal další podobné kroky.²⁰⁵ Graupar nechtěl zatím vyčká dalšího vývoje sporu u zemského soudu. Schmied však patrně ponechal věcem volný průběh, neboť Kideryho tlak vůči západnímu sousedu neustával.

První strana listu pražského Harrachova agenta Hrubého J. A. Grauparovi z 5.10. 1783 v záležitosti sporu o bedřichovský hamr. Adresátovi je v něm mylně přisouzena funkce „Directeur de l'Economie“

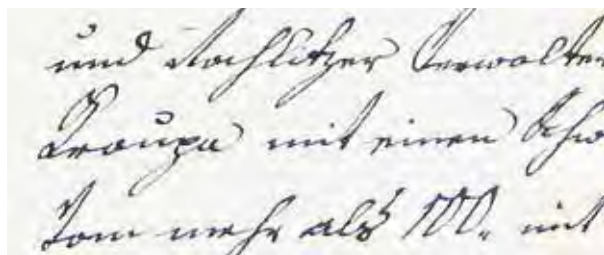
Koncem října s provokativní blahovolností prodloužil lhůtu na splacení činže za provoz hamru a milřů do konce prosince 1783, přičemž pohrozil, že vrchlabský důchodní úřad se pojistí materiálem v železárně nebo zastaví přítok vody do hamru! Kromě toho si vyhrazuje právo na zadostiučinění za to, že vrchlabští dřevorubci byli násilně vypuzeni praktikantem Bekem a rokytnickým správcem Kraupou (!), provázenými houfem asi sta poddaných ozbrojených klacky a háky, čímž násilnosti počaly. Z této zprávy zjišťujeme, že Graupar alias Kroupa byl přímým účastníkem „bojů o dřevo“ v Sedmidolí nejméně v jednom případě a že vrchlabská hospodářská správa od počátku skutečně považovala ostrůvek mezi Labem a hamerskou strouhou za své vlastnictví, hodlajíc z toho vyvodit veškeré důsledky.

Zemský soud potřeboval pro posouzení sporu kartografické zobrazení území s hamrem a hamerskou strouhou. Měla to být mapa, na které se shodnou obě strany.

Ze zachované korespondence vyplývá, že k tomu účelu byly vytvořeny dvě mapy, z nichž se zachovala patrně pouze ta, již nakreslil zeměměřič Alois Kolbe. V již vícekrát připomenuté souhrnné zprávě jilemnického hospodářského úřadu ze 3. září je zmíněna mapa (dále pro lepší orientaci *mapa 1*), která byla ke zprávě přiložena jako její příloha a dostala se do Hrubého rukou již na podzim, jak jednoznačně plyne z jeho listu Grauparovi z 23. 11. 1783. Hrubý zde píše, že *mapu 1*, kterou dostal, potřebuje vypracovanou na větším papíru či pergameni a podepsanou „pro větší potvrzení její správnosti“ zemským měřičem. Místa označená na původní mapě „C“ a „E“ je třeba přesněji zachytit a vůbec vyhotovit celou novou mapu (dále *mapa 2*) s takovou přiměřeností, aby nevzbudila nejmenší pochyby, má-li být předložena stížnou stranou, jak to požadují nové generálie pro vedení sporu. Domnívám se, že je možno s vysokou mírou pravděpodobnosti prohlásit, že autorem původní nevyhovující a nedochované či dosud nenalezené *mapy 1* byl Graupar, jenž jako odborně nevyškolený kartograf nedokázal patrně dosáhnout požadované přesnosti. Dalším, možná neméně závažným důvodem pro sestavení nové *mapy 2* nestranným odborníkem byla skutečnost, že vůči Grauparově *mapě 1* vznesl námitky Redlhammer; je pochopitelné, že Vrchlabští nehodlali akceptovat jako objektivního tvůrce mapy muže, kterého považovali za jednoho z hlavních původců konfliktu.²⁰⁶

Ke Kolbeho „*mapě (mapa 2)* sporného území na horním toku Labe“, jak by měl znít správný název a jež je ve fondu Ústřední správa Harrachů v SOA Zámorsk dokonale „ukryta“ v kategorii vodohospodářských map (!),²⁰⁷ je nutno vznést dvě otázky – případný podíl Grauparův na její podobě a doba vzniku. Přesný název

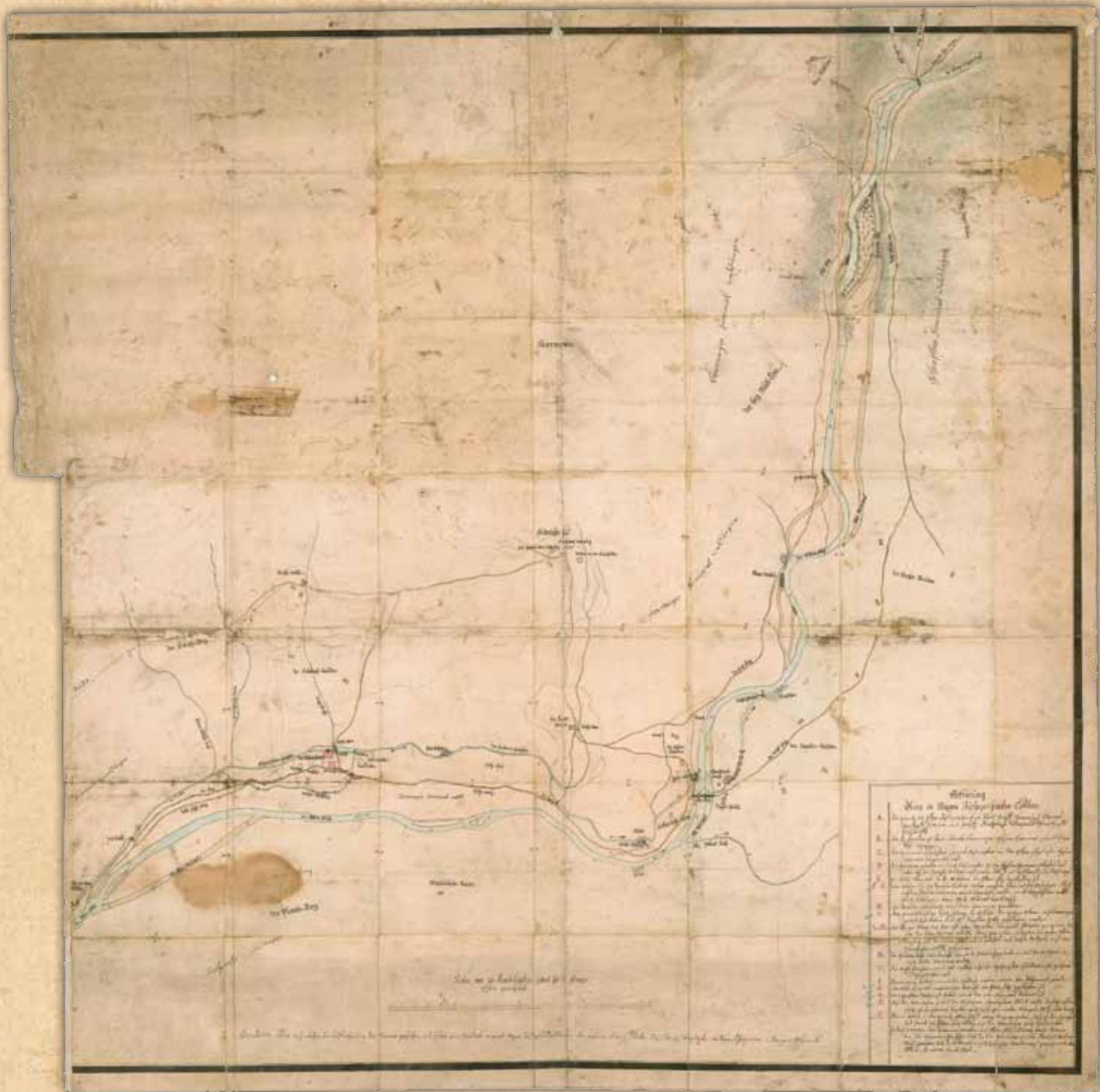
Vrchlabským ředitelem Kiderym počeštěně Grauparovo jméno

(Vpravo) Kolbeho mapa horního toku Labe, vytvořená na objednávku harrachovské správy jako podklad pro soudní spor s vrchlabským panstvím

mapy zní: „Náčrt (Broullions-Plan), podle kterého se událo zakreslení terénu a v roce 1784 byla c. k. přísežným hraničním inženýrem Aloisem Janem Kolbem v Království českém vyhotovena v čistopise původní mapa“.²⁰⁸ Doslovná interpretace tohoto označení znamená, že jde pouze o náčrt, nikoli vlastní mapu, kterou požadoval harrachovský agent Hrubý. Výraz „byla vyhotovena“ (ausgefertiget worden) ovšem implikuje existenci finální mapy (*mapa 3*), ale nelze to mít za jisté, pokud by ona *mapa 3* nebyla nalezena. V dopise ze 30. 5. 1784 Hrubý uvádí, že mapu již dostal, ovšem pojem „mapa“ použil i pro onu původní, patrně Grauparem vytvořenou *mapu 1*. K dataci broullionu (tj. *mapy 2*) lze říci následující: z analýzy korespondence vyplývá, že musel vzniknout mezi listopadem 1783 a květnem 1784, tedy v době, kdy jsou horní partie Krkonoš zpravidla pokryty sněhem, což podstatně omezuje, ne-li vylučuje průzkum terénu, nemluvě o zaměřování. Proto se domnívám, že Kolbe zpracoval u stolu svůj náčrt (*mapu 2*) podle předlohy (*mapa 1*), jejíž existence je v korespondenci doložena a za jejíhož autora považuji Graupara. Pokud Kolbe náčrt zpracovával někde v kanceláři harrachovského panství, jistě mu Graupar pomáhal jako místní expert. *Mapa 3*, o níž je řeč v názvu broullionu, tedy vůbec nevznikla, anebo (dochovala-li se) je uložena nejspíš u soudních spisů v Národním archivu.

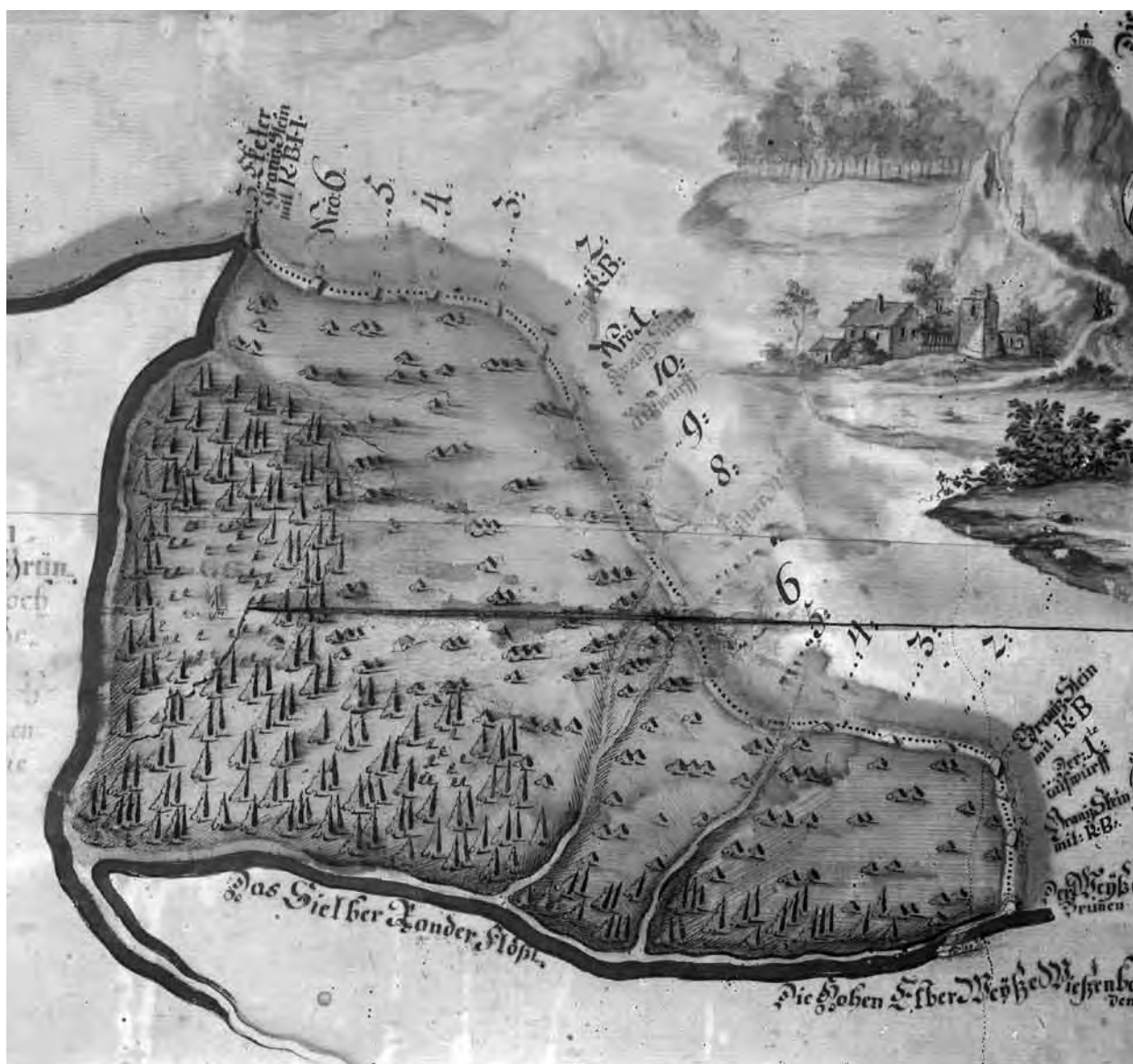
Nejasnosti kolem Kolbeho (a pravděpodobného Grauparova) mapování sporného území na horním Labi ještě prohlubuje list ředitele morzinského panství Lomnice nad Popelkou a autora jednoho z nejstarších popisů Krkonoš Františka Antonína Fusse z června 1784. Vyplývá z něj, že v souladu s přáním agenta Hrubého mu jilemnický hospodářský úřad zaslal k posouzení dotčenou mapu.²⁰⁹ Fuss, který se v listě nazývá inženýrem, jí vytýká četné nedostatky včetně toho, že není podepsána. Mimoto ji označuje jako „základní náčrt“ (Grundriss). Tyto skutečnosti vylučují, že by měl v ruce Kolbeho *mapu 2* (broullion). Jilemničtí mu tedy museli z neznámých důvodů poslat původní (patrně Grauparem nakreslenou) *mapu 1*, anebo ještě jinou, nám zcela neznámou mapu.

Kromě důkladné, vrchlabskými úředníky spolupodepsané mapy požadoval Hrubý v dopise Grauparovi z listopadu 1783 ještě svědectví nejméně 4 osob, které mohou dosvědčit počínání morzinských úředníků a dřevařů na harrachovském území v okolí hamru v létě tohoto roku, jakož i podrobný popis událostí.²¹⁰ Musel si však počkat až do jara příštího

- Legenda**
- Linee**
- A. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- B. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- C. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- D. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- E. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- F. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- G. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- H. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- I. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- J. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- K. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- L. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- M. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- N. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- O. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- P. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- Q. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- R. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- S. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- T. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- U. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- V. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- W. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- X. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- Y. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.
- Z. La linea che indica il corso del fiume Arno, e la sua foce nel mare.

Čertova louka, detail Grauparovy mapy

roku, protože Graupar se vymluvil na množství sněhu a špatné počasí, které znemožňuje odeslat do Prahy potřebné dokumenty. Hrubý se s tím smířil a ozval se znovu až v květnu 1784 poté, co se hrabě dotázal, jak se spor vyvíjí. Dne 30. 5. psal Hrubý inspektoru Erbenovi, že mapu, popis událostí (*species facti*) i atestát svědků dostal a bude je moci vrátit příští poštou. Upozorňuje však, že morzinskou stranu budou v Praze před soudem zastupovat hraběcí mandáři a administrátoři, takže stanovisko vrchlabského hospodářského úřadu v té či oné konkrétní věci, např. co se týče hranice mezi oběma panstvími, nemusí být směrodatné.²¹¹

Z dochovaných archiválií ve fondu velkostatku Jilemnice vyplývá, že spor o bedřichovský hamr a plavení dřeva na horním Labi mezi panstvím Jilemnice a Vrchlabí se táhl nejméně do roku 1788. Zda skutečně došlo k soudnímu jednání, popř. s jakým výsledkem, z nich však nelze zjistit.²¹² Pokud jde o stížnost morzinského ředitele Redlhammera u apelačního soudu, patrně s ní neuspěl.²¹³ Do vzájemných polemik zasáhl v roce 1787 ostrým útokem proti jilemnickému inspektoru Erbenovi také hrabě Rudolf Morzin, administrátor svého zadluženého příbuzného Františka Xavera. Jilemničtí kontrovali roztrušováním pověstí, že vrchlabské panství bude prodáno, využívající

neustávajících finančních starostí Morzinů, kteří postupně odprodávali své ostatní východočeské državy. Vrchlabí si však nakonec udrželi a v roce 1896 dokonce odkoupili harrachovskou enklávu na Čertově louce. Tehdy byly staré spory již dávno zapomenuty. Jejich připomínkou zůstává kromě několika zaprášených fascikulů Kolbeho brouillon, unikátní památka na počátky Špindlerova Mlýna a Bedřichova.

Grauparův podíl na vzniku josefského katastru

Od poloviny 17. století se habsburský stát pokoušel získat co možná nejpřesnější podklady pro vyměření pozemkové daně, která byla jeho základním „rozpočtovým“ příjmem. Tato snaha však dlouho narážela na nepřekonatelné překážky, jež představovalo privilegium nezdanitelnosti panské (dominikální půdy), záměrně nízká příznání (fase) rozlohy gruntů ze strany sedláků, která nepočtený a nevykonný státní a zemský aparát nebyl schopen účinně korigovat, a konečně primitivní metody měření pozemků. Plných sto let se na tomto stavu nic nezměnilo. Teprve druhý tereziánský katastr (1756) prolomil doktrínu nezdanitelnosti dominikálu a současně se úřady začaly zaobírat přesnějším geometrickým vyměřením zemědělských i lesních pozemků, jež by katastrálně podchytilo pokud možno veškerou půdu, ve starších fasích dosud zamlčovanou, a tudíž unikající zdanění. Soukromí majitelé velkostatků si sice za účelem přesnější evidence dominikálu, dokonalejších odhadů při obchodování s půdou, parcelace dvorů apod. nechávali od zeměměřičů vypracovávat geometrické mapy a plány, avšak přesnějšímu zaměření půdy pro státní berní potřebu kladli stále odpor, který se Marii Terezii nepodařilo překonat. Namnoze již hotoové přípravy a plány ke generální opravě katastru realizoval teprve Josef II. Nový, josefský katastr vycházel ze zásady stejného zdanění dominikálu a rustikálu, přičemž měl být proveden podle obcí, bez ohledu na hranice patrimonií. Výsledkem mělo být vpravdě revoluční novum v podobě katastrální obce, vyňaté z bezprostřední působnosti vrchnosti a podléhající státnímu aparátu.²¹⁴

Finanční a časovou náročnost obrovské práce, kterou by bylo geometrické vyměření celé země, však nedokázala překonat ani železná vůle nového panovníka. Josef II. proto musel přistoupit na kompromis, podle nějž pouze rozsáhlejší lesní a horské komplexy

budou přesně vyměřeny odborníky, zatímco ostatní selskou a panskou půdu vyměří, resp. dají vyměřit sami její majitelé po náležitém poučení a za nejnutnější pomoci úřadů. Praktické přípravy a sestavování příslušných pracovních skupin podle krajů započaly v lednu 1785, přičemž veškeré práce měly být podle představy stále netrpělivého císaře hotové do října tohoto roku, což se záhy ukázalo jako zcela nereálné. Základem katastrálních prací se stal patent z 20. dubna 1785, jenž určoval jako cíl akce vyměření pozemků a určení obilních výnosů gruntů. Dohledacím orgánem se stala vrchní komise pro regulaci berně, jejíž prodlouženou rukou byly krajské subkomise. V každé z nich zasedal krajský komisař, hospodářský znalec z řad vrchnostenských úředníků a zemský měřič, spolupracující podle potřeby s dalšími inženýry a osobami měření znalými.²¹⁵ K patentu bylo připojeno „Vynaučení“ s podrobnými pokyny, jak prakticky toto „sedlské“ měření provádět. Účastníci museli navíc odpřísáhnout, že do protokolů uvedou údaje skutečně zjištěné měřením.

Po náležitém poučení v Praze se členové subkomisí 30. 5. rozjeli do svých krajů a vyměřování mohlo začít. Od té doby začíná vrchní Erben podávat do Vídně zprávy o průběhu celé akce, jejímž hlavním aktérem na jilemnickém panství byl zjevně J. A. Graupar. V první zprávě ze 6. 6. Erben hlásí, že Graupar odjel s jedním rychtářem do Jičína na krajský úřad kvůli příslušnému poučení.²¹⁶ Po čtyřech dnech se vrátili, avšak vzápětí museli odcestovat – tentokrát do Hořic – výběrčí daní Ignác Erben a další úředník Löw, protože na velkých panstvích muselo být k vyměřování přikázáno více osob. V Hořicích byli oba jmenovaní s dalšími zástupci velkostatků teoreticky i prakticky poučeni o tom, jak se měří v rovině a jak v horách.²¹⁷ S vyměřováním se podle Erbenova musel začít bezodkladně, aby bylo dokončeno v předepsané lhůtě do konce října, přičemž pověření úředníci musí být vybaveni plnou mocí od majitele panství a budou skládat přísahu do rukou subkomise. Erben proto nejprve žádá o plné moci pro Graupara, purkrabího Boukala, výběrčího daní Ignáce Boukala a písaře ze skladu železa Matouše Kocha, ale vzápětí tuto pasáž přeškrtnal a požádal o plnou moc pouze pro Graupara. Zdůvodnil to tím, že Graupar již přísahu v Jičíně složil a „protože nemůže být všude, stejně jako jeho zástupci, a přitom musejí být [všichni] přítomni v různých obcích při vyměřování, mohou složit přísahu do Grauparových rukou, a takto bude postačovat plná moc pouze pro Graupara“.²¹⁸ Připojil ještě, že s vyměřováním

rozsáhlých a těžko přístupných lesů bude spousta práce, kterou Graupar s Löwem těžko zvládnou, takže bude patrně zapotřebí povolát „einen besonderen Ingenieur“.

Hrabě Jan Harrach odeslal plnou moc pro „svého správce panství Branná a Jilemnice“ Jana Antonína Graupara ze Šluknova dne 9. 6. 1785. Zplnomocnil ho v ní jako svého zástupce (Stellvertreter), aby dohlížel na řádný průběh vyměřovací akce na rustikálních

Koncept plné moci, kterou Jan Harrach udělil Janu Antonínu Grauparovi v rámci příprav josefského katastru v roce 1785

(Vpravo) Císař Josef II.

i dominikálních gruntech přesně podle nejvyšších patentů a zařizoval vše potřebné jeho jménem. Je zřejmé, že Grauparova prestiž a vážnost dosáhla tímto aktem svého vrcholu. Stal se na několik měsíců Harrachovým zplnomocněncem, jiní úředníci skládali přísahu do jeho rukou, byl ve styku s vysokými krajskými a zemskými činiteli.²¹⁹ Obtížné práce spojené s vyměřováním vsí a lesů tím ovšem zbaven nebyl, i když můžeme předpokládat, že to byla činnost, již rozuměl a nacházel v ní jistě alespoň částečné uspokojení. Dne 21. 6. zahájili jilemníčtí úředníci Löw a Boukal vyměřování panských dvorů, zatímco vrchní si vzal na starost Jilemnici, Hrabačov, Jilm a Mřičnou a Graupar, jemuž přijel pomoci syn z Vídně, Brannou a „další vsí“. Vyměřování vsí probíhalo za pomoci rychtářů a dalších gramotných osob, takže – pochvaluje si Erben koncem června – „věc pokračuje dobře“. Po několika týdnech si ale stěžoval na přetížení těmito pracemi a na mnoho starostí především s vyměřováním lesů, protože „Grauparova mapa není podle jeho vlastního přiznání (v této věci) k užítku, takže zůstávám v této vyměřovací záležitosti bez pomoci tím spíše, že inženýrů nikde není a navíc Löw odjel do Stěžer... Bůh nám pomoz.“²²⁰ Kvůli nedostatku odborných měřičských sil vážlo vyměřování v celé zemi, protože nejen sedláci, ale namnoze i úředníci uměli jen špatně psát a vůbec neovládali počty. Značnou pomocí by byli důstojníci, ale vojenské úřady je uvolňovaly jen velmi zdráhavě.²²¹

Den poté, kdy Erben odeslal do Vídně své stesky, provázené prosbou o boží přímluvu, vyšel dvorský dekret, nařizující, že každý majitel lesa má za povinnost dát na svůj náklad provést odhad lesů „po lesnicku“ (forstmässig) přísežnými odhadci, přezkoušenými zemskou komisí. S ohledem na značný nedostatek odborných sil bylo nutno k těmto pracím použít hajných a myslivců, jimž byl prostřednictvím krajských subkomisí dodán podrobný návod, jak si při tom počínat. Erbenovy relace se o účasti lesnického personálu nezmiňují, ale těžko si představit, že zvláště horské lesy jilemnického panství by Graupar, Löw a jeden či dva inženýři dokázali vyměřit bez jejich pomoci v terénu. Koncem srpna Erben oznamuje hraběti, že inženýr se dvěma jmenovanými a za příznivého počasí zvládne vyměření a odhad lesů nejpozději do měsíce.²²² Inženýři nakonec na Jilemnicko dorazili tři. Dva vojenští, kteří zaměřovali „spodní lesy“, práci dokončili do poloviny října, načež jeden odjel do Opočna a druhý se ještě několik dní zabýval mapováním. Civilní inženýr rozměřil horské lesy branského dílu a nyní se

stejně jako Löw zabývá mapováním lesů jilemnického dílu panství. Z toho by plynulo, že horskou část jilemnického dílu proměřili Graupar s Löwem sami. Toto je tedy doba, kdy vznikla jedna či dvě Löwovy mapy jilemnického panství (srov. Il. 1.). Zdá se, že jilemnické panství patřilo k těm nemnoha, které dokončily vyměřovací a odhadní práce v termínu, stanoveném dubnovým patentem. Bez dvou v kartografii zběhlých úředníků, Graupara a Löwa, by to možné nebylo.

Grauparova kartografická práce na Jilemnicku

Vznik a osudy velké mapy

Počátek zrodu Grauparovy mapy prozrazuje latinský text v její pravé dolní části. Plyne z něj, že hrabě Arnošt (Quido) Harrach dal příkaz k vytvoření mapy (opus hoc) již jako ženatý a obdařený starším synem Janem. Ono „starší“ (maior natu) znamená, že byl na světě již mladší syn, tj. Arnošt Josef. Datum jeho narození (29. 5. 1757) je tedy dnem, kdy nejpozději začal Graupar cíleně vytvářet mapu panství.²²³ Jelikož je krajně nepravděpodobné, že by hrabě pověřil

tak náročným úkolem člověka, který by předtím neprokázal, že má k němu předpoklady, je nutno předpokládat, že Jan Antonín Graupar se zabýval vyměřováním a mapováním již dříve. Nasvědčuje tomu jedna pozdější zpráva, podle níž zahájil přípravné práce ke své mapě někdy kolem roku 1755, ne-li již v roce 1752.²²⁴ Ještě předtím mohl být jako dvacetiletý úřednický elév svědkem Mannova mapování horské části panství.²²⁵

O motivech, které Harracha přivedly k záměru dát vytvořit mapu panství, i o bližších okolnostech, za nichž Graupar na mapě pracoval, nelze nic říci. Je pravděpodobné, že Graupar se nestal placeným harrachovským kartografem; zhruba devítiletá doba, kterou k vytvoření mapy potřeboval, se zdá i s přihlédnutím k velikosti celého díla přece jen příliš dlouhá. Existuje nicméně zpráva z roku 1785, na jejímž základě je nutno tuto variantu alespoň hypoteticky připustit; rovněž je nápadné, že informace o Grauparově úřednickém povolání sahají pouze k roku 1767, tedy až do doby po dokončení mapy.²²⁶

Prvních deset po svém vzniku visela Grauparova mapa v jeho kanceláři, tj. pravděpodobně v jilemnickém panském domě u zámku, anebo příp. na zámku

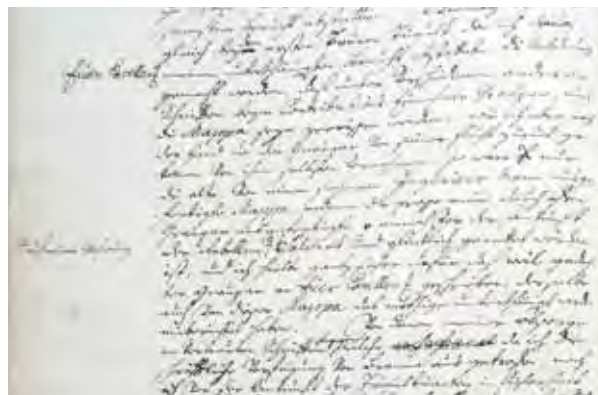

Spodní okraj Grauparovy mapy

v Horní Branné, kde mohl Graupar jako kontribuční výběřčí (od r. 1767) či jako rentmistr (od r. 1774) úřadovat. V březnu 1775 se nacházela s určitostí v Jilemnici, kde Graupara přepadli vzbouření sedláci, vydrancovali jeho kancelář a přilehlý byt, zničivše pravděpodobně při hledání „zlatého patentu“ o zrušení roboty mnoho písemností a také jednu mapu. Vrchní Erben nejprve hlásil do Vídně, že šlo o Grauparovu mapu, ale 30. 4. s ulehčením konstatoval, že „jak jsem se nyní dozvěděl od Graupara samotného po jeho návratu z útěku, byla to jen stará, jistým inženýrem Manem sestrojená mapa (jež byla zničena), zatímco velká nová, Grauparem pořízená mapa byla ještě před příchodem rebelů na mé varování šťastně zachráněna.“²²⁷ Objev této Erbenovy zprávy přinesl nezvratný důkaz Grauparova plného autorství Grauparovy mapy a ukončení dohadů o případném podílu zeměměřiče Kolbeho. Jediné, nad čím nadále podle mého názoru visí otazník, je původce výtvarné výzdoby, především parerg, které jsou s vysokou mírou pravděpodobnosti dílem školené malířské ruky.

Nedlouho poté, co se mapu podařilo ukrýt před rozvášněnými sedláky, o ni projevil zájem Arnošt Quido Harrach a nařídil Erbenovi, aby ji nechal dopravit do Vídně. Zde stojíme před záhadou, kterou s pomocí českých pramenů nelze vyřešit. Víme již, že hrabě dal někdy po květnu 1757 Grauparovi pokyn k jejímu vypracování. Je možné, že by za celých deset let od jejího dokončení nezavítal do Jilemnice, kde si ji mohl prohlédnout? Nebo na ni jednoduše zapomněl a teprve zprávy o její záchraně před povstalci mu ji připomněly? Na tyto otázky by bylo možno odpovědět až po zevrubném studiu Harrachova života, popř. úředního působení v uvedených letech, což je vázáno na vídeňský archiv a překračuje rozsah a zadání této studie. Samotná doprava rozměrné mapy (2×3,5 m) nepředstavovala problém, protože do vídeňského skladu pravidelně jezdily z novosvětské a vítkovické sklárny fůry se sklem, které podle potřeby převážely oběma směry i jiné věci a produkty harrachovských velkostatků.²²⁸ Na nečekané obtíže však Erben narazil u tvůrce mapy, který se patrně považoval za jejího majitele a zdráhal se mapu vydat, neboť se asi oprávněně obával, že už by se do Jilemnice nemusela vrátit.²²⁹

Podle Erbenova rozhodnutí měla příští fůra se sklem naložit v Jilemnici bedničku s účty za rok 1774, nějaké plátno, vinné nádobí a Grauparovu mapu. Z relace 5. 12. 1775 však vyplývá, že mapa do Vídně nedorazila

Erbenova relace do Vídně ze 30. 4. 1775 – detail části, kde vrchní referuje o záchraně Grauparovy mapy před vzbouřenými sedláky

ani na druhý pokus, za což Harrach Erbenovi pořádně vyčínil. Vrchní svedl všechnu vinu na Graupara, který údajně bez jeho vědomí nechal koncem října 1774, krátce před příjezdem první fůry plánované na 1. listopadu, přenést mapu ze svého bytu (v panském domě) do zámku, což Erben náhodou zjistil až za několik dní. Není zřejmé, zda přemístění mapy na zámek souviselo s Harrachovým záměrem, o kterém se Graupar mohl dozvědět přímo od hraběte dříve než Erben. Protože vrchní nevěděl, v kolik hodin novosvětská sklárna dorazí do Vrchlabí k důležitému jednání, uložil Grauparovi, aby se o naložení mapy postaral. Graupar to však údajně záměrně opomenul učinit, aby „mě tak pomluvil a shodil na mě odpovědnost.“ Fůra tedy odjela bez mapy.²³⁰

Druhý díl této hry na schovávanou se odehrál o čtrnáct dní později, kdy byla vypravena do Vídně další fůra se sklem, plátnem a účty, jež dostala opět příkaz naložit – při obvyklé zastávce v jilemnickém hostinci – Grauparovu mapu. Hostinskému Erben nakázal, aby ho o jejím příjezdu okamžitě informoval. Osud mu byl však opět nepřízniv. Shodou okolností probíhala právě v této době na jilemnickém panství obávaná rekrutýrka. Na konci vlády Marie Terezie se sice již pozvolna připravovaly změny, které měly vnést do verbování řád a zbavit jej jeho tradiční násilnické podoby, ale praxe zatím stále běžela po staru. A tak se vyděšený koč, nejspíše selský synek (zástupce sklárny rekrutýrkou jistě ohrožen nebyl), rozhodl raději v Jilemnici nezastavovat (hospody byly oblíbenými stanovišti verbůřů) a městečkem v noci jen projel. Nešťastný Erben si následně hořce postěžoval na Grauparovu nenávist

Dům Grauparova současníka, obchodníka s plátnem Fr. Ant. Střížka v Horní Branné

a svou těžkou službu (srov. II. 2. 1.) a slíbil, že mapa do Vídně odjede nejbližší fúrou, kterou vypraví branský obchodník plátnem Střížek. Stalo se tak ale až v první polovině ledna. S mapou byl hraběti předán také „Grauparův balíček“, o jehož obsahu se lze jen dohadovat.²³¹

A další osudy Grauparovy mapy? Po příjezdu fúry do Vídně byla nejspíše zavěšena v harrachovském paláci na Freyungu. Hrabě si mapu prohlédl, pochlubil se s tímto nevšedním a krásným dílem svým návštěvníkům a lze předpokládat, že po několika týdnech či nanejvýš měsících ji nechal poslat zpět do Jilemnice, kde ji hospodářská správa umístila do panského domu či do zámku, aby byla k dispozici úřednickému personálu. A nepochybně i zde přitahovala pozornost a vyvolávala obdiv cizích příchozích. V roce 1924 ji zaměstnanec Státního zemědělského archivu,

Grauparova mapa na schodišti jilemnického zámku

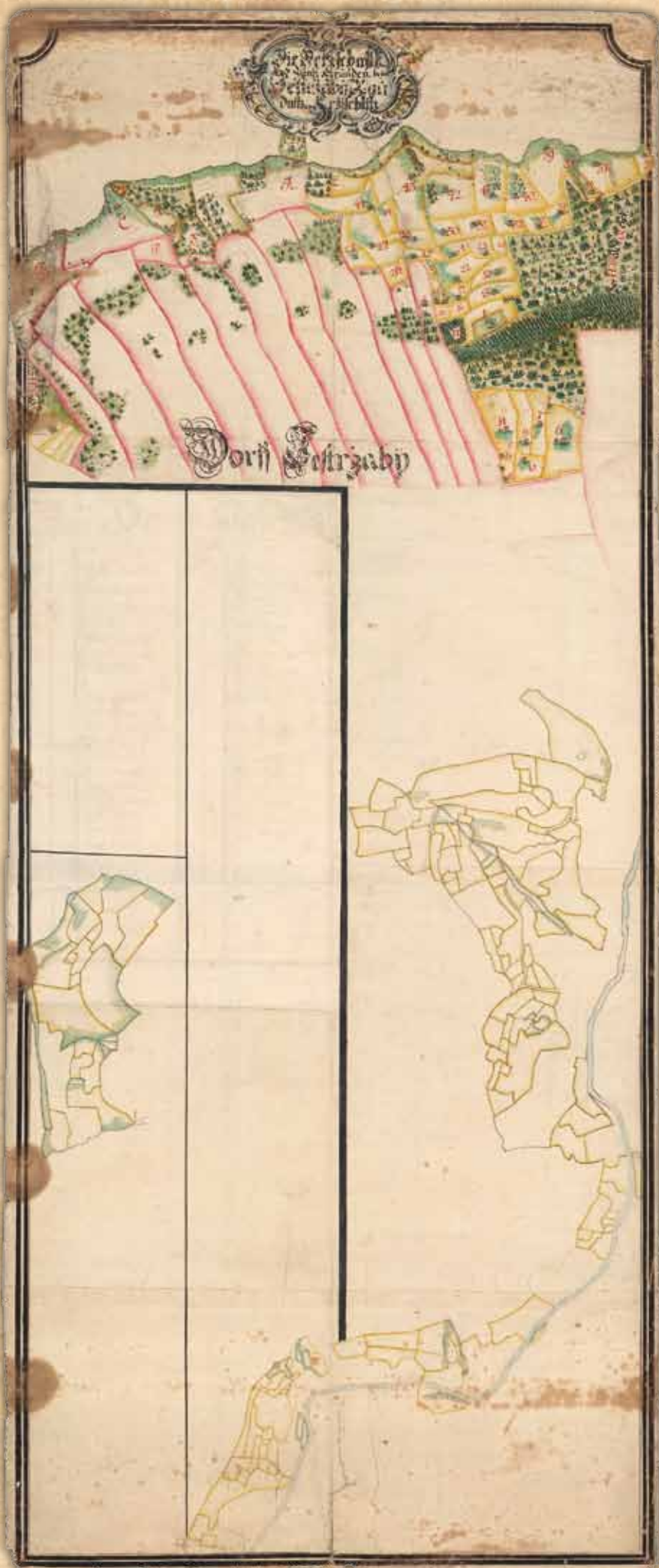
archivní koncipient Jeřábek „objevil“ v prvním poschodí zámku spolu se dvěma mapami zhotovenými Grauparovým úřednickým kolegou Löwem.²³² Později byla přemístěna na podestu schodiště, kde vzhledem ke své velikosti vynikla asi nejvíce a kde mohla podle dr. Luštince z Krkonošského muzea v Jilemnici, s ohledem na vnitřní úpravy objektu, viset až od roku 1895. Někdy kolem roku 1960 byla odvezena do státního archivu v Zámrsku, kde prošla konzervačním zásahem a kde je uložena i dnes, a to ve fondu Ústřední správa Harrachů pod č. 2.

Měřičem vrchnostenských gruntů

Podle výše zmíněné relace z 10. 5. 1785 se Graupar zabýval vyměřováním vrchnostenských pozemků a lešů již přes dvacet let. To by znamenalo, že byl těmito úkoly pověřován od doby, kdy dokončil své životní dílo.

(Vpravo) Patrně J. A. Grauparem zhotovená, nedokončená mapa zobrazuje 44 gruntů v Jestřábí, patřících vrchnosti, z nichž jejich uživatelé (dominikalisté – jmenný seznam měl být zanesen do připravené legendy) odváděli nájem. Číselná označení by mohla znamenat čísla popisná, zaváděná při sčítání lidu na počátku vlády Josefa II. Datace mapy by tak spadala do doby po roce 1780. Pozemky označené písmeny obhospodařovala patrně vrchnost ve vlastní režii

Hrob rodiny Vejnarových patří mezi nejstarší na evangelickém hřbitově v Křížlicích. Anna Vejnarová († 1843) se mohla v mládí s Grauparem setkat

Z map, které z tohoto vyměřování vzešly, se několik dochovalo, i když jeho autorství není úplně jisté, protože nejsou podepsány. Zdá se, že Graupar tuto činnost provozoval tak říkajíc ve vlastní režii.²³³ Vrchnost možná využívala Grauparovy záliby ve vyměřování a mapování a odměňovala ho po finanční stránce spíše symbolicky.

Archivní koncipient Jeřábek našel v roce 1924 na zámku v Horní Branné v dlouhé lavici před kanceláři lesní správy mj. pět nepodepsaných map vrchnostenských činžovních gruntů. Nejméně čtyři z nich jsou s vysokou pravděpodobností dílem Grauparovým. Čtyři se nacházejí ve Státním oblastním archivu v Zámrsku, fond Ústřední správa Harrachů, zbylá je uložena v Jilemnickém muzeu. V tomto posledním případě se jedná o kreslenou kolorovanou mapu o rozměrech 72×172 cm, zachycující činžovní (tj. dominikální) pozemky v obcích Jestřabí, Roudnice a Křížlice.²³⁴ Je nedatovaná, nesignovaná a nedokončená, neboť chybí legenda a vyobrazeny jsou činžovní

Roztoky (frakturní písmeno C) na Grauparově mapě. Ve středu protáhle obce kostel sv. Filipa a Jakuba z roku 1739, severně zrušený hospodářský dvůr Zásadka

gruntů pouze v Jestřabí, ohraničené na východě lesem Zablý, na západě lesem Rezkem.²³⁵ Mapa má zřejmý grauparovský „rukopis“, třebaže mezi ní a „velkou“ mapou existují rozdíly v grafické podobě některých písmen a čísel, vysvětlitelné ovšem posunem v čase. Naopak pro Grauparovo autorství svědčí velmi silně jeho účast na vyměřování křížlických gruntů v letech 1785–1787.²³⁶

Ostatní Jeřábkem nalezené mapy zachycují tyto vrchnostenské činžovní pozemky:

- 1/a v Krausových boudách neboli Bedřichově a v Herlíkovicích (uloženo v SOA Zámrs, Ústřední správa Harrachů: Krausovy boudy, číslo mapy 51, 78×85 cm, chybí jedna polovina)
- 2/b u dvora v Horní a Dolní Rokytnici a Rokytně (US Harrachů: Rokytnice, č. 55, 110×85 cm)
- 3/c ve Františkově (US Harrachů: Františkov, č. 46, 78×85 cm)
- 4/d při filiálním kostele sv. Jiří v Dolní Branné (US Harrachů, č. 170, nedokončená)²³⁷

Mapu pozemků u rokytnického a rokytenského dvora klade Jeřábek z neznámého důvodu „asi“ do roku 1747, což je zjevný omyl. „Jilemnickou“ i tři ostatní mapy (písmena a–c) datují autoři inventáře přibližně do roku 1770, ale ve skutečnosti pravděpodobně budou o 10–15 let mladší. Mapa pod písmenem d) nese datum 1794, ale přitom je dle sdělení správce mapové sbírky v Zámrsku Michala Severy částečnou kopií Mannovy mapy Dolní Branné z roku 1744. Ani rok 1794 nevylučuje zcela Grauparovo autorství, protože nevíme s jistotou, kdy zemřel. Několik údajů obsažených v relacích hospodářského úřadu, jakož i v rozhodnutích hraběte Harracha, nejen potvrzuje Grauparovo vyměřování a mapování selských, tj. pravděpodobně především činžovních gruntů, ale umožňuje také přesnější datování této činnosti.

V dubnu 1780 žádá Harrach podrobnou zprávu o výsledku vyměřování polí sedláka Jana Hlaváčka z Roztok u Jilemnice a o několik měsíců později požaduje informaci, jak daleko je „Graupar s vyměřováním

jabloneckých a dalších poddaných“.²³⁸ S Jabloncem nebyl Graupar hotov ještě na jaře 1781, asi také proto, že jeho úkol spočíval kromě vyměřování také v ohraničování vrchnostenských pozemků.²³⁹ Erbenova relace z roku 1785 vypovídá o „malých mapách dominikálních pozemků, jakož i gruntů rozdělených poddaným, které se nacházejí u Graupara...“.²⁴⁰

Kromě těchto map a podílu na vyměřování panských lesů v rámci přípravy josefského katastru (srov. II. 2. 4.) měl Graupar v osmdesátých letech vytvořit také mapu Rokytnských dvorských bud (1783) o rozměrech 485×733 mm a v měřítku 1:3500, kterou objevil v Rodinném archivu Harrachů ve Vídni Miloslav Bartoš.²⁴¹ O dalších mapách, které patrně vzešly z jeho ruky a nedochovaly se, můžeme jen spekulovat. Na základě toho, co o jeho kartografické práci víme, je nicméně možno prohlásit, že Jan Antonín Graupar patří mezi nejvýznamnější a nejspíš i nejplodnější tvůrce rukopisných perspektivních map na našem území.

Popis a charakteristika grauparovy mapy

Jedná se o rukopisnou kolorovanou perspektivní mapu s názvem „Mappa Der Hoch Reichs Gräflich. Harrachischen Alodial Herrschaft Starkenbach und Majorat Branna: dann Auch Zdiar.“ (Mapa vysokohraběcího harrachovského alodiálního panství Jilemnice a majorátu Branná, jakož i statku Žďár). Název je umístěn v horní části, přičemž slovo „mapa“ je psáno majuskulní latinkou, zatímco zbytek názvu je vyhotoven frakturou se zdobenými iniciálami. Horní řádek je rozdělen na dvě poloviny kartuší, obsahující alianční harrachovsko-dietrichsteinský znak, který symbolizuje sňatek zadavatelů mapy Arnošta Quido Harracha a Marie Josefy Dietrichsteinové. Mapa má rozměry 199,5×355 cm, měřítko 1:12 000.²⁴² U horní a dolní strany je mapa opatřena lištami.

V roce 1968 prošla ve Státním oblastním archivu v Zámrsku konzervačním zásahem, o němž byl pořízen tento záznam: „Papír a plátno byly ve velmi špatném stavu; papír velmi vyschlý a zteřelý do rozpadnutí. Celá mapa byla přenesena na nové režné plátno, vyspravena ručním papírem a pořízeny nové lišty.“²⁴³ Při „okulární vizitaci“ dne 23. 2. 2015 jsem shledal, že mapa je po 250 letech své existence v relativně dobrém stavu. Slovo „relativně“ je nicméně nutno podtrhnout. Leckde (zejména v místech přehnutí) jsou odloupnuty několikacentimetrové kousky papíru, v mnoha dalších částech je papír popraskaný. Obecně lepší je stav mapy v její horní části. Písmo legendy v kartuších je až na několik málo míst čitelné, rovněž skoro všechny obrazové a číselné symboly v areálu panství jsou rozlišitelné. Barvy jsou silně vybledlé, převládá špinavě žlutý podklad. Na jaře 2015 byla ve Výzkumném ústavu geodetickém, topografickém a kartografickém ve Zdíbech pořízena kvalitní digitální kopie. Ke studijním účelům slouží fotokopie, pořízené v šedesátých letech jilemnickým fotografem Zdenko Feyfarem. Několik desítek jeho detailních záběrů bylo v roce 1968 složeno a nalepeno na plátno,

takže vznikla velmi přehledná černobílá kopie, jen o málo menší než originál, uložená ve Státním oblastním archivu v Zámrsku.

Mapa jako celek je dílem nejen kartografickým, ale vzhledem k bohaté výtvarné výzdobě i uměleckým. Nejvýraznějším výtvarným prvkem, ostatně běžným na soudobých mapách, je vyobrazení hospodářských činností a jiných charakteristických výjevů na daném území. Tato tzv. parerga (srov. dále) jsou pravděpodobně dílem nikoli Grauparovým, nýbrž školeného malíře. Rám mapy sestává, jak je u starých kartografických děl obvyklé, ze tří čar.²⁴⁴ Rohy rámu jsou zdobeny akantovou dekorací. Drobné akantové prvky jsou rozmístěny rovněž po celém rámu, slučující funkci dekorativní a orientační. Vždy dva sousední jsou od sebe vzdáleny čtvrt míle (ne celé dva kilometry), přičemž ty, které označují celé míle, jsou větší a svým prolamovaným ostrým „zobcem“ míří dovnitř mapy jako prst. Vzdálenostní hodnoty jsou do nich vepsány červeně. Odměrování vzdálenosti severojižním směrem začíná od nejsevernějšího cípu panství, tj. od Kočičího kamene, jímž přes celou šíři mapy od východu na západ prochází čára, spojující svislé

Autorem první statě o Grauparově mapě byl v roce 1939 zasloužilý jilemnický konservátor Jindřich Ambrož

Horní část Grauparovy mapy

Plátenická manufaktura v Hrahačově, 19. století

prvky rámu. I ona je členěna na čtvrtmíle; její celková délka přesahuje 3 míle, takže mapa je široká necelých 23 kilometrů (1 míle = 7530 metrů).²⁴⁵ Severojižním směrem od Kočičího kamene ke spodní části rámu dosahuje mapa asi 5 a čtvrt míle, tj. téměř 40 kilometrů.

Otázku po relativní přesnosti Grauparovy mapy by nejlépe zodpověděl odborný geodet, možná i s přihlédnutím k vyobrazeným měřicím přístrojům v dolní části mapy (srov. dále). Pochybnosti v tomto směru zazněly již v roce 1785, kdy se ji jilemnický hospodářský úřad pokoušel využít při vyměřovacích pracích k josefskému katastru. Jestliže v červencové relaci vrchní Erben konstatoval, že dle vlastního Grauparova přiznání není v tomto směru mapa k užítu (srov. II. 2. 4.), ještě ostřeji se vyjádřil v dubnu: jelikož Mann ani Graupar neprováděli ohledně mapy vyměřování, jsou jejich mapy

pouhým ideálem.²⁴⁶ Grauparovu práci lze zkusmo posoudit také prostým porovnáním s přesnou současnou mapou, k čemuž se nejlépe hodí řeky a slezská hranice. Zatímco tato zdá se být relativně velmi přesná, říční linie trpí řadou nepřesností. Celý tok Mumlavy je dosti nepřesný, nejvíce při soutoku s Jizerou, kde obě řeky na mapě svírají ostrý úhel, zatímco ve skutečnosti se jedná o úhel zhruba 150 stupňů. Po soutoku teče Jizera jihovýchodojižním směrem, kdežto na Grauparově mapě směrem jihovýchodním.²⁴⁷ Po soutoku s Jizerkou pokračuje Jizera na jihovýchod, zatímco Graupar zakreslil linii téměř východní. U Labe se dopustil největší nepřesnosti na úrovni Bedřichova, kde na mapě vybočuje řeka ostře k západu, avšak ve skutečnosti teče v těchto místech několik kilometrů zhruba jižním směrem. Naopak ostrý zákrut, známý jako Labská soutěska, není na mapě dostatečně zřetelný.²⁴⁸

Grauparova mapa zachycuje detailně areál jilemnicko-branského panství se všemi vesnicemi, boudami, hospodářskými a průmyslovými objekty, mosty, můstky, vozovými cestami, pěšinami a cestami pro dobytek, lesy, skalami, hrablemi v řekách, sochami a kříži v polích. Zakreslení a rozložení jednotlivých chalup a statků ve vsích je patrně do jisté míry schematické, ale vyobrazení významnějších staveb, zvláště zámků či kostelů, odpovídá realitě a je důležitým pramenem pro studium soudobé architektury.²⁴⁹ Také polohu a velikost hospodářských objektů, např. hrabačovského bělidla, arnoštovských železáren nebo novosvětské sklárny, zakreslil autor nepochybně s maximální možnou mírou přesnosti, jaké byl schopen dosáhnout. Mapa je v tomto smyslu cenným obrazovým doplňkem ke studiu hospodářských poměrů v Podkrkonoší ve druhé polovině 18. století. Ještě ve větší míře platí toto konstatování pro lesní hospodářství. Graupar totiž graficky odlišil tři typy lesních porostů, vyznačil areál kosodřoviny a oblasti s pařezy po vykáceném lese. Podle Theodora Lokvence podává mapa „poměrně přesný obraz“ stavu porostů v nejsevernější (alpinské) oblasti harrachovského velkostatku.²⁵⁰ Mimo lesní a kosodřevinové porosty zachycuje bažiny a jezírka, řeky a potoky včetně těch nejmenších (a v některých případech dnes už „zaniklých“) horských bystřin – ručejů, jakož i oba velké doly na jilemnickém panství – Labský a Kotelské jámy, přičemž Labský důl je detailně i z botanického hlediska popsán v legendě (srov. Kartuše). Plavení dřeva na Jizerce, Mumlavě a jejich přítocích autor naznačil pomocí „klád“, vyznačujících různě dlouhé smyky, jimiž se dopravovalo dřevo k vodě; na Jizerce jich je 6, na Mumlavě 7 a zbývajících čtrnáctý směřuje k Jizeře.²⁵¹

Mapu protíná od severu k jihu Česká cesta, která odděluje jilemnickou a branskou část panství. Vybíhá z ozdobného akantového prvku, umístěného poblíž slova „Žďár“ v názvu mapy. Po překročení česko-slezské hranice směřuje ke Kotli, jež míjí z východní strany, v těsném sousedství Svatoarnoštovských velkých dobytčích bud a Svatoarnoštovských zlatých bud (obojí v jilemnické části). Níže běží nedlouho souběžně se západní hranicí někdejšího rokytenského sklářského statku a poté kopíruje východní hranici vítkovického sklářského statku (LL). Projde obcí Roudnice (P – branská část), načež se stočí k západu a mezi obcí Jestřabí (jilemnická část) a Poniklák (branská část) a lesem Zabýlý dospěje u Maříkova k Jizeře, na hranici panství Semily, zhruba v místě, kde se dnes stýká hranice Krkonošského národního parku s ochranným

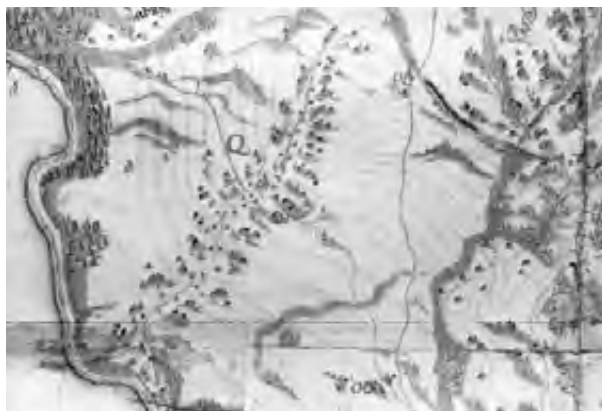
Raznice na dřevo

Parergon plavení dřeva na Grauparově mapě

pásmem KRNAP. Jilemnická část panství je tedy rozdělena na dvě separátní části. Její dolní sektor začíná jižně od arnoštovských železáren, jejichž areál zahrnuje pod písmeny „X“ a „Y“ někdejší grunty víchovkých sedláků Jana Jebavého a Jana Koudelky. Poté se Česká cesta přimyká k Jizerce, přičemž nad Hrabačovem (H – jilemnická část) obemýká les Chmelnici (101), za hrabačovskými hrablemi překračuje tok Jizerky, jejíž však zanedlouho znovu dvakrát protne a po několika ostrých křivkách směřuje asi 2 km k východu. Pak se obrací k jihu, projde lesem Žlábkem (102) a zamíří k Jilemnici, kterou rozdělí na horní a dolní část tak, jak to stanovila dohoda mezi Hynkem a Heníkem, pány z Valdštejna, v roce 1492. Jižně od městečka po několika obrazech od východu k západu a zpět směřuje hraniční linie k jihovýchodu, mívá východně zrušený hospodářský dvůr v Jilmu (U – branský díl) a cíhelnu v Javorku (TT). Projde lesem U liščíh děr (106) a po hrázi Velkého martinického kapřího rybníka (Aa – jilemnický díl) doputuje lesem Vrchanovem (105) k hranici se statkem Studenec, jsouc ukončena obdobným akantovým prvkem jako na začátku.

V nejjižnější části panství se nachází roku 1745 zakoupený statek Žďár s obcemi Žďár a Ždírec, ale jeho hranice jsou dnes již obtížně rozpoznatelné. Totéž platí pro i hranice farních pozemků, dědičných kontribučních poddanských gruntů, pozemků náležejících dvorům a horským boudám, areálu zrušených dvorů

Na detailu z Grauparovy mapy je vidět obec Poniklá (Q) s kostelem sv. Jakuba Většího z roku 1682. Značka OO označuje místo dolování a frakturní písmeno J v pravém horním rohu znamená Jestřabí

(Vpravo) Okolí Jilemnice na Grauparově mapě – severně Hrabačov (frakturní H) a Dolní Štěpanice (K), na západě les Klejnarovsko (100), na jihu Zásadka, Martinice (frakturní B) a Velký martinický kapří rybník (Aa – největší rybník na panství)

a obecních pozemků (srov. pravá horní kartuše), kde všude zub času silně zapůsobil. Jen místy se zdá, že jsou hraniční linie patrné – např. modře ohraničené obecní grunty blíže zrušeného dvora Zásadka (Y – jilemnický díl) v jižní části mapy.

Graupar zanesl do mapy také několik externích enkláv jilemnického panství. V levé horní části mapy se jedná o Čertovu louku (N, velikostně záměrně předimenzovanou), hraničící na západě a na jihu s morzinským panstvím Vrchlabí a na severu se Slezskem. Podél jižní hranice běží Bílé Labe (Das Silber Rander Flößl) až k Luční boudě (Die Hohen Elber Weyssse Wiesen Bauden – bouda na Bílé louce, panství Vrchlabí).²⁵² Jižní část Čertovy louky je pokryta smrkovým lesem, zbytek je porostlý kosodřevinou. Další enklávou byla na východě část vsi Roprachtice, jižně od veduty Vysokého nad Jizerou, označená česky i německy.²⁵³ V jihozápadní části mapy, pod levou spodní kartuší, je umístěn dvůr Moravčice, označený na mapě jako „vesnice“ (Dorff), s dobře patrnými hranicemi dvorských gruntů. Byla to nejvzdálenější enkláva, asi 25 km od Jilemnice, nacházející se těsně u Jičína, což Graupar vyjádřil situováním jičínské veduty do sousedství Moravčic.²⁵⁴ Jižně od Kundratic (E – jilemnický díl) se nachází obec Svojek, z níž dle mapy dva grunty patřily do jilemnického panství.²⁵⁵ Další externí enklávou byla část obce Borovnice, při středu spodní větve rámu, která se nacházela asi 5 km severovýchodně od Nové Paky. Na mapě je dobře vidět modrá tečkovaná hranice panství Lomnice, jež obklopuje chalupy a statky, náležející panství Jilemnice.²⁵⁶ Stejným způsobem je ohraničen harrachovský areál částí obcí (Dolní) Kalná a Slemeno (Schlem), asi 5 km severovýchodně od Borovnice; v případě Kalné se jedná o dva samostatné protáhlé hony.²⁵⁷ Severně se nachází enkláva 5 stavení obce Zálesní Lhota (das Hüttendorff), oddělená na severu červenou hranicí statku Studenec a na zbývajících stranách hranicí statku Čistá.²⁵⁸ Severovýchodně odtud je těsně při hranicích se statkem Studenec nevelká lesní enkláva (červeně ohraničená) a pod ní „kolmicový“ neúplně rozluštěný nápis Dorff [?] a dále Zum Studenetz Dorff. Poslední a nejrozsáhlejší externí enklávou je na jihovýchodě obec Klášterská Lhota (*Münichsdorf* – branský díl), rozložená podél pravého břehu Labe mezi panstvím Hostinné (Arnau) a statkem Čistá.

Mimo vlastní území panství a mimo kartuše, jejichž obsahu bude věnována zvláštní pozornost, obsahuje mapa veduty, parerga a jiná vyobrazení.

Salabla

Veduty

Následující tabulka obsahuje soupis a popis vedut, vyobrazených na Grauparově mapě. Začíná na severu a pokračuje kolem hranic harrachovského panství po směru hodinových ručiček.

název na mapě	česky (polsky)	poloha	popis
Das Warmbad	Teplice (Cieplice)	Slezsko (severně od Sněžných jam)	Velmi nezřetelně patrné několik objektů, snad kostel a dvě kaple
Die Stadt Hirschberg in Schlesien	Jelení Hora	Slezsko (severně od Sněžných jam)	Obrysy městských hradeb a několika kostelů
Das Hernsdorf (správně Hermsdorf)	Sobieszów	Slezsko (jihozápadně od veduty Jelení Hory – dnes její součást)	Obrysy několika domů, v pozadí snad kostel
Der Kynast	Chojník	Slezsko – u Sobieszowa	Zřícenina hradu na kopci
Schreibendorff	Kněžice	vlevo od parergonu sklářství, mezi hranicí jilemnického panství a Labem	Shluk 12 domů při Bílém potoce (Weißbach). Po cestě vsí jede muž na koni, níže při cestě voják s puškou. Po cestě k vrchlabskému klášteru krácejí dva duchovní. Severně od nich, u rozeklaného stromu, dvě větší postavy v selském obleku s krosnami na zádech. Severně rozlehlá budova s věží, nad ní na vršku menší stavení.
Neu Schloß	Nové Zámky	v pravém dolním rohu, (název částečně skryt za rámem mapy)	Několik rozptýlených stavení, hospodářský dvůr, na vršku renesanční zámek, vystavěný Valdštejnem
Die Stadt Arnau (ze slova „Arnau“ patrná pouze poslední dvě písmena – mapa je v těchto místech značně poškozena)	Hostinné	v pravém dolním rohu, vlevo od Nových Zámků	Vedutě dominuje klášter františkánů s červenou střechou, za ním patrně farní kostel Nejsvětější Trojice, vpravo od kláštera na náměstí patrný mariánský sloup; vlevo s modrou střechou zámek (jeho pozůstatky dnes součástí papírny); ²⁵⁹ ještě dále na západ hospodářský dvůr s pivovarem; jižně od města protéká Labe, přes ně dva můstky, od vzdálenějšího vybíhá cesta do Slemene

název na mapě	česky (polsky)	poloha	popis
Studenetz	Studenec	jižně od vyústění České cesty, severně od enklávy Kalná	Shluk chalup, kostel, hospodářský dvůr
Tschista	Čistá	jižně od Studence	Shluk chalup, kostel, hospodářský dvůr; obec protíná c. k. poštovní silnice (Die Kays[erlich] Königliche Post Straße)
Die Stadt Neu Packa	Nová Paka	jižně od Karlova (D – jilemnický díl), při kartuši s nečíselným měřítkem	Domy, náměstí s mariánským sloupem z r. 1716, severně od něj potok Rokytka, východně farní kostel sv. Mikuláše Biskupa, na vršku pavlánský klášter s poutním kostelem Nanebevzetí Panny Marie, k němuž vede kryté schodiště; po c. k. poštovní silnici směrem k Čisté ujíždí kočár tažený párem koní
Cartusien in Walditz	Kartuziánský klášter ve Valdicích	těsně pod levou spodní kartuší	Na konci lipové aleje neidentifikovaná kaple, dále valdštejská loggia s Libosadem, v pozadí klášter, skupina domů a kostel Nanebevzetí Panny Marie
Die Stadt Gytschin	Jičín	pod levou spodní kartuší, těsně u rámu	Valdická brána, cesta k lipové aleji a Libosadu, kostel sv. Jakuba Většího, valdštejský zámek, v pozadí jezuitská kolej, měšťanské domy
Die Hohe Stadt Welche Zu der Semiler Herrschaft Gehörig	Vysoké nad Jizerou, náležející k semilskému panství	při levé horní kartuši, na úrovni Jablonce nad Jizerou (K – jilemnický díl)	Pod nápisem vyobrazení města s barokním kostelem sv. Kateřiny. Vlevo zachycen uhlíř Havlas Pavlata u svého milíře s medvědem. Podle pověsti kladené do konce 15. století, která se promítla i do městského znaku, uhlíř medvěda ochočil a odvedl na pražský hrad.

Parerga

Parerga (jedn. č.: parergon) patří k charakteristickým znakům map od 16. do počátku 19. století. Zpravidla zobrazují výjevy či činnosti typické pro území, které je na mapě zachycené.²⁶⁰ Nejinak tomu je na Grauparově mapě, která obsahuje pět parerg, zhotovených nejspíše školenou malířskou rukou. Při pravém horním okraji mapy je zobrazeno **pastevectví**, zaměstnání mnoha (pod)krkonošských horalů. V idylické krajině se skálou, řekou, mlýnem a branou do hradu je vidět pastýř s holí a pět krav, z nichž tři stojí ve vodě. Na druhou stranu říčky malíř umístil tři kozy, typická zvířata Krkonoš. Mezi horní a spodní pravou kartuší se nachází kartušový parergon **sklářství**, upomínající na sklářskou výrobu v Novém Světě, Bedřichově a Vítkovicích. U sklářské pece je vyobrazeno osm osob. Jedna přikládá do pece, pět sklářů pracuje

se sklářskými píšťalami. Maličká postava s píšťalou snad představuje sklářského učně. Sklář v popředí, jakož i „učedník“ mají před sebou stojan s korýtkem na ochlazování píšťal. Korýtko je opatřeno parůžkem na uchycení píšťaly. Zleva, „z kartuše“, vstupuje do sklárny muž, možná správce sklárny, držící v pravé ruce pohár, jeden ze základních produktů sklářské výroby. U předního okraje parergonu stojí na zemi otevřená bednička se šesti nádobami tvaru lahví. V podobných obalech patrně putovaly sklářské výrobky do vídeňského skladu. Druhý kartušový parergon zobrazuje **textilní výrobu**. V pozadí vidíme mohutný lis, dále dva stavy, předení na kolovratu a ruční spřádání. V sudech jako je ten, který je zobrazen uprostřed obrazu, odesílali obchodníci, např. branský Střížek, přízi z harrachovského panství do světa. Před sudem leží štika (balík) příze. Z pravé strany vstupuje do obrazu muž s podlouhlým předmětem, snad měřítkem na měření délky štuk.

Parergon sklářství na Grauparově mapě

Po levé straně mapy se nacházejí dvě parerga. Mezi kartušemi je zobrazeno **důlní hospodářství**. Muž v popředí v panském šatě, v klobouku a s holí je podle nápisu, umístěného asi o dva cm níže, „první šichtmistr Kryštof Jäkl v Arnoštově“.²⁶¹ Šichtmistr prohlíží rudu, kterou mu ukazuje havíř. Vpravo je vstup do štol ve skále, na které malíř zachytil dva žebříky a nahoře rumpál. Vlevo dole leží u pahýlu stromu krumpáč, opodál hromada vytěžené rudy či hlušiny s trakařem. Ještě výše vlevo je zachycen havíř při práci s krumpáčem, zatímco druhý odváží vytěženou rudu na trakaři. Ve středu parergonu stojí dům, snad hamr s vodním kolem. Výše vpravo na kopečku další stavení a skupina stromů. Poslední parergon v levém horním rohu ilustruje **plavení dřeva** na Jizeře.²⁶² Čtyři muži vybavení dlouhými bidly zakončenými hákem měli za úkol uvolňovat dlouhá polena, která se zachytila u břehu. Ve spodní části parergonu jsou nápisy „Semilský Antonínův les“ (der Semiler Antony Wald), „Jizera“ (Der Große Ißer Flueß) a „Slezské domy“ (Die Schlesische Häußer). Přes Jizeru vede cesta, při které vidíme šest domů včetně mlýna na potoce, vlévajícím se zleva do Jizery. Kromě přírodních útvarů je v pravé horní části vyobrazen lov na jelena – nad padlým zvířetem smečka psů, zatímco zpoza stromu vystupuje lovec. Níže teče přes hranici do Mumlavý Temný potok (das Finstere Flößl). Severně nápis „Pěšina vedoucí do Saska“ (der nacher Sachsen gehende Fueßsteig) a ještě dále vpravo „Velká Milnice“ (Der Große Milniz Flößl).

Ostatní vyobrazení

K této poslední kategorii patří v horní části mapy, severně od hranic se Slezskem, několik přírodních scénérií. Vlevo od Slezské cesty je zobrazena krajina v prudkém vichru, který ohýbá strom; v pozadí jezdec na konci a v popředí snad pasák s holí a v klobouku, se psem. Za ním stádo velmi špatně viditelných zvířat. Západně od Slezské cesty jsou vyobrazeny Sněžné jámy. Při východním okraji mapy je zakreslena schematicky Sněžka (Die Schnee Koppen) s kaplí na vrcholku, při jejím úpatí je skupina domů; na vrchol po strmé cestě putují tři osoby, z nichž jedna, držíc za ruku dítě, se obrací a kyne druhou rukou na pozdrav.²⁶³ Při východním okraji mapy je do horní části umístěna růžice světových stran. Pod ní se nachází pravá horní kartuše, nejzdobnější ze všech, v jejímž vrcholu je usazen nahý bůžek hor (?) s holí, vylévající vodu (víno?) z vědra za krkem prchajícího psa s rybím tělem. V horní části kartuše jsou dále vyobrazení orel,

Původně dřevěný kostel sv. Prokopa v Jablonci nad J. byl v roce 1777 vystavěn v kameni. Vrchní Erben podával ve svých relacích do Vídně zprávy o postupu stavby, kterou mohl sledovat i Graupar při svých častých cestách z Jilemnice do Rokytnice nad Jizerou

Obyvatelé Jablonce nad Jizerou byli každoročně svědky plavení dřeva z harrachovských a koncem 18. století také semilských lesů. Na detailu Grauparovy mapy patrný most přes řeku a kostel sv. Prokopa. Město označeno frakturním písmenem K

Sněžka na Grauparově mapě

Vojáci poblíž Vrchlabí, vyobrazení na Grauparově mapě.
Vlevo obec Kunčice

jelen, pes a dětský trubač, tedy motivy spojené s honbou. V dolní pravé části je v kartušovém oblouku usazena žena s ploutví místo nohou a pod ní rozkročený muž s kulatým neidentifikovaným předmětem v rukou. K levé horní straně spodní kartuše přiléhá vyobrazení Vrchlabí (Hohenelbe) ze šikmého pohledu se zámekem a augustiniánským klášterem. Jižně od Vrchlabí autor zachytil skupinu vojáků, pěších a na koni; v popředí, s dlouhou puškou a v červených kalhotách, je možná chorvatský pěšák jako připomínka nedávno skončené sedmileté války, v jejímž průběhu – v roce 1758 – Chorvati vydrancovali Vrchlabí.²⁶⁴

Při dolním okraji mapy je zleva nejprve zachycen kostel a několik stavení vsi Popovice u Jičína, patrně na dokreslení polohy moravčického dvora, od něhož je vzdálena jen několik kilometrů. V sousedství je kartuše s nečíselným měřítkem (der Maaßstaab von 70 LandSayhlen Zu 52 Ehlen Prager Maaß, tedy 70 provazců po 52 loktech pražské míry), k níž se nahoře přimyká reálné měřítko v délce 9 cm o 70 provazcích, rozdělené na 7 dílů po deseti provazcích, přičemž první díl je rozdělen na dvě poloviny, z níž u jedné jsou vyznačeny jednotlivé provazce. Deset provazců odpovídá tedy 13 mm na mapě, 70 provazců rovná se 9,1 cm. Pod touto kartuší a vedle ní jsou rozmístěny měřicí přístroje, mezi nimiž malíř

zakreslil strom, jehož koruna dnes již není viditelná. Dále vpravo, za obcí Borovnice, leží rozevřené černé zdobené pouzdro s měřicími nástroji. Dále zde vidíme ozdobný volutový prvek a vedle něj z druhé strany skupinu předmětů: globus, měřicí přístroj, knihu a rozvinutou listinu. Za latinským nápisem, zcela vpravo, se nachází další měřicí přístroj, hornické kladívko (?) a motouz, navinutý na ozdobném otočném držáku.

Latinský nápis, situovaný do napůl rozvinuté listiny a lemovaný stromovím a květy, nese tento text: Con-juge Ditrichstein Josepha gemma Hymenai Ac nato illustri partu majore Joanne Dotatus comes Excellens Ernestus ab Harrach Magnifice dominans opus hoc exurgere jussit. Překlad zní: Toto velkolepě vyba-vené dílo nařídil vyhotovit hrabě Arnošt Harrach se ženou, klenotem manželství, Josefou Dietrichsteino-vou, a starším synem Janem. Rozbor textu prozradí, že onen příkaz byl vydán v roce 1757. (Podrobně srov. II. 3. 1.) Majuskulní litery u vlastních jmen a některých dalších slov svádějí k domněnce, že se jedná o chro-nogram, avšak není tomu tak.²⁶⁵

Autor mapy si dal velkou práci s **popisem hranic** mezi panstvími Kynast (Chojník), resp. Vrchlabí a Jilemni-ce. Mezníky očísloval a označil grafickými symboly, přičemž rozlišil a) třístranný mezník s vysekanými

písmeny; b) obyčejný mezník s vysekaným křížem; c) hraniční skálu a velký kámen v zemi; d) obyčejný mezník v poli s jedním či vícero kříži; e) hraniční kupu. Nepatrné rozměry značek mezníků v čáře hranice Grauparovi neumožňovaly zakreslit vysekané kříže, proto je umístil zlatě vybarvené tak, jako by byly zasa-
zeny do kamenného soklu.²⁶⁶

Začneme asi 1200 m východně od Sněžných jam, kde se všechna tři panství stýkají u třístranného mezníku (na mapě: DreyFacher Granitz Stein), označeného červeně K. H. B. (tj. Kynast, Hohenelbe, Branna). Hranici s panstvím Kynast tvoří vedle mezníků (GranitzStein; všechny kromě očíslování rovněž zakresleny v čáře hranice) také hraniční kupy (aufwurff). Je rozdělena na dva úseky, rozdělené Českou cestou, kam byl také zasazen třístranný mezník označený K. B. S., tj. Kynast, Branna, Starkenbach. Východní, kratší úsek obnáší 11 mezníků, přičemž u čísel 1, 8 a 10 je připsáno N[ume]ro, číslo. Mezi 3. a 5. mezníkem je vykreslen Velký Šišák (Große Sturm Haube, dnes Vysoké Kolo).²⁶⁷ Mezi 10. a 11. mezník Graupar zakreslil dvě hraniční kupy (aufwurff) a hraniční skálu (der Feigelstein).²⁶⁸ Druhý úsek obsahuje 78 mezníků, přičemž u čísel 32, 40, 50, 60 a 70 je opět připsáno N[ume]ro. Hraničních kup se tu vyskytuje 16; první je mezi třístranným mezníkem a mezníkem č. 1, šestnáctá mezi 29. a 30. mezníkem.²⁶⁹ Mezi mezníky 17 a 18 je delší úsek hranice, odhadem asi 1700 m, trasovaný pouze hraničními kupami č. 7 až 13. Mezi mezníkem 33 a 34 se nachází Kočičí kámen (der Katzenstein), nejsevernější bod jilemnického panství, u něhož je výrazný grafický symbol skalního útvaru a č. 67, odpovídající příslušnému popisu v kartuši.²⁷⁰ Poslední mezník je označen „N[ume]ro 78 mit S. K. de A. 1710, tedy Starkenbach, Kynast s rokem vyřešení hraničního sporu.

S panstvím Kynast hraničila na severu také harachovská enkláva Čertova louka. Na jihovýchodě začíná Grauparův popis u „Der Weyße Brunen“ (Bílý pramen), odkud hraniční linie postupuje na sever přes mezník K. B. (Kynast, Branná), mezník bez označení (der GranitzStein), hraniční kupu 1 (Der 1. aufwurff) k dalšímu mezníku, označenému K. B. Dále se hranice stáčí k severozápadu, jsouc značena čísly 1–10. Mezi některými jsou texty, vesměs již nečitelné; mezi č. 9 a 10 je uvedeno „aufwurff“. Za č. 10 následuje N[ume]ro 1, dále 2 s písmeny K. B. (mit K. B.) a 3 – N[ume]ro 6. Severozápadní hraniční „hrot“ Čertovy louky tvoří „Svatopetrský mezník“ s písmeny K. B. H.²⁷¹

Na jihu hraničí Čertova louka s panstvím Morzinů. Hranice je tvořena Bílým Labem, na mapě nazvaným Das Silber Rander Flößl, doslovně Stříbrný hraniční potok.²⁷² Řeka běží až k Luční boudě (Die Hohen Elber Weysse Wiesen Bauden – bouda na Bílé louce, panství Vrchlabí), která je na mapě dobře viditelná.²⁷³ Hlavní dlouhá hranice s morzinskou državou je popsána pouze ve své severní části, od Bedřichova (NN na mapě, tj. důlní dílo v B.) po slezskou hranici pomocí 35 červeně zapsaných hraničních kamenů. U čísla 1 je připsáno N[ume]ro 1 Reinstein.²⁷⁴ U č. 10 a 35 stojí N[ume]ro, u č. 20 „aufgehauen“ (prosekáno), u č. 23 „Sig“ (znamení) se značkou kříže a mezi č. 34 a 35 je napsáno „Morzin“. Mezi čísla mezníků a východní hranici Čertovy louky vměstnal Graupar text smlouvy z roku 1710, rozdělující Sedmidolí mezi jilemnické a vrchlabské panství poměrem 2 ½ dolu ku 4 ½ dolu.²⁷⁵

Výčet ostatních textů, jež dosud nebyly zmíněny a nejsou zahrnuty v kartuších ani v areálu jilemnického panství (srov. Sekce mapy), je uveden v následující tabulce:

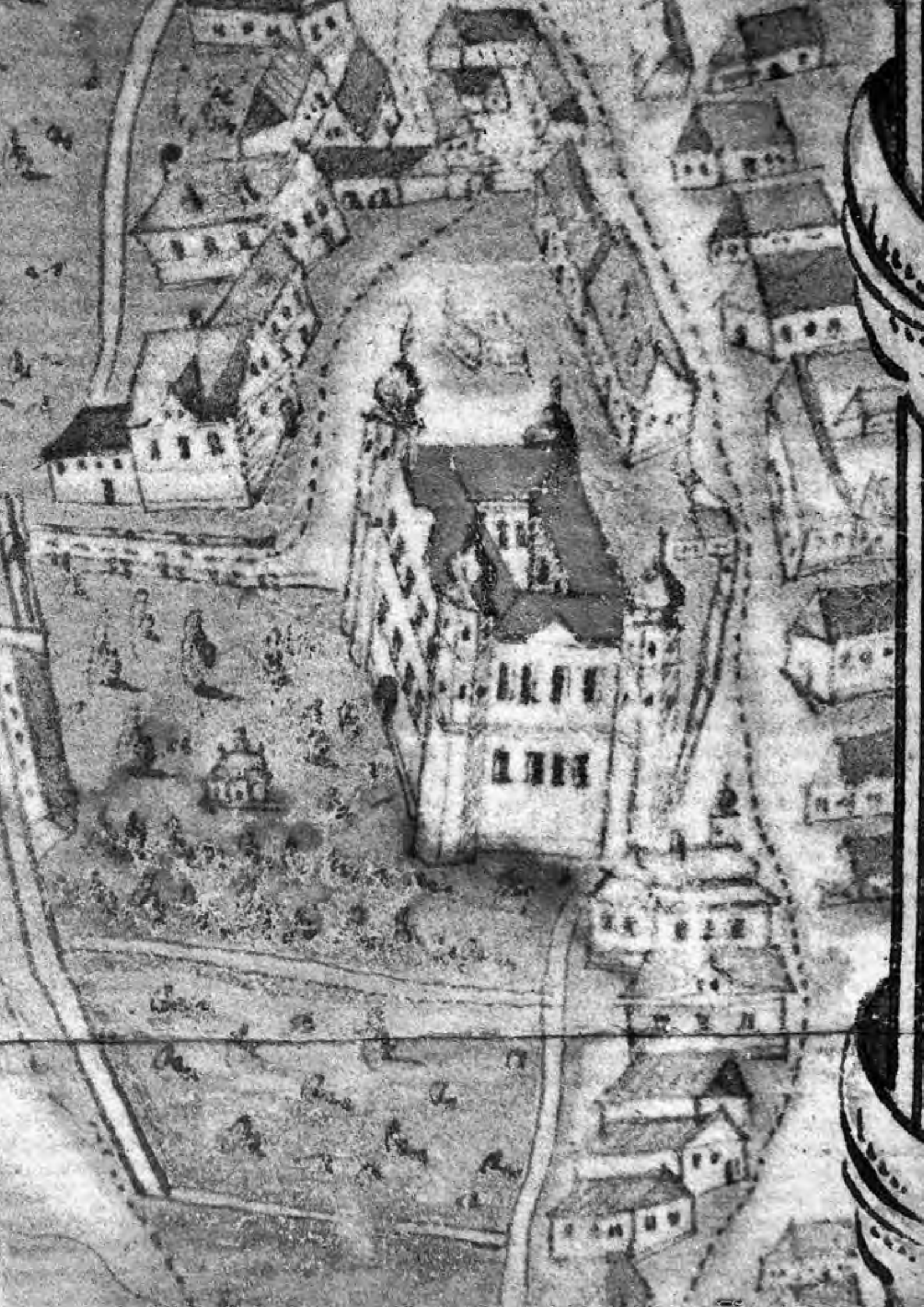

Zaniklý kostel Povýšení sv. Kříže na západním okraji Jilemnice, detail Grauparovy mapy

Název na mapě	česky	poloha	poznámka
Der Krume Seyfen Fluß	Křivý rýžovní potok	jižně od Čertovy louky	Přítok Labe z Kozích hřbetů, na dnešních mapách neuveden
Der HohenElber sogenandter Burger Wald	vrchlabský tzv. měšťanský les	jižně od Herlíkovic (E – branský díl)	
Das Peltzdorff oder Kunczicze	Pelcdorf neboli Kunčice	při jihovýchodní hranici panství	
Arnauer	Hostinné (panství)	při levém spodním okraji pravé spodní kartuše	
Der alt Pakaur (?)	staropacký (?)	při jihozápadní hranici panství, blíže Karlova (D – jilemnický díl)	
Roschkopower Felder	roškopovská pole	při jihozápadní hranici panství, blíže Karlova (D – jilemnický díl)	Ves Roškopov patřila panství Kumburk a Úlibice.
Dorf Tappel	ves Tample	severně od Karlova	Ves Tample patřila panství Kumburk a Úlibice.
die Jitschiner Fuhrstraßen	jičínská vozová cesta	u středu pravého okraje levé spodní kartuše	
Der Libstadter Weg	Libštátská cesta	u středu pravého okraje levé spodní kartuše	Libštát patřil panství Kumburk a Úlibice.
Wollessnize Kostialska	Košťálská Olešnice	při pravém horním okraji levé spodní kartuše	
Dorff Waldiecze	ves Valdice	při pravém horním okraji levé spodní kartuše	Dnes osada severovýchodně od Košťálova.
Pod Hrzenem	pod Hřebenem	při pravém okraji parergonu „důlní hospodářství“	
Dorff Perzimow	ves Peřimov	jihovýchodně od Sytové (G – jilemnický díl)	Peřimov náležel panství Kumburk a Úlibice.

(Vpravo) Vrchlabí se zámek na Grauparově mapě

Kartuše

Velké kulturně-historické a zejména přírodně-historické bohatství se skrývá v neobyčejně rozsáhlé legendě, vsazené do čtyř kartuší po stranách mapy. Horní levá kartuše obsahuje přehled obcí, hospodářských dvorů včetně zrušených, horských bud, sklářských hutí, železáren, hamrů, pivovarů a dalších vrchnostenských budov, jakož i všech rybníků. Spodní levá kartuše vypočítává prameny, řeky, potoky, strouhy, do-ly a některé další horské lokality, přičemž některým místům – např. prameni Labe, řekám Milnici a Jizeře, Labskému dolu, Českému pahorku a Růženčině zahrádce – věnoval autor zvláštní pozornost z hlediska hospodářského, přírodovědného i historického. Horní pravá kartuše přináší kromě rozlišení hranic s jednotlivými sousedními panstvími výčet značek větších i menších hospodářských objektů a staveb, přírodních útvarů včetně keřů a ovocných stromů, luk a polí. Obsahem spodní pravé kartuše je označení seníků, loveckých bud, vrchnostenských lesů a luk a některých přírodních útvarů, přičemž vodopád Mumlavy, Mrtvý vrch, Kočičí kámen a některé další jsou popsány podrobněji.

Následuje transliterace (písmenkový přepis) a překlad kartuší. Převod více než jednoho sta toponym z němčiny konce 18. století představoval nemalý problém, v neposlední řadě proto, že některé potoky a mnohé rybníky, které Graupar uvádí, dnes již neexistují. Rybníky byly od počátku 19. století měněny v pole a potoky zanikaly či měnily svůj tok vlivem povodní, polomů a hospodářské činnosti.

Jména zaniklých rybníků jsem převáděl do češtiny s pomocí tereziánského katastru (1756), ponechávaje jejich tehdejší jazykovou podobu. Seznam historických a dnešních názvů horských bud přináší T. Lokvenc v práci „Toulky krkonošskou minulostí“, ale všechny boudy na Grauparově mapě tu nejsou obsaženy. Ostatní toponyma jsou uváděna v jejich současném tvaru, většinou ve shodě s mapou „Krkonoše“, vydanou Klubem českých turistů.²⁷⁶ Pracoval jsem rovněž s mapou M. Semíka a J. Ambrože z roku 1931, jakož i s patrně nejstarší jazykově českou mapou jilemnického panství z roku 1879, vyhotovenou pro potřeby České lesnické jednoty při její tehdejší exkurzi do Krkonoš.

Přesto zůstalo – většinou v názvech vodních toků – několik nejasných případů. Jejich „nouzové“, tj. vesměs doslovné překlady jsou uvedeny *kurzívou*, event. ponechány v německé podobě. Zkratky v německém originále jsou rozvedeny v hranatých závorkách. Do hranatých závorek jsou vloženy i všechny ostatní doplňky editora. Otazník v kulaté závorce (?) znamená nejisté čtení předcházejícího slova. Slovo, které se nepodařilo přečíst, nahrazuje otazník v hranaté závorce [?]. Německý text se vyznačuje značným množstvím majuskul, výskytem ostrého „ß“ a četnými morfologickými nepravidelnostmi (Granitz – Gränitz, Flößl – Floßl, Branna – Brana, Rochlitz – Rochliz apod.), jež byly s ohledem na zásady transliterace zachovány.

Horní levá kartuše

Aby odlišil obce, hospodářské dvory (včetně zrušených) a pivovary jilemnického a branského dílu, použil Graupar dva typy písmen. Uvedené lokality a objekty na *Jilemnicku* jsou vyznačeny *frakturním písmem*, užívaným v německém jazykovém prostředí v raném novověku, pro Brannou použil běžné písmo

Přepis a překlad

EXPLICATIO

Dern in Dießer Mappa

Von denen in dem KönigReich Böheim

Situirten Hoch Reichs Gräfflich Excellenz Ernest Quido Harrachischen Herschaften Branna, Dann Starckenbach, und Gueth Zdiar Eingesetzten Buchstaben, Numeren und Zeichen, Unter welchen Die Sammentliche Majorat, und Allodial Dorffschaften wie auch Die Hoch Obriegkeitliche Mayerhöffe, Rießen Gebürgs Viehe Bauden, Glaß-, Hütten-, Eißenberg- und Hammer Wercker, Teüchte, Ströme, Bächlein, Wießen und Waldungen Nichtminder Ein- und andere Denckwürdigeithen Bemerckter Folgendermaßen Erkläret werden und Zwar:

Bey der

Allodial Herschaft Starckenbach

Sub Litera

- (A) Das Stadtl Starckenbach Oberer Seiths mit der Pfarr Kirchen S[an]ct[en] Laurenty, dann 1 Filial Kirch[en] des Heyligen Kreutzes und 1 Schloß Capellen Sct. Elisabeth nebst den Obriegk[eitlichen] Schloß
- (B) Dorff Martinitz mit Rowniatschow
- (C) Rostock mit Parkalin u[nd] Zasadka nebst Einer Filial Kirchen S[an]ck[ten] Philipi et Jacobi
- (D) Karlow C. Kruch
- (E) Kundratitz
- (F) Wemmerschitz mit 1 Filial Kirch[en] S[an]ct[en] Catharina
- (G) Sittowa mit Ruppersdorf
- (H) Hrabatschow
- (J) Jestrzeby mit Jammerthall
- (K) Jablonetz mit Bratrauchow, Brno, Heilow, Tregboretz, Wogtiessice und Nieder Kroßnov nebst der Pfarr Kirchen S[an]ct[en] Procopi

humanistické. Z technických důvodů byla při přepisu této kartuše (v ostatních se písmenné symboly nevyskytují), jakož i dále v oddíle „Sekce mapy“ *frakturní písmena nahrazena běžnými literami v kulatých závorkách*.

VYSVĚTLENÍ

písmen, čísel a značek použitých v mapě panství Branná, Jilemnice a statku Žďár, nacházejícího se v Království českém a patřícího Jeho hraběcí výsosti Arnoštu Quido Harrachovi, a zachycujících všechny majorátní a alodiální vesnice, vrchnostenské hospodářské dvory, vysokohorské boudy s chovem dobytka, sklárny, hutě, důlní díla a hamry, rybníčky, řeky, potoky, louky a lesy, jakož i různé pozoruhodnosti, a sice:

Na alodiálním panství Jilemnice

Pod písmenem

- (A) městečko Jilemnice, horní část s farním kostelem sv. Vavřince, dále filiálním kostelem sv. Kříže, zámeckou kaplí sv. Alžběty a vrchnostenským zámkem
- (B) ves Martinice s Rovnáčovem
- (C) Roztoky s Prklínem a Zasadkou, dále filiálním kostelem sv. Filipa a Jakuba
- (D) Karlov C [humanisticky psáno] Kruh
- (E) Kundratice
- (F) Mříčná s filiálním kostelem sv. Kateřiny
- (G) Sytová s Roprachticemi
- (H) Hrabáčov
- (J) Jestřabí se Stromkovicemi
- (K) Jablonec s Bratrouchovem, Brnem, Hejlovem, Trejborcem, Vojtěšicemi, Dolním Krosnovem a farním kostelem sv. Prokopa

- (L) Ober Rochlitz mit der Pfarr Kirchen der heyiligen Michaelis
- (M) Nieder Rochlitz mit Granzdörff, Siebdichführ und Kaltenberg
- (N) Seifenbach und Harrachsdörff
- (O) Sahlenbach
- (P) Frantzenthall mit
- (Q) Duschnits und Krosnow

Bey dem Gueth Zdiar

- (R) Dorff Zdiar mit
- (S) Zdiretz

Mayorat Herrschaft Bran[n]a

Sub litera

- A Das Stadtl Starckenbach Niederer Seiths mit dem Filial Kirch[en] From[men] Leichnams Christi
- B Dorff Branna mit der Pfarr Kirch[en] des Heyligen Nicolai, dan Spital Capellen des Hey[ligen] Aloisy, und Schloß
- C Das Hennersdorf oder Nied[e]r Bran[n]a nebst einer Filial Kirchen S[an]ct[en] Giorgy
- D Münnichsdorff und 1 Theil Hüttendorf, Kalna, Schlem, dann Borownitz
- E Hackelsdorf mit Forderen Bau[en]
- F Die Kraußenbauden mit Friedrichs Thall
- G Das Waltersdorff oder Waltierbicze
- H Dorff Mercklow mit Zaly
- I Ober Stiepanitz mit Eine[r] Pfarr Kirchen der Alle-rheyligsten Dreyfaltigkeith u[nd] 1 Capellen S[an]ct[en] Wenceslay
- K Nieder Stiepanicz
- L Benetzko
- M Witkowitz mit der Filial Kirchen S[an]ct[en] Petri et Pauli
- N Schüsßlbauden
- O Krzischlitz mit einer Filial Kirchen Sct. Joannis Tauffers
- P Raudnitz
- Q Ponikla mit einer Pfarr Kirchen des Hey. Jacobi
- R Wichau mit Lhotka

Die Herrschaftliche Mayer Höffe samt deren Grunden Welche bieshero Zur Hoch Obriegk[eitlichen] Händen Genoßen werden

[Allodial Herrschaft Starckenbach]

- (T) der Starckenbacher Mayerhoff
- (U) Hrabatschower Mayerhoff
- (V) Morawtschizer Mayerhoff

- (L) Horní Rokytnice s farním kostelem sv. Michala
- (M) Dolní Rokytnice s osadami Hranice, Hled'sebe a Studenov
- (N) Rýžoviště a ves Harrachov
- (O) Rokytno
- (P) Františkov s osadami
- (Q) Dušnice a Krosnov

Na statku Žďár

- (R) Ves Žďár se
- (S) Ždírcem

Na majorátním panství Branná

Pod písmenem

- A městečko Jilemnice, dolní část s filiálním kostelem Božího těla Páně
- B ves Branná s farním kostelem sv. Mikuláše, špitální kaplí sv. Aloise a zámek
- C Dolní Branná s filiálním kostelem sv. Jiří
- D Klášterská Lhota a 1 díl Zálesní Lhoty, Kalné, Slemena, dále Borovnice
- E Herlíkovice s Předními Boudami
- F Krausovy boudy s Bedřichovem
- G Valteřice
- H ves Mrklov se Žalým
- I Horní Štěpanice s farním kostelem Nejsvětější Trojice a kaplí sv. Václava
- K Dolní Štěpanice
- L Benecko
- M Vítkovice s filiálním kostelem sv. Petra a Pavla
- N Mísečky
- O Křížlice s filiálním kostelem sv. Jana Křtitele
- P Roudnice
- Q Poniklá s farním kostelem sv. Jakuba
- R Víchová s Víchovskou Lhotou

Panské hospodářské dvory s pozemky, které až dosud vrchnost užívá.

[Alodiální panství Jilemnice]

- (T) Jilemnický dvůr
- (U) Hrabačovský dvůr
- (V) Moravčický dvůr

[illegible]

Seiden Buch Idia

Dorff Sdiar mit
Kirch

[illegible]

P... Landoltz
Q... Penella, mit Sine Mari, S.
R... eben, des H. Jacobi
R... Michael mit Gella

[illegible]

Der Lindwaller
Karlsruher
Jaschler
Leinwer
Kammermeister
Halleren zu Wittenburg
nach Dringlichkeit
mercklich von dinstag
ledigen von dinstag an
leide wern die 17. 18. 19. 20.
nachtreffen werden

[illegible]

Dieß noch Obrißteillig. Tiefen Schurges. In die. und

AA	Die Selt. Ernesti Stoffs	Inde
BB		Polen
CC	Kleine Seltstoffe	Inden
DD	Erunde oder Schmitt	

EE Die St. Fridrichs Kofel
FF In den Grund zu sein. Siehe
GG Giebt Land. oder Giebt
Zuffels zu sehen. . .

Die Veranschaulichung: *Blatt 1*

III in Drenweld. samt Capellen Sebastian
II. Die Dallenbarber freyherrliche Hof-
 Stätten, welche J. 1772. abgetrennt
 worden.

KK in Friedriches hal. Landtopia
Gebäude
LL Die Mitternachten, einisch Ligen
Mannschaft besten

[Mayorat Herrschaft Branna]

S Brannayer Mayerhoff

T Jawurcker Mayerhoff

Die Cassirte Mayerhöffe Von Welchen die Gründen an die Unterthanen Unter den In die Hoch Obriegkeitliche Rendten Jährlich Zahlenden Zünß Zertheilet worden.

[Allodial Herrschaft Starkenbach]

(W) der Kundratitzer

(X) Karlower

(Y) Zasadker

(Z) Zdiarer

(ZZ) Wemmerschitzer Hoff Welcher statt deren Zu Wiechau zu dem Hoch Obriegk[eitlichen] Eyßen Hammerwerck von daßig Bauern Cedirten Bauern Güttern an Jene Bauern Ano 1753 für Erblich Abgettreten worden

[Mayorat Herrschaft Branna]

U der Gyllmer

W Stiepanitzer Angegen

X das Zu dem Ernest Thaler Hoch Obriegk[eitlichen] Eyßen Hammerwerck Von dem Wiechauer Bauer Johan Jebaweg per Transactionem zugezohene Bauer Gueth und

Y des Johann Kaudelka deto

Die Hoch Obrigketliche Riesen Gebürs Viehe Bauden

[Allodial Herrschaft Starkenbach]

AA Die S[an]ct Ernesti Grosse Viehe Bauden

BB Die S[an]ct Ernesti Golden Bauden

CC Die Kleine Krkesch Bauden

DD Grund oder Gestütt Bauden

[Mayorat Herrschaft Branna]

EE Die S[an]ct Fridrichs Kößl Viehe Bauden

FF Sieben Grund Bern Baader Viehe Bauden

GG Sielber Rand oder Teuffls Wießen Viehe Bauden

Die Herrschaftliche Glass Hütten

[Allodial Herrschaft Starkenbach]

HH in Neuwelt samt Daßigen Gebäudern, dan Capellen S[an]ct Elisabeth

II Die Sallenbacher Preußler Glaß Hütten, welche A. 1745 Cassiret worden

[Majorátní panství Branná]

S Branský dvůr

T dvůr Javorek

Zrušené hospodářské dvory, jejichž grunty byly rozděleny poddaným, kteří z nich odvádějí ročně nájem do vrchnostenského důchodu.

[Alodiální panství Jilemnice]

(W) Kundratický dvůr

(X) Karlovský

(Y) Zásadský

(Z) Žďárský

(ZZ) Mříčenský dvůr, jehož grunty byly roku 1753 místo k Víchové postoupeny dědičně sedlákům náležejícím k vrchnostenským železárnám a hamrům náhradou za jejich grunty, které byly zrušeny.

[Majorátní panství Branná]

U Jilmský dvůr

W Štěpanický dvůr Naproti tomu

X k vrchnostenským železárnám a hamrům byly podle smlouvy připojeny grunty víchovských sedláků Jana Jebavého

Y a Jana Koudelky.

Vrchnostenské boudy s chovem dobytka v Krkonoších

[Alodiální panství Jilemnice]

AA Svatoarnoštovské velké dobytčí boudy

BB Svatoarnoštovské zlaté boudy

CC Malé boudy na Krkonoši

DD Dvoračky

[Majorátní panství Branná]

EE Svatobedřichovské kotelní boudy

FF Boudy u Medvědí koupele v Sedmidolí

GG Boudy na Stříbrném hřbetu čili Čertově louce

Vrchnostenské sklářské hutě

[Alodiální panství Jilemnice]

HH v Novém Světě s tamními budovami a kaplí sv. Alžběty

II Preußlerovy sklářské hutě v Rokytne, zrušené v roce 1745

A ...
Hallenbach und Parzack dorf
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

Der Herrschaftliche

B ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit

M ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

P ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

S ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

T ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

V ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

W ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

X ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

Y ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

AA ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

BB ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

CC ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

DD ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

EE ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

FF ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

GG ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

HH ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

II ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

JJ ...
Hallenbach mit
Hallenbach mit
Hallenbach mit

[Mayorat Herrschaft Branna]
KK in FriedrichsThall samt Daßig Gebäudern
LL Die Witkowitz Erbenisch Eigenthümliche
Glaß Hütten

Die Hoch Obrigkeitliche Eysenhammer u[nd] Berg- Werker

[Allodial Herrschaft Starkenbach]
MM in ErnestThall das Hamerwerk
OO Wichau, Ponikla, Jestrzaby, das Bergwerk

[Mayorat Herrschaft Branna]
NN in FridrichsThall deto
PP Schüsselbauden und Benetzko

Die Herrschaftliche Leinwand Schleuer-, Kunst- weeber-, Canafass-, Gradl-, Tuchl- und Zwiern Fabrique

[Mayorat Herrschaft Branna]
B Zu Branna in Schloß u[nd] Dorff

Die Herrschaftliche Braü Häußer

[Allodial Herrschaft Starkenbach]
(A) Oben In dem Starkenbach[er] Schloß
(C) in dem Dorff Rochlitz

[Mayorat Herrschaft Branna]
B Oben In dem Branaier Schloß

Die Extra Obriegk[eitlichen] Gebäuder

[Allodial Herrschaft Starkenbach]
QQ Zu Rochlitz das Ambt Hauß mit der Binders
Wohnung
RR zu Rochlitz das Pfarr u[nd] Wirtshauß
SS zu Rochlitz die Ziegl Hütten samt den Ofen auf
Bauern Grund bey der Grossen Iser
UU Das Jäger Hauß zu Kruch
WW Das Jäger Hauß zu Zdiar

[Mayorat Herrschaft Branna]
ZZ Zu Hrabatschow Die Obriegk[eitliche] Leinwand,
Mange und Walke
TT Zu Jaworeck Ziegl Hütten samt den Ofen auf
Herrschaft Grund
XX Die Herrschaftliche Brett Mühl zu Stiepanitz

[Majorátní panství Branná]
KK v Bedřichově s tamními budovami
LL Vítkovické sklářské hutě ve vlastnictví
Erbenově

Vrchnostenské železářny a hamry

[Alodiální panství Jilemnice]
MM železářny a hamry v Arnoštově
OO důlní díla ve Víchově, Poniklé a Jestřabí

[Majorátní panství Branná]
NN důlní dílo v Bedřichově
PP důlní díla na Mísečkách a Benecku

Vrchnostenská fabrika na lněné závoje, výrobu vzorkových látek, kanafasu, pruhovaných látek prádelních, plátna a nití

[Majorátní panství Branná]
B v Branné v zámku a vsi

Vrchnostenské pivovary

[Alodiální panství Jilemnice]
(A) nahoře v jilemnickém zámku
(C) ve vsi Rokytnice

[Majorátní panství Branná]
B nahoře v branském zámku

Ostatní vrchnostenské budovy

[Alodiální panství Jilemnice]
QQ panský dům v Rokytnici
s bytem koláře
RR fara a hostinec v Rokytnici
SS cihelna s pecí na selských pozemcích u Jizery
v Rokytnici
UU myslivna v Kruhu
WW myslivna ve Žďáru

[Majorátní panství Branná]
ZZ valcha a mandl na plátno
v Hrabačově
TT cihelna s pecí v Javorku
na panské půdě
XX vrchnostenská pila ve Štěpanicích

A Der Marten lieber Naverhoff
Der Marten lieber Naverhoff
B Die Caisirle Naverhoff
Die Caisirle Naverhoff
C Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
D Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
E Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
F Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
G Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
H Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
I Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
K Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
L Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
M Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
N Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
O Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
P Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
R Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
S Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
T Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
V Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
X Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher
Z Der Sinderatlicher
Der Sinderatlicher

Die Herrschaft Starkenbach und Branaier Teuchte

[Allodial Herrschaft Starkenbach]

Aa Der Martinitzer Grosse Karpfen Teicht
Ab Der Martinitzer Zakrzeznik
Ac Der Martinitzer Wrchanov
Ad Der Martinitzer Snizek
Ae Kruecher Kuchinka
Af Kruecher Obornik Druheg
Ag Wemersitzcher Podedwornik
Ah Wemersitzcher Remesnik
Ai Wemersitzcher Herzalowsko Forelen
Ak Hrabatschower Podedwornik

[Mayorat Herrschaft Branna]

Al Das Branaier Schloß Teuchtl
Am Das Branaier Untern Petrzik Dorf Teuchtl
An Der Henersdorfer Mühl Teucht genand
Ao Bosaczker Teuchtl
Ap Jawurcker Czihelnik Teuchtl
Aq Jawurcker Neuer Teuchtl
Ar allda Pobožnik zum Wieß [?]
As allda Hadiczek zum Wieß [?]
At Gyllmer Pohradeck

Rybníky na panství Jilemnice a Branná

[Alodiální panství Jilemnice]

Aa Velký martinický kapří rybník
Ab Zákřežník v Martinicích
Ac Vrchanovský v Martinicích
Ad Snížek v Martinicích
Ae Kuchyňka v Kruhu
Af Oborník druhej v Kruhu
Ag Podedvorník v Mříčné
Ah Řemesník v Mříčné
Ai Heršalovsko, pstruzi, v Mříčné
Ak Podedvorník v Hrabachově

[Majorátní panství Branná]

Al Branský zámecký rybníček
Am Branský vesnický rybníček Dolní Petřík
An Dolnobranský mlýnský rybníček
Ao Bosákovský
Ap Cihelník v Javorku
Aq Nový rybník v Javorku
Ar Pobožník v Javorku
As Hadíček v Javorku
At Pohradský v Jilmu

AA Die St. Ernesti Gross. Kirche
 BB ... Klein. Erdelb. ...
 CC ... Grund. oder Schütt.
 DD ...

EE Die St. Friedrichs. Köst.
 FF ...
 GG ...

Die Herrschaftliche Stals. Mitten

HH in Teu. wald. samt ...
 II Die ...
 KK in ...
 LL Die ...

Die Hoch. Obrigkeitliche Löbenhamer. u. Berg. Werken

MM in Ernest. Ball. das Hammerwerk
 NN in Friedrichs. Ball. das
 OO ...
 PP ...

Die Herrschaftliche Leinwand. Schleier. Kunst. weber. Cana.

BB ...
 Die Herrschaftliche Frau. Häuser
 B. ...

Die Extra. Obrigkeitliche Gebäude

QQ in ...
 RR ...
 SS ...
 TT ...

Die Herrschaft. Starckenbach. und. Pranaier. Teüchle

UU Das ...
 VV ...
 AA ...
 AB ...
 AC ...
 AD ...
 AE ...
 AF ...
 AG ...
 AH ...
 AI ...
 AJ ...
 AK ...
 AL ...
 AM ...
 AN ...
 AO ...
 AP ...
 AQ ...
 AR ...
 AS ...

5. 11. 11.

Levá spodní kartuše

Přepis a překlad

Continuatio Obiger EXPLICATION Sowohl bey der Herrschaft Branna als Starckenbach

- 1 **Die Quöller oder Brunnen** bey dem Dorff Martinitz auß welchen das Waßer in das Starckenbacher Schloß und Stadtl durch einen Röhrenzueg geführet wird.
- 2 Der Brunnen obigen Starckenbacher Schloß unter S[an]ct[en] Isidor Capela. Unter anderen Unzehlig auf dießen beeden Herrschafften befindlichen Brunnen und Quöllen werden nur Nachfolgende angemercket
- 3 Der sogenandte Gutte Brunnen unter der Stiepanitzer Pfarr Kirchen der AllerHeyligsten Dreyfaltigkeith mit 1 Capellen.
- 4 Sogenandte Saiß Brunnen untern Haydlberg im Benetzkö.
- 5 Brunnen Zu Rochlitz, auf dem PfarrGrund in welchem Ein sehr Minerale und den Schweyß austreibendes Waßer quöllet.

Auf dem Hohen RießenGebürge

- 6 Der Elben Brunnen als Ursprung des Elben Flueßes welcher umb Jahr Christi 1682 von S[einer] Hoch Byschöffl[ichen] Gnaden H[err] H[err] v[on] Tallenberg den 3. Byschoff in dem Königgrazer Byßthubm Zur Gedächtnüs Eingeweiht worden bey welcher Begebenheit (Gehend eine Schwangere Bauerin nacher Rochlitz aus Schleßen) ohnweit diesen Elben Brunnen Söhnlein gebohren welches Kind folg[samb] alda von S[einer] Byschöffl[ichen] Gnaden mit dießen Elbenbrunnen wasser Getaufet worden und den Nahmen Joannes zu Ehren des H[eiligen] Joannis Taufers Empfangen

Pokračování VÝŠE UVEDENÉHO VYSVĚTLENÍ pro panství Branná a Jilemnice

Flößl překládán jako „potok“, „bystřina“ či „ručej“.

- 1 **Prameny či zřídla** u vsi Martinice, z nichž je troubou vedena voda do městečka Jilemnice a jilemnického zámku
- 2 Pramen nad jilemnickým zámkem pod kaplí sv. Isidora
Z četných pramenů a zřidel, jež se nacházejí na obou těchto panstvích, jsou zmíněny pouze následující:
- 3 tzv. dobrý pramen pod štěpanickým farním kostelem Nejsvětější Trojice s kaplí
- 4 tzv. Sovinka pod Žalým na Benecku
- 5 pramen u Rokytnice na farním pozemku, kde pramení voda vysoce minerální a pomáhající proti pocení.

Na vysokých krkonošských horách

- 6 Pramen Labe, který byl v roce 1682 na památku zasvěcen Jeho vysokou biskupskou milostí panem z Talmberka, 3. biskupem královéhradeckým. Právě tehdy tudy ze Slezska do Rokytnice procházela těhotná venkovská žena, jež neda-leko tohoto labského pramene porodila synka, jenž byl poté Jeho biskupskou milostí pokřtěn vodou z pramene Labe a přijal jméno Jan k uctění sv. Jana Křtitele.

[illegible]

- 7 Ursprung des Muml Flußes in dem Großen Mumlgrund
- 8 Ursprung des Muml Flußes in dem kleinen Mumlgrund
- 9 Der Wassig Graben oder Flößl
- 10 Das Kraniechs Wiesen Floßl
- 11 Der Hintere Lubocher Groben
- 12 Das Lubocher Flößl
- 13 Der Fordere Lubocher Groben
- 14 Das sogenandte Weyß waßer Flößl
- 15 kleine Milnitz Flößl oder Steinigte Waßer

[8–15: auf dießen Flößln wird das ScheittHoltz bies in den Muml Flueß geflößet.]

- 16 Große Mülnitz Flößl Welches nicht weith von dem Kotzen Stein auf dieser Böhmisch Harrachischer Herrschafts Seithen entspringet sodann Zwischen Nr. 33 et 35 Granitzstein in die Schleßisch Schaffgottsche Waldungen hinabfließet, bey Nro 50 Granitzstein aber wiederum gegen die Harrachische Neuwalder Glaßhütten zurückkherend und fallet Darothen ein in den Mummel Flueß.
- 17 Der Muml Flueß welcher bey Nro 78 GranitzStein in die Große Iser Einfallet
- 18 Grosse Iser Flueß, auf welchen Strom Folgsamb das ganze ScheittHoltz aus dem Hohen Riesen Gebürge, bies zu dem Hoch Obrigkeit[lichen] Eysen Hammerwerck zu der Starckenbacher Herrschafts Nothdurft und Zum Verkauf nacher ErnstThall oder Sittowy geflößet wird.
- 19 Das hintere Saur Wiesen Flößl
- 20 Hochsteiger Flößl geg[en] Brand
- 21 Kaltenberger Flößl
- 22 Sahlenbachs Glaß Hüten Flößl
- 23 Svorks Orliebs Flößl
- 24 Fordere Katzen Flößl
- 25 Der Lange Flößl genand
- 26 Das Granitzdörfer Flößl
- 27 Ober Rochlizer Schwarz Flößl
- 28 Der Koschl Bach
- 29 Das Hern Flößl
- 30 Der Bockh Flueß
- 31 Der Krkesch Bach auf welchen das ScheittHoltz bies in die Kleine Iser geschwemet werden khann.
- 32 Das Seide Flößl
- 33 Fleischer´s Flößl
- 34 Der Schüßl Sachers Groben
- 35 Ursprung des kleinen Iser Flueßes, Einfolgl[ich]

- 7 pramen Mumlavy ve velkém mumlavském dole
- 8 pramen malé Mumlavy
- 9 Vosecká strouha neboli bystřina
- 10 Jeřábí bystřina
- 11 Zadní lubošská strouha
- 12 Lubošská bystřina
- 13 Přední lubošská strouha
- 14 tzv. Bílá voda
- 15 Malá Milnice neboli Kamenice

(8–15: na těchto potocích se splavuje polenové dřevo do Mumlavy.)

- 16 Velká Milnice, která pramení nedaleko Kočičího kamene na české straně na harrachovském panství a poté vtéká mezi hraničními kameny č. 33 a 35 do slezských lesů hraběte Schaffgotsche, ale u č. 50 se opět vrací na české území naproti harrachovské sklářské huti v Novém lese, kde se vlévá do Mumlavy.
- 17 Mumlava vlévající se u hraničního kamene č. 78 do Jizery
- 18 Jizera, po jejímž toku se splavuje veškeré polenové dřevo z vysokých Krkonoš až k vrchnostenským železárnám pro potřeby jilemnického panství a k prodeji do Arnoštova neboli Sytové
- 19 Zadní kyselý luční potok
- 20 Bystřina u vysoké stezky naproti vřesovišti
- 21 Studenovský potok
- 22 Rokytnský huťský potok
- 23 Svorkovský Orliebův potok
- 24 Přední kočičí potok
- 25 Dlouhý potok
- 26 Hranický potok
- 27 Hornorokytnský černý potok
- 28 Kozelský potok
- 29 Panský potok
- 30 Kozlí strouha
- 31 Kotelský potok, po němž se může plavit polenové dřevo až do Jizerky
- 32 Hedvábný potok
- 33 Řeznický potok
- 34 Sacherova mísečná strouha
- 35 pramen Jizerky, a dále

51

6. Der Elten Frömmen, als Lehrgemeinschaft des Elten, auch

78

10 Die Gränze, welche die
11 Die Gränze, welche die

Christ Dichten. Vnglück wird
 das Schicksal. Nichts wird
 in den 22. und 23. Buchst.
 1101

17. *Parloquendo de Menzura*

16. Große, rühmliche, nicht. Welches; nicht recht

[illegible]

10

6

10

Figure 1

31

3

३५

56

34

38

504

45

24

45

...

Handwritten text, likely a signature or name, appearing as "Bellefleur" or similar, written diagonally across the page.

der Reichstädter

1844

- 36 Der kleine Iser Flueß, auf dießen Flueß wird das Gantze Wirtschafts und Verkauf Holtz Vor die Majorat Herrschaft Brana bies Stiepanitz und Hrabatschow geflößet.
- 37 Das Schwarze Flößl auf welchen die Krzischlitz und Raudnitzer Inwohnern ihr Roboth Holtz bies in den kleinen Iser Flueß herab bringen.
- 38 Fischer Wießen Flößl gegen den Friedrichs Thall
- 39 Böhmsche Flößl hinter den Friedrichs Thall
- 40 Der Simons Groben
- 41 Der Magdl Lahn Groben
- 42 Anderte Sieben Gründ Bern baader Flößl
- 43 Das Erste Sieben gründer Flößl in Elben Grund einfallend
- 44 Das Pantsche Flößl obig welchen 3 Sümpfen oder Teuchtl auf den Höchsten Gebürge sind.
- 45 Der Elben Grund in welchen der Elben Fluß Viell [?] über die Felßen 30 und mehr Ehlen herabschießet, in dießem Grund befinden sich vornehme Kreuter mit starcken Wurzeln, wie auch die Riewieß oder Joannisbernstreicher die weith grössere Frucht als in denen Garten in der Mänge trag jedanoch erst Zu Wenzeslaus reif werde nichtminder ist darorten ein Felsen [?] Gold Ertst [?] etwas Gold Körnern in einem anderen herunter fliessen den Flössl zu finden es ist [?] eine schöne Ebene und werden auch Schöne Forelen Allda gefunden.
- 46 Die Bernbaaden, einig mittelmäßige [?] in welchen sich Vor Zeithen die Bern gebadet haben sollen.
- 36 Jizerka, po níž se plaví veškeré dřevo na prodej a pro hospodářské účely majorátního panství Branná až do Štěpanic a Hrabačova.
- 37 Černý potok, po němž dopravují obyvatelé Křížlic a Roudnice robotní dřevo až do Jizerky.
- 38 Fischerův luční potok proti Bedřichovu
- 39 Český potok za Bedřichovem
- 40 Šimonova strouha
- 41 Strouha děvečky Lahnové
- 42 Druhý Medvědí potok v Sedmidolí
- 43 První sedmidolský potok spadající do Labského dolu
- 44 Potok Pančava, nad nímž jsou tři močály či rybníčky
- 45 Labský důl, do nějž se řítí tok Labe [?] po skálách 30 i více loktů, v tomto dole se nacházejí krásné byliny se silnými kořeny jako rybíz neboli meruzalka skalní, která plodí mnoho daleko větších plodů než v zahradách, ale dozrává až na sv. Václava, rovněž je zde skála [?] k nalezení zlatá ruda [?] trochu zlatých zrněk v dalším dolů tekoucím potoce, je tam také krásná rovina, kde se chytají krásní pstruži.
- 46 Medvědí koupel, nevelký [?], kde se před lety údajně koupali medvědi.

- 47 Der Böhmen Hübl genand und Zwar von darumben Noch dehme umb Jahr Christi 1682 von denen Gebürge Gemeinden Einhellig Falsches Gelehrtey entstanden, daß S[eine] Hoch Byschoff[iche] Gnaden v[on] Königratz nacher Rochlitz ankommen umb das Damahlen annoch in dem Lutterthumb steckendes Volck zu der Wahrer Catholische GlaubensBekantnuß Zubringen und Fürmen werden. Folgs[am] Denen Jenigen Lutheraniren das Zeichen des Heyl[igen] Kreutzes an denen Stirnen einbrennen Lassen So erhob sich eine Große Menge solchen Luther[anischen] Leuthen von Rochlitz und anderen Dörfern und [?] nacher Sachsisch Waßers und [?] nacher Schlesien unter welchen [?] da am Fesl Stein [?] 11 Mann und Weibs Persohnen aus Böhmen nacher Schlesien [?] wollen. Es hat dieses auf [?] bemeldten [?] Hübl [?] Schneien [?]. und kalte Witterung und alle 11 auf [?] erfreyen sind ein [?] geb[orenes] Kind aber welches in einem Korb im Betth und Flachs [?] ware ist bey dem Leben geblieben, Einfolgs[am] Von Einem Rochlitzer Einwohner gefunden und allda [?] worden.
- 48 Der nach Schlesien [?] und sogenandte Böhmisches Fueßsteig welcher die Majorat Herrschaft Branna von Starckenbach entscheidet.
- 49 Das Roßengart[en] Als ein von Verschiedent[lichen] Steinen Zur Gedächtnuß Figürte Roßen. Da S[eine] Hoch Reichs Gräfl[ich] Excell[enz] Der [?] Graff Fridrich Ferdinand von Harrach mit Ihro Excell[enz] Der Frauen Frauen Gräffin Roßa gebohrne Gräfin v. Harrach [?] A. 1743 in Frühe Jahr auf das Hohen Riesen Gebürg zubegehen gerühet haben. Nach deme aber wegen den von dieser Stelle an bis zu dem Elben Brunnen annoch gelegenen Schnee weither nicht Fortzukommen ware. So haben Hoch Einselbte das hohe Riesen Gebürg nur von [?] in Augenschein genommen.
- 50 Auf dieser Stelle stoßen Drey Herrschaften zusammen, Nemb[lich] Obig Böhmisches Harrachische Majorat Branna dan Allodial Starckenbach und Schlesisch Schaffgotschische auf welcher Stelle A. 1752 S[eine] Excellenz Herr Herr Ernest Quido des Heyl[igen] Röhm[ischen] Reichs Graff [?] als Erster (?) Herrschaften mit dem [?] Graff Anton v. Schaffgotsch zum Erstemahl A. 1755, aber [?] mit Ihro Hoch dero Frauen Gemahlin Frauen Frauen Josepha Gebohrne Gräffin v. Dietrichstein [?] Riesen Gebürge und das angränzende Herzogthum Schlesien Zu [?...?....?] haben.
- 47 Český pahorek zvaný tak proto, že kolem roku 1682 vznikla veskrze falešná pověst, že Jeho milost biskup královéhradecký přijede do Rokytnice, aby tamější dosud v luterství vězící lid přivedl k pravé katolické víře a oněm luteránům nechal na čelo vypálit znamení kříže. V důsledku toho se zvedlo velké množství těchto luteránů z Rokytnice a dalších vesnic a vydali se do Saské vody a [?] do Slezska, přičemž tam u skály [?] 11 mužů a žen do Slezska chtělo. Na tomto pahorku je zastihl sníh a chladné povětrí, takže všech 11 zmrzlo, pouze jedno právě narozené dítě, které bylo v košíku zabaleno do pokrývek a lnu, zůstalo na živu a bylo nalezeno jedním rokytnickým obyvatelem a tam [?].
- 48 Takzvaná Česká cesta vedoucí do Slezska, která odděluje majorát Branná od Jilemnice.
- 49 Růženčina zahrádka, růže sestavená z různých kamenů na připomínku toho, že sem na jaře 1743 ráčili vystoupat Jeho hraběcí milost Bedřich Ferdinand Harrach a jeho manželka Růžena, roz. Harrachová [?], ale kvůli sněhu, který zde dosud ležel, nemohli dále pokračovat až k labskému prameni. A tak si mohli Krkonoše pouze [?] prohlédnout.
- 50 Na tomto místě se stýkají panství výše zmíněného harrachovského majorátu Branná a alodiálního statku Jilemnice se slezským panstvím Schaffgotschů. Na tomto místě v roce 1752 Jeho Excelence říšský hrabě Arnošt Quido Harrach [?] s [?] hrabětem Antonem Schaffgotschem poprvé v r. 1755, [?] s manželkou paní Josefou roz. hraběnkou Dietrichsteinovou Krkonoše a sousední vévodství Slezské [?...?....?].

IS

10

三

31

2

24

36

37

36

27

15

11

22

Life

25

五

410

新刊

Die 12. 3. 1617

Cartusienius 20615

Pravá horní kartuše

Tato kartuše jako jediná obsahuje symboly výlučně nepísmenného a nečíslného charakteru, navíc mnohé velmi nezřetelné, špatně rozlišitelné, a tudíž fakticky nereprodukovatelné. Za účelem jejich identifikace

byla proto zvolena slovní označení, korespondující alespoň přibližně s příslušným výtvarným symbolem a totožná v přepisu a překladu.

Přepis a překlad

Erklärung Der Farben Mittelst welchen Die in Dießer Mappa Angränzende Herrschaften Umbgehen und Die Inbefindliche Gründen Von Einander Unterschieden Seynd nemb[lich]

Die mit

	Farb Bezohene, Linie bedeutet
(hnědá I)	Die Schlesische Hoch Gräfflich Schaff Gottschische Herrschaft Kinast oder Herns Dorffer Granitz
(červená I)	Böhmisch Gräfl[liche] Milesimische Herrschaft Semiler Granitz
(červená II)	Hoch Gräfl[liche] Morzinische Herrschaft Hohen Elber Gränitz
(modrá I)	Tschista und Lomnitzer Granitz
(červená III)	Studenetzer Granitz
(hnědá II)	Gräfl[liche] Trauttmansdorffisch Jitschiner Herrschaft Granitz
(modrá II)	Millitschower Granitz bey Morawtschitz
(zelená)	Entscheydet diese Hoch Gräfflich Harrachische Majorat Herrschaft Branna, von der Allodial Herrschaft Starkenbach
(červená IV)	Das Anno 174[1] Erkaufte Guth Zdiar
(modrá III)	Witkowitzter Emphitevitsche Erbenisch GlaßHütten Gueth
(hnědá III)	Derley Sahlenbacher GlaßHütten Grund so A. 1751 Verkauft wor[den]
(pozemky I)	Farb bemerkte Gründen gehören Zu denen Pfarr u[nd] Filial Kirch[en]
(pozemky II)	Die Unterthänig Erblich Contributionsmäßige Gründen
(pozemky III)	Hoch Obrigkeit[liche] Mayerhöf und Bauden Gründen
(pozemky IV)	Von Cassirten Höffen, denen Unterthanen Zertheilte Gründe
(pozemky V)	Herrschaft[liche] Zünß Gründen, so die Unterthanen Benüßen. Gemeind Gründen

Vysvětlení barev, jimiž jsou v této mapě ohraničena panství a kterými jsou od sebe odlišeny pozemky na mapě se nacházející

	Barevně vyznačená linie znamená
(hnědá I)	hranici slezského panství Kynast nebo-li Hernsdorffer hraběte Schaffgotsche
(červená I)	hranici českého panství Semily hraběte Millesima
(červená II)	hranici hraběcího morzinského panství Vrchlabí
(modrá I)	hranici statku Čistá a Lomnice ¹⁾
(červená III)	hranici statku Studenec ²⁾
(hnědá II)	hranici panství Jičín hraběte Trauttmansdorffa ³⁾
(modrá II)	hranici panství Milíčeves u Moravčic ⁴⁾
(zelená)	odděluje tento hraběcí harrachovský majorát Branná od alodiálního panství Jilemnice
(červená IV)	statek Žďár, zakoupený v roce 1741
(modrá III)	Erbenův emfiteutický sklářský statek ve Vítkovicích
(hnědá III)	sklářský statek v Rokytne, prodaný v roce 1751
(pozemky I)	barevně označené pozemky patří k farním a filiálním kostelům
(pozemky II)	dědičné poddanské pozemky, z nichž se platí kontribuce
(pozemky III)	vrchnostenské pozemky hospodářských dvorů a bud
(pozemky IV)	hranice zrušených dvorů, rozdělených mezi poddané
(pozemky V)	vrchnostenské činžovní pozemky, které užívají poddaní. Obecní pozemky.

Außlegung Deren Zeichen

(<i>mezník I</i>)	Drey Ekigh aufgesetzter GranitzStein mit aufgehauenen Buchstaaben.
(<i>mezník II</i>)	Ordinari Granitzstein mit aufgehaue- nen [značka kříže]
(<i>mezník III</i>)	Granitz Felßen und große Grund Steiner
(<i>mezník IV</i>)	Gemeine Feld Reinstener mit 1 oder mehr [značka kříže]
(<i>mezník V</i>)	Granitz Aufwürfften oder so genannte Korißen
(<i>cesta</i>)	Fuhr Weeg (<i>pěšina</i>) Fueßsteig und Viehtrieb
(<i>potok</i>)	Ein kleines Flößl (<i>řeka</i>) Ein starker Flueß mit u[nd] ohne Insul
(<i>břehy</i>)	Sandbancke bey den Waßern (<i>jezy</i>) Mühl Währen und Schleifen
(<i>klauza</i>)	Haubt Clauss auf den Mülnitz Flößl im Neuwald
(<i>hrable</i>)	Der Holtz Rechen allda auf den Mumml Flueß und auf der Iser, obigen Ponikla
(<i>směr toku</i>)	Wader Spitz des Pfeils hinweist, Bedeutet daß das Wasser dahin abfließet
(<i>mosty</i>)	Die Brucken (<i>můstky</i>) Der Steig übers Waßer
(<i>prameny</i>)	Brünn quällen (<i>rybníky</i>) die Teuchte
(<i>smrky</i>)	Bäumer Von Frischen Schwartzten Wald
(<i>suchý les</i>)	Bäumer Von dürr Überstandenen Wald
(<i>buky</i>)	Buchener Wald (<i>první věk</i>) Junger Wieder Wachs
(<i>kleč</i>)	Das Knie Holtz, eine Sort von Küffern, so Verbütttet ist und sich Etwelche Ehlen auf der Erden hinstehet
(<i>pařezy</i>)	Die Stocke von Abgehawenen Holtz Stammen
(<i>hranice I</i>)	Die Granitz Fichte (<i>hranice II</i>) Granitz Buchen (<i>hranice III</i>) Granitz Stök
(<i>smyky I</i>)	Die Holtz Rießen (<i>smyky II</i>) die Stein Ruken
(<i>hory I</i>)	Berge Höhere (<i>hory II</i>) Flächere

Výklad značek

(<i>mezník I</i>)	třístranný vysazený hraniční kámen s vysekanými písmeny
(<i>mezník II</i>)	obyčejný hraniční kámen s vysekaným [značka kříže]
(<i>mezník III</i>)	hraniční skály a velké pozemní kameny
(<i>mezník IV</i>)	obyčejné polní mezníky s jedním nebo dvěma [značka kříže]
(<i>mezník V</i>)	hraniční kupa nebo tzv. korissen (?)
(<i>cesta</i>)	cesta pro povozy (<i>pěšina</i>) pěšina a ces- ta pro dobytek
(<i>potok</i>)	malý potok (<i>řeka</i>) větší vodní tok s ost- růvkem a bez něj
(<i>břehy</i>)	písčité břehy vod (<i>jezy</i>) mlýnské jezy a plazy na spouštění dříví
(<i>klauza</i>)	hlavní klauza na potoku Milnice v Novém lese
(<i>hrable</i>)	hrable na Milnici, Mumlavě a na Jizeře nad Poniklou
(<i>směr toku</i>)	šipka kůlu ukazuje směr toku vody
(<i>mosty</i>)	mosty (<i>můstky</i>) můstek přes vodu
(<i>prameny</i>)	prameny (<i>rybníky</i>) rybníky
(<i>smrky</i>)	vyspělé smrkové porosty
(<i>suchý les</i>)	suchý předržený les
(<i>buky</i>)	bukový les (<i>první věk</i>) porost první věkové třídy
(<i>kleč</i>)	kleč, druh zakrslé borovice, dosahující výšky několika stop nad zemí
(<i>pařezy</i>)	pařezy z pokácených kmenů
(<i>hranice I</i>)	hraniční smrky (<i>hranice II</i>) hraniční buky (<i>hranice III</i>) hraniční pařezy
(<i>smyky I</i>)	dřevěné smyky (<i>smyky II</i>) kamenné smyky
(<i>hory I</i>)	hory vyšší (<i>hory II</i>) nižší

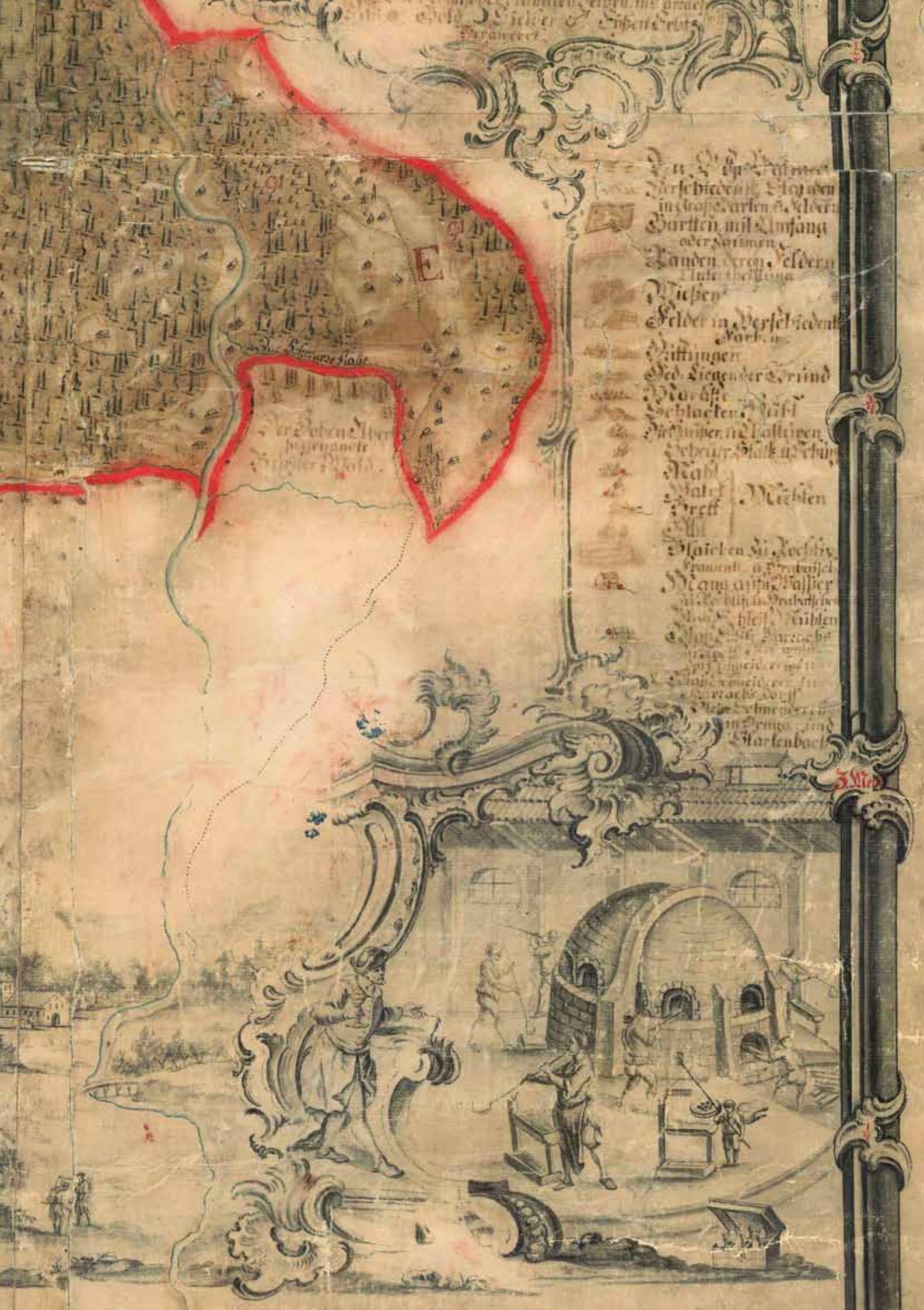

(kaple)	Gemauerte Cappellen (<i>hřbitovy</i>) Todten Gräbe	(kaple)	zděné kaple (<i>hřbitovy</i>) hřbitovy
(věže)	Glocken Thürms und (<i>kříže</i>) Kreutz	(věže)	věže se zvony (<i>kříže</i>) kříže
(granáty)	Die Böhmische Granaten Felsen in Harrachsdorff	(granáty)	skály v Harrachově s výskytem českých granátů
(zlato)	Das Gold (<i>stříbro</i>) Sielber (<i>železo</i>) Eysen Ertzt Bergwerck	(zlato)	doly na zlato (<i>stříbro</i>) stříbro (<i>železo</i>) a železnou rudu
(ovoce)	Die Obst Bäumer	(ovoce)	ovocné stromy
(keře)	Verschiedenen Stauden in GraßGarten u[nd] Feldern	(keře)	rozličné keře na polích a loukách
(zahrady)	Gartten mit Umfang oder Zäumen	(zahrady)	oplocená nebo ohrazená zahrada
(okraje polí)	Randen deren Feldern Untertheilung	(okraje polí)	okraje spodních částí polí
(louky)	Wießen	(louky)	louky
(pole)	Felder in Verschiedenen Färben	(pole)	pole různých barev
(pastviny)	Huttungen	(pastviny)	pastviny
(poustky)	Oed[e]Liegender Grund	(poustky)	pusté grunty
(bažiny)	Maräste	(bažiny)	bažiny
(struska)	Schlacken Hübl	(struska)	hromada strusky
(obydlí)	Die Haüßer u[nd] Challupen	(obydlí)	domy a chalupy
(stodoly)	Scheuer, Stalk u[nd] Schup[pen]	(stodoly)	stodoly, stáje a kůlny
(mlýny)	Mahl Mühlen	(mlýny)	mlýny
(valchy)	Walck Mühlen	(valchy)	valchy
(pily)	Brett Mühlen	(pily)	pily
(olejny)	Öhl Mühlen	(olejny)	olejny
(bělidla)	Blaichen zu Rochliz Franzenthall u[nd] Hrabatschow	(bělidla)	bělidla v Rokytnici, Františkově a Hrahačově
(mandly)	Mang aufn Waßer zu Roechlitz u[nd] Hrabatschow	(mandly)	vodní mandly v Rokytnici a Hrahačově
(brusírny)	Glaß Schleif Mühlen zu Rochlitz, Harrachsdorf und Neuwald	(brusírny)	brusírní skla v Rokytnici, Harrachově a Novém Ise
(řezárny)	Glaß Schneiderey in Harrachsdorff, Stein Schneyderey in Bran[n]a und Starkenbach	(řezárny)	řezárny skla v Harrachově, řezárny kamene v Branně a Jilemnici

- ¹⁾ Majitelem statku Čistá a Lomnice byl pán na Vrchlabí František Xaver Morzin.
- ²⁾ Studenec držel Leopold Kotulinský z Kotulin.
- ³⁾ Úřední název panství Jičín hr. Františka Norberta Trauttmansdorffa zněl: Kumburk a Úlibice.
- ⁴⁾ Statek Milíčeves vlastnila jezuitská kolej v Jičíně.

Překlady odborných názvů různých druhů lesa převzaty ze studie T. Lokvence „*Alpínská oblast Krkonoš v roce 1765 (Hodnocení Grauparovy mapy)*“, Opera Concorctica 2, 1965, s. 30, resp. konzultovány s ing. Ondřejem Špulákem z VÚLHM Opočno, jemuž tímto děkuji.

Pravá spodní kartuše

Přepis a překlad

Fernere Erörtherung Obstehenden Numeren als

Nro

- 51 Die Futter Bauder in welche SommersZeith das abgedortte Heu Futter eingetragen und aufbewahret in Winter aber aufn Schnei auf denen Hörns Schlitten herunter in die verschaffte Bauden geführt wird.
- 52 Der Raußig Grund genand
- 53 auf den Siernl
- 54 auf der Pantsche
- 55 auf den Jacobs Groben
- 56 aufd Zirischt
- 57 in Woßig
- [53–57: svorka: die Bauden Wiesen so Fleck weiß daß Groß abgemähet wird]
- 58 Das Jäger Baudt unter der Kranichs Wießen
- 59 Das Jäger Baudt in Luboch
- 60 Die Saltz Lecken vor die Hürschen aufn Mulden und die Lubocher Ebene
- 61 Die Holtzmacher handl am Muml Broch beym Muml Steig
- 62 Hintere Plechen genand
- 63 Fördere Plechen genand
- 64 Beym Hohenfall alwo oder Muml Flueß über 30 Ehlen herabSchüßet und ob nun dieser Orthen das Waßer sehr starck und Tief herabfließet, so wird [?] vielmahlen gesehen Wie die Forellen gegen den Waßer hinaufSprungen besonders wann Einiges Gewitter nachfolgen soll.
- 65 Der Jackesch Holtz Brach genand
- 66 Todten Würgek wird von daherokennet weilten Vor alters einige böhmische Fischers Leuthe die in denen Gebürge Höhern die Forellen gefangen. Von denen Schließern Allda erwürget worden. Nicht weith davon stehet eine für die Schlesische Holtzmacher und Fuhrleuthe aufgebaute HoltzBauden mit einem Viehestall.

Další vysvětlení výše uvedených čísel

- 51 Seníky, do nichž se uloží v létě sklizené seno, ale v zimě se na rohačkách sváží do připravených bud.
- 52 pozemek zvaný *Raussig*
- 53 na *Siernlu*
- 54 na Pančici
- 55 na Jakubově strouze
- 56 na Čiřišti
- 57 na Voseku
- [53–57: svorka: budní louky tak flekovitě vymýcené, že se těžko kosí]
- 58 lovecká bouda pod Jeřábí loukou
- 59 lovecká bouda na Lubochu
- 60 solní lizy pro jeleny v pánvích a na Lubošské rovině
- 61 produkce pařezů na Mumlavě při mumlavské pěšině
- 62 Zadní Plech
- 63 Přední Plech
- 64 Vodopád Mumlavy, kde se řeka řítí přes 30 loktů hluboko a pokud je dostatek do hloubky padající vody, je často vidět pstruhy, jak skáčou proti vodě, zvláště pokud má přijít bouřka.
- 65 pařezy na Jakšíně
- 66 Mrtvý vrch se tak nazývá proto, že zde před dávnými časy bylo několik českých rybářů, kteří chytali pstruhy, zaškrveno Slezany. Nedaleko odtud stojí dřevěná bouda se stájí pro slezské dřevaře a povozníky.

- 67 Kotzen Stein auf welchen Nappeln (?) außge-
hauener zu finden einmahlen vor Zeithen einige
Wöllischen, aus dem ohnweith (?) befündte
Flößl Die Gold Körner ausn Sand hierauf gewa-
schen. Der Kotzen Stein wird auch von dar-
umben alßo genand, weillen damahlen denen
Vogelstellern die Wilde Kotzen die Löck Vögl
Öfters erbießen haben.
- 68 Die Durchgehauene Granitz Lini oder Wald
Alee so in A. 1710 Zwischen der obgedachten
Harrachisch[er] Böhmish[er] Und Schlesischer
Schaffgotschischer Herrrschaft wegen deren
durch viele Jahre Obgeschriebten Granitz
Strittigkeithen. Lauth einer Transacts in
Gegenwarth des Hierzu GeVollmächtigten [Tit.]
Herrn Rudolf FreyHerrn v. Falkenheimb von dem
Kotzenstein an bies Zum Zusammen Flueß der
Muml und Iser ausgestreket, Durchgehauen
und mit Granitzsteinern besetzt worden.
- 69 Das Jäger Hauß Welches mit dem Dabey
befündlichen Ackern und Gründe Von S[einer]
Excellenz Seligk[en] Gedächtnuß H[ern] H[ern]
Aloisio Grafen von Harrach Lauth Decrets
dd 14 Augusti 1741 dem Forstmeister Georg
Sacher samt seinen Künftigen Sacherischen
Descendenten in Hohen Gnaden Geschäncket
worden.
- 70 Der sogenandte Luttrische Predigstein, auf wel-
chen umb 1651 Einige Luthrische Pastores aus
Schlesien herein kommend denen Hiebey aus
Böhmen gesammelten Lutherraneren geprediget,
und das Abendmahl gereichet Haben.

Die Hoch Obrigkeitliche Waldungen als

- 71 Der Teufels Kegl Plann genand Obig Nieder
Rochlitz
- 72 Brand Berg, obig den Großen Iser Fluß
- 73 Marükow bey dem Dorf Ponikla
- 74 Zabily Wald, allda
- 75 Rezek Wald, Zwischen Jestrzaby
und Frantzenthall
- 76 Koschl Wald, unter der Großen Ernesti Bauden
- 77 Krkesch unter der Koschl Friedrichs Bauden
- 78 Klein Iser Wald unter denen Schüßl bouden
- 79 Wald bey der Hackelsdorfer Rüßten
- 80 Wald Bey der Witkowitzter Holtz Rüßten
- 81 Wald in Elben Grund
- 82 Wald in Sieben Gründen
- 83 Magds Lane Wald
- 84 Wald beym Fischers Bauden genand

- 67 Kočičí kámen, kde je možno nalézt vytesáno,
že tady nedaleko se nachází potok, kde
před lety několik Vlachů vypíralo z vody zlatá
zrna. Kočičí kámen se tak nazývá proto, že
tenkrát tu divoké kočky často číhařům zadávaly
jejich ptačí návnady.
- 68 Prosekaná linie hranic neboli lesní alej, tak jak
byla vyznačena a osázena hraničními kameny
od Kočičího kamene až po soutok Mumlavy
a Jizery. Stalo se tak v roce 1710 podle
smlouvy, uzavřené za přítomnosti Rudolfa von
Falkenheimb mezi českým panstvím Harrachů
a slezským panstvím Schaffgotschů kvůli mno-
haletým hraničním sporům.
- 69 Myslivna, kterou dekretem ze 14. srpna 1741
s přilehlými poli a pozemky milostivě daroval
zesnulý Alois hrabě Harrach lesmistru Georgu
Sacherovi a jeho potomkům.
- 70 Tzv. luterský modlitební kámen, na kterém
v roce 1651 několik luteránských pastorů,
kteří sem přišli ze Slezska, sloužilo večeri
Páně pro shromáždění se luterány z Čech.

Vrchnostenské lesy

- 71 Čertova pláň nad Dolní Rokytnicí
- 72 Brandberg nad řekou Jizerou
- 73 Maříkov u Poniklé
- 74 Zabylý, tamtéž
- 75 Rezek, mezi Jestřabím a Františkovem
- 76 Kuželský les, pod Svatoarnoštovskými velkými
dobyččími boudami
- 77 les Krkonoš pod Svatobedřichovskými kotelními
boudami
- 78 les na Jizerce pod Mísečnými boudami
- 79 les u herlíkovických smyků
- 80 les u vítkovických dřevěných smyků
- 81 les v Labském dole
- 82 les v Sedmidolí
- 83 les u Dívčí lávky
- 84 les u Fischerových bud

34. ...
 35. ...
 36. ...
 37. ...
 38. ...
 39. ...
 40. ...

62. ...
 63. ...
 64. ...
 65. ...
 66. ...
 67. ...
 68. ...
 69. ...
 70. ...

Die noch Obriekfeilliche Waldungen.

71. ...
 72. ...
 73. ...
 74. ...
 75. ...
 76. ...
 77. ...
 78. ...
 79. ...
 80. ...
 81. ...
 82. ...
 83. ...
 84. ...
 85. ...
 86. ...
 87. ...
 88. ...
 89. ...
 90. ...
 91. ...
 92. ...
 93. ...
 94. ...
 95. ...
 96. ...
 97. ...
 98. ...
 99. ...
 100. ...
 101. ...
 102. ...
 103. ...

- 85 Wald Zwischen Schüßl und Kraußen bauden
- 86 Wald beym Frieschen Waßer
- 87 Wald Obig Schwartzen und Hammer Flößl
- 88 Wald Obigen S[chwarzen] Flößl, Zu Witkowitz
- 89 Wald Bukowicze genand, gegen die Kraußen bauden
- 90 Hagdlberg oder Böhmisch Zaly
- 91 Hackels dorfer Herrschaftliche Wald
- 92 Teifels Wiesen Wald, Zwischen der Hohen Elber Morzinischen Waldungen
- 93 Sielber Rander Wald
- 94 Wald Sobinetz Genand, obieg Walters Dorf
- 95 Wald Beym Cassirten OberStiepanitzer Mayerhoff
- 96 Wald Obieg und hinter der Nieder Stiepanitz Brelb Mühl genandt
- 97 Wald Lachowitz, hinter Raudnitz u. Pasekach
- 98 Kozell in Neudörfl
- 99 Wald Popluží, unter Kozinetz, obig Starckenbach
- 100 Kleinarowsko, gegen Wemmerschitz
- 101 Chmelná Hůra, obig Hrabatschow
- 102 We Zlabkach, gegen die Waltersdorfer Gründen
- 103 Brabenetz, gegen Gyllem
- 104 Der Wald na Hurcze
- 105 Wrchanow beym Martinitz
- 106 u Lissczich Dier
- 107 der Wald Maniasowsko genand
- 108 Wemmerschitzer Popluzy genand
- 109 Czierneg Hag beym Kundratitz
- 110 Zeleneg Hag hinter Wemmerschitzer Hoff
- 111 Pannskeg Hag beym Zdiar
- 112 Na Strani obigen Zdiretz. Hradisst
- 113 Hnatowsko
- 114 Na Wikowsku beym Karlow
- 115 w Cziernym Hagi
- 116 Koylikowsko
- 117 Wegrichowsko

Die Abseits Liegende Herschafts Wiesen

- 118 Wemmerschitzer u Stohu genand
- 119 Krucher we Woborze
- 120 Wiechauer unter Popluzy
- 121 Gyllmer Alten Teuchtl
- 122 Martinitzer Panczieze
- 123 Wrchanow

[118–123: Zum Starckenbacher Mayerhoff gehörig]

- 85 les mezi Mísečnými a Krausovými boudami
- 86 les u Čerstvé Vody
- 87 les nad Černým ručejem a Hamerským potokem
- 88 les nad Černým ručejem u Vítkovic
- 89 les zvaný Bukovice, proti Krausovým boudám
- 90 Haidlberg neboli český Žalý
- 91 Herlíkovický panský les
- 92 les na Čertově louce, mezi vrchlabskými lesy hraběte Morzina
- 93 les na Stříbrném návrší
- 94 Sovinec, nad Valteřicemi
- 95 les u zrušeného panského dvora v Horních Štěpanicích
- 96 les *Brelb Mühl* nad a za Dolními Štěpanicemi
- 97 Lachovice za Roudnicí a Pasekami
- 98 Kozel v Nové Vsi
- 99 Popluží pod Kozincem, nad Jilemnicí
- 100 Klejnarovsko, proti Mříčné
- 101 Chmelnice nad Hrabačovem
- 102 Ve Žlábkách, proti valteřickým gruntům
- 103 Brabenec, proti Jilmu
- 104 les Na Hůrce
- 105 Vrchanov u Martinic
- 106 U liščíh děr
- 107 Maňasovsko
- 108 les Mříčenské popluží
- 109 Černej háj u Kundratic
- 110 Zelenej háj za mříčenským dvorem
- 111 Panskej háj u Žďáru
- 112 Hradiště na stráni nad Žďárcem
- 113 Hnátovsko
- 114 Na Víkovsku u Karlova
- 115 V Černým háji
- 116 Kojlíkovsko
- 117 Vejrychovsko

Stranou ležící vrchnostenské louky

- 118 Mříčenská zvaná U stohu
- 119 Kružská ve Voboře
- 120 Víchovská pod Poplužím
- 121 Jilmská u Starého Rybníka
- 122 Martinická Pančice
- 123 Vrchanovská

(118–123 patří k jilemnickému vrchnostenskému dvoru)

70.

Der sogenannte Luthrische Predigkern, auf welchen im 17. J. Einige
Luthrische Pastoren aus Schlesien herzukommend, einen sieben
Jahre vorher in Böhmen gesammelten Luthernern die Predigkern, und das Abend
mahl vertrieben haben.

Die Vorh. Oberrheinische Waldungen.

71.

72.

73.

74.

75.

76.

77.

78.

79.

80.

81.

82.

83.

84.

85.

86.

87.

88.

89.

90.

91.

92.

93.

94.

95.

96.

97.

98.

99.

100.

101.

102.

103.

104.

105.

106.

107.

108.

109.

110.

111.

112.

113.

114.

115.

116.

117.

118.

119.

120.

121.

122.

123.

124.

125.

126.

127.

128.

129.

130.

131.

132.

133.

134.

135.

136.

137.

138.

139.

140.

141.

142.

143.

144.

145.

146.

147.

148.

149.

150.

151.

152.

153.

154.

155.

156.

157.

158.

159.

160.

161.

162.

163.

164.

165.

166.

167.

168.

169.

170.

171.

172.

173.

174.

175.

176.

177.

178.

179.

180.

181.

182.

183.

184.

185.

186.

187.

188.

189.

190.

191.

192.

193.

194.

195.

196.

197.

198.

199.

200.

201.

202.

203.

204.

205.

206.

207.

208.

209.

210.

211.

212.

213.

214.

215.

216.

217.

218.

219.

220.

221.

222.

223.

224.

225.

226.

227.

228.

229.

230.

231.

232.

233.

234.

235.

236.

237.

238.

239.

240.

241.

242.

243.

244.

245.

246.

247.

248.

249.

250.

251.

252.

253.

254.

255.

256.

257.

258.

259.

260.

261.

262.

263.

264.

265.

266.

267.

268.

269.

270.

271.

272.

273.

274.

275.

276.

277.

278.

279.

280.

281.

282.

283.

284.

285.

286.

287.

288.

289.

290.

291.

292.

293.

294.

295.

296.

297.

298.

299.

300.

301.

302.

303.

304.

305.

306.

307.

308.

309.

310.

311.

312.

313.

314.

315.

316.

317.

318.

319.

320.

321.

322.

323.

324.

325.

326.

327.

328.

329.

330.

331.

332.

333.

334.

335.

336.

337.

338.

339.

340.

341.

342.

343.

344.

345.

346.

347.

348.

349.

350.

351.

352.

353.

354.

355.

356.

357.

358.

359.

360.

361.

362.

363.

364.

365.

366.

367.

368.

369.

370.

371.

372.

373.

374.

375.

376.

377.

378.

379.

380.

381.

382.

383.

384.

385.

386.

387.

388.

389.

390.

391.

392.

393.

394.

395.

396.

397.

398.

399.

400.

401.

402.

403.

404.

405.

406.

407.

408.

409.

410.

411.

412.

413.

414.

415.

416.

417.

418.

419.

420.

421.

422.

124 die Mühl Wiesen und Hrahka (?)
125 w Krzizoweg Lukach. Wichomka
126 we Zlabkach gegen Waltersdorff

[124–126: Zum Hrabatschower Hoff]

127 der Poboczniker alte Teucht
128 Neue Wießen

[127–128: Jawurcker]

129 Waltersdörfer
130 Hennesdörfer
131 Kalmayer

[129–131: Branayer Mayer Hoff]

132 Ein steiler Felß wohin sich der Verfasser dieser
Mappa bey dem in A. 1775 entstandenen
Bauer Aufstand tödlich verwundet mit seiner
Familie 24. Marty fluchten mußte.

124 Mlýnská louka. Hrahka
125 V křížových lukách. Víchomka
126 Ve Žlábkách proti Valteřicím

(124–126 patří k hrabačovskému dvoru)

127 louka u Pobočnického starého rybníka
128 Nové louky

(127–128 patří ke dvoru Javorek)

129 Valteřická louka
130 Dolnobranská louka
131 Kalenská

(129–131 patří ke dvoru Branná)

132 Příkrá skála, kam tvůrce této mapy, smrtelně
raněn, musel za selského povstání v roce 1775
se svou rodinou uprchnout.

- 101. ... me Glucklich geachtet die Wallers dörfer Gründten
- 102. ... drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 103. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 105. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 106. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 107. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 108. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 109. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 110. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 111. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 112. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 113. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 114. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 115. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 116. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 117. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete

- 118. ... Die Abseiths Siegende Drabachsch. Mische
- 119. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 120. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 121. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 122. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 123. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 124. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 125. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 126. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 127. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 128. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 129. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 130. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 131. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete
- 132. ... Drabach gegen Vollen 104. ... der Wald no Durete

Ein steiner Fels, wohin sich der Verfasser dieser Mappa bey dem in 1775 entstandenen Baier auf todlich verwundet mit seiner Wunde den Wald zu fluchten muß

Sekce mapy

J. A. Graupar zanesl do své mapy 132 číselných a několik desítek písmenných symbolů. Mimoto téměř dvacet lokalit označil slovně. Za účelem jejich snažší lokalizace a identifikace s příslušným pojmem v kartušové legendě je v následující části celý areál jilemnicko-branského panství rozdělen na 12 sekcí. Ke každé z nich je připojen schematický mapový výřez téhož rozsahu se všemi značkami a symboly a jejich vysvětlením v českém jazyce. (Německý ekvivalent si lze vyhledat v příslušné kartuši.) Písmena psaná frakturou, označující objekty v jilemnickém díle panství, jsou zde uvedena v kulatých závorkách. Kurzíva je používána v souladu se zásadou uplatněnou v oddíle „Kartuše“.

MAPPA DIT HOCH REICHES
 KÖNIGLICHEN VERKEHRS-STRASSEN UND MAJORAT BRUNNEN
 DERN HOCH ZEDER.

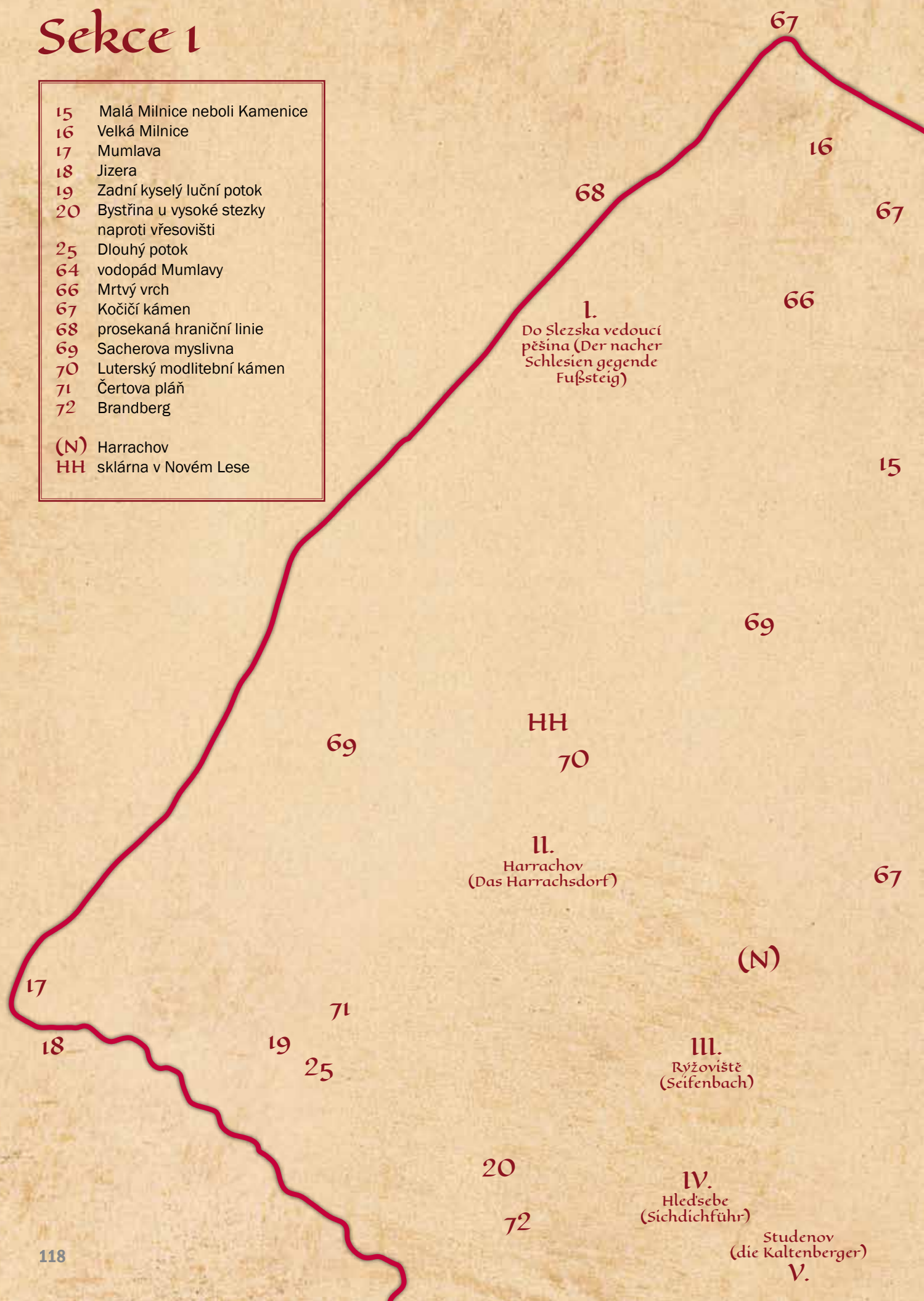

Sekce 1

- 15 Malá Milnice neboli Kamenice
- 16 Velká Milnice
- 17 Mumlava
- 18 Jizera
- 19 Zadní kyselý luční potok
- 20 Bystřina u vysoké stezky
naproti vřesovišti
- 25 Dlouhý potok
- 64 vodopád Mumlavy
- 66 Mrtvý vrch
- 67 Kočičí kámen
- 68 prosekaná hraniční linie
- 69 Sacherova myslivna
- 70 Luterský modlitební kámen
- 71 Čertova pláň
- 72 Brandberg

- (N) Harrachov
- HH sklárna v Novém Lese

I.
Do Slezska vedoucí
pěšina (Der nacher
Schlesien gegende
Fußsteig)

II.
Harrachov
(Das Harrachsdorf)

III.
Ryžoviště
(Seifenbach)

IV.
Hledsebe
(Sichdichführ)

Studený
(die Kaltenberger)
V.

dam

120

65

14

13

12

11

10

9

8

7

6

5

4

3

2

1

60

59

58

57

56

55

54

53

52

51

61

62

63

AA

?

120

8	pramení malé Mlýnské	57	Na Vosecku
9	Vosecká strouha	58	lovecká bouda pod Jeřábími loukami
10	Bystřina Jeřábí louky	59	lovecká bouda na Lubochu
11	Zadní lubošská strouha	60	solní lizy pro jeleny
12	Lubošská bystřina	61	těžba pařezů
13	Přední lubošská strouha	62	Zadní Plech
14	tzv. Bílá voda	63	Přední Plech
31	Kotelský potok	65	pařezy na Jakšíně
49	Růženžina zahrádka	AA	Svatoarnoštovské velké dobytčí boudy
51	seníky	?	neurčená lokalita
52	pozemek zvaný Raussig		
53	Na Siernlu		
54	Na Pančici		

7	pramen Mumlavy	56	Na Čiřišti
8	pramen malé Mumlavy	57	Na Voseku
9	Vosecká strouha	58	lovecká bouda
10	Bystřina Jeřábí louky		pod Jeřábími loukami
11	Zadní lubošská strouha	59	lovecká bouda na Lubochu
12	Lubošská bystřina	60	solní lizy pro jeleny
13	Přední lubošská strouha	61	těžba pařežů
14	tzv. Bílá voda	62	Zadní Plech
31	Kotelský potok	63	Přední Plech
49	Růženžina zahrádka	65	pařezy na Jakšíně
51	seníky		
52	pozemek zvaný Raussig	AA	Švatoarnoštovské velké
53	Na Siernlu		dobyččí boudy
54	Na Pančici	?	neurčená lokalita

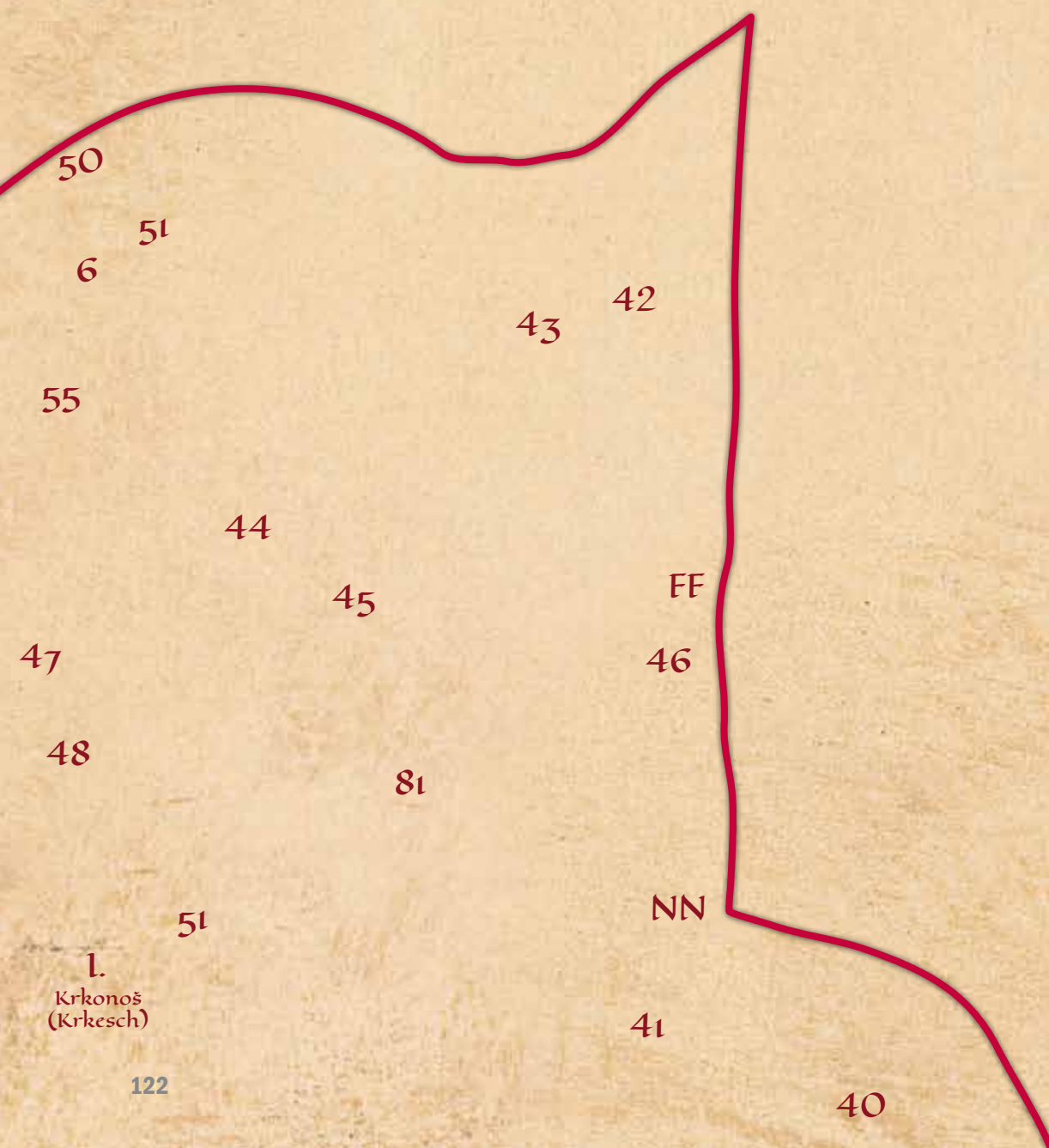

Sekce 3

6	pramen Labe	48	Česká cesta
40	Šimonova strouha	50	průnik hranic tří panství, resp. jejich dílů
41	Strouha děvečky Lahnové	51	seníky
42	Druhý Medvědí potok v Sedmidolí	55	Na Jakubově strouze
43	První sedmidolský potok	81	les v Labském dole
44	Pančava	FF	Boudy u Medvědí koupele v Sedmidolí
45	Labský důl	NN	důlní dílo v Bedřichově
46	Medvědí koupel		
47	Český pahorek		

Sekce 4

I.
Hranice
(Das Granitzdorf)

26

SS

21

(M)

5

RR

(K)

5	pramen u Rokytnice
21	Studenovský potok
26	Hranický potok
73	les Maříkov
74	les Zabilý

(K)	Jablonec
(M)	Dolní Rokytnice
RR	fara a hostinec v Rokytnici
SS	cihelna

II.
Vojtěšice
(Wogtiessicze)

73

74

III.
Zabilý

n. ruel - baler - or
 gale - men - aster -
 im - die - banger -
 iper - per -
 ch - ch - banger -
 in - canevilla -
 arge - rila -

Sekce 5

DD

BB

76

(L)

(O)

II

I.
Končiny

(P)

II.
Brno

III.
Hajlov

IV.
Třeborec

V.
Bratrouchov

VI.
Krosnov

(Q)

75

28 Kozelský potok
29 Panský potok
75 Rezek
76 Kuželský les

M Vítkovice
(J) Jestřabí
(L) Horní Rokytnice
(O) Rokytno
(P) Františkov
(Q) Dušnice

CC Malé boudy
na Krkonoši
BB Svatoarnoštovské
zlaté boudy
DD Spodní neboli
hřebčinské boudy

II Preußlerovy
sklářské hutě
LL Vítkovické sklářské
hutě

29

LL

M

(J)

28

70

DD

BB

S

S

H

T

29

LE

71

A

M

A

London

Stratford

London

Sekce 6

- 30 Kozlí strouha
- 32 Hedvábný potok
- 33 Řeznický potok
- 34 Sacharová mísečná strouha
- 35 pramen Jizerky
- 36 Jizerka
- 37 Černý potok
- 38 Fischerův luční potok
- 39 Český potok
- 51 seníky
- 77 les Krkonoš
- 78 les na Jizerce pod Mísečnými boudami
- 79 les u herlíkovských smyků
- 80 les u vítkovických dřevěných smyků
- 84 les u Fischerových bud
- 85 les mezi Mísečnými boudami a Krausovými boudami
- 86 les u Čerstvé vody
- F Krausovy boudy
- M Vítkovice
- N Mísečné boudy
- €€ Svatobedřichovské kotelní boudy
- KK sklárny v Bedřichově
- PP důlní dílo na Mísečkách

Sekce 7

100 les Klejnarovsko
108 les Mřičenské popluží
109 Černej háj u Kundratic
116 les Kojlíkovsko

(G) Horní Sytová
(ZZ) Mřičenský dvůr

Ag Podedvorník (rybník)
Ai Heršalovsko (rybník)

1.
Nová Ves
(Neudorfel)

(G)

Ai

109

108

100

116

130

(ZZ)
Ag

Sekce 8

2	pramen u kaple sv. Isidora	K	Dolní Štěpanice
95	les u zrušeného panského dvora v Hor. Štěpanicích	L	Benecko
96	les Brelb Mühl	O	Křížlice
98	les Kozel u Nové Vsi	P	Roudnice
101	les Chmelnice	Q	Poniklá
102	les Ve Žlábkách	R	Víchová
A	Jilemnice (dolní díl)	X	grunt Jana Jebavého
1	Horní Štěpanice	Y	grunt Jana Koudelky
		W	štěpanický dvůr (zrušený)

(A)	Jilemnice (horní díl)
(H)	Hrabáčov
(T)	Jilemnický dvůr
(U)	Hrabáčovský dvůr
MM	hamry v Arnoštově
OO	důlní díla ve Víchové, Poniklé a Jestřabí
PP	důlní dílo na Benecku
ZZ	mandl v Hrabáčově

Sekce 9

89

91

91

€

l.

Černý ručej
(Das Schwarze Flößl)

90

4

H

94

4	pramen Sovinka
89	les Bukovice
90	Žalý
91	Herlíkovický panský les
94	les Sovinec

€	Herlíkovice
G	Valteřice
H	Mrkllov

Sekce 10

- 110 Zelenej háj
- 112 les Hradiště
- 113 les Hnáčovsko
- 114 Na Víkovsku

C Kruh

- (D) Karlov
- (E) Kundratice
- (F) Mříčná
- (R) Žďár
- (S) Ždírec
- (W) kundratický dvůr (zrušený)
- (X) karlovský dvůr (zrušený)

WW myslivna ve Žďáru

Ae rybník Kuchyňka
Af rybník Oborník druhej

?
neurčená lokalita
Af

Ae

C

110

(W)

(E)

(F)

114

l.
Prklín (Parkalyn)

(X)

113

(R)

WW

(D)

(S)

112

A

Sekce 11

107

U

Ao

B

113

At

TT

T

Ap

(Y)

l.

Zásadka

106^{Ac}

104

Ad

Aa

(B)

Ab

l

105

(C)

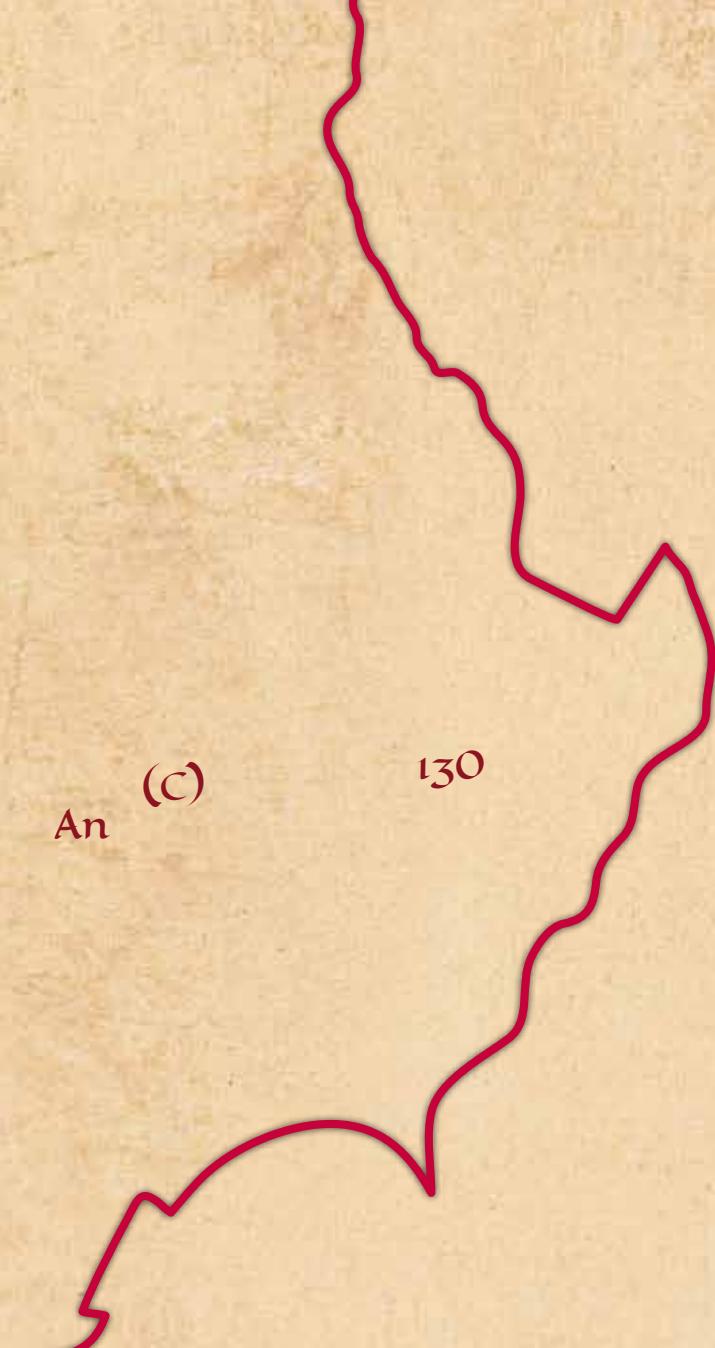
- l prameny
 104 les Na Hůrce
 105 Vrchanov u Martinic
 106 les U liščích děr
 107 les Maňasovsko
 111 Panskej háj
 113 les Hnátovska
 A Jilemnice (dolní díl)
 B Horní Branná
 T dvůr Javorek
 U zrušený dvůr v Jilmu
 (B) Martinice

- (C) Roztoky
 (Y) zrušený dvůr Zásadka
 (Z) zrušený dvůr ve Žďáru
 TT cihelna v Javorku
 Aa Velký martinický kapří rybník
 Ab Zákřežník
 Ac rybník Vrchanovský
 Ad Snížek v Martinicích
 Ao Bosákovský
 Ap Cihelník v Javorku
 At rybník Podhradský

Sekce 12

130	Dolnobranská louka
C	Dolní Branná
An	Dolnobranský mlýnský rybníček

32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132

Poznámky k sekcím

Vícekrát Graupar v legendě použil tato písmena: B – ves Branná, pivovar v Branné a plátenická manufaktura v Branné (ve skutečnosti na mapě pouze jedenkrát, protože vše se nacházelo na jednom místě); (A) – Jilemnice, horní díl, a pivovar v Jilemnici (na mapě jedenkrát); (C) – ves Roztoky a pivovar na zámku (?) v Rokytnici: nenalezen; OO – důlní díla ve Víchově, Poniklé a Jestřabí; PP – důlní díla na Benecku; C – Dolní Branná a Kruh.

Z čísel se objevují vícekrát č. 51 (seníky) a dvakrát č. 61 (produkce pařezů v oblasti Mumlavy – sekce 2). Nejasný je dvojitý výskyt č. 67 (Kočičí kámen, sekce 1); buď se jedná o omyl, anebo jižněji položená takto označená lokalita má být v souladu s legendou místem, kde Vlachové nedaleko od Kočičího kamene zkoušeli vypírat zlatý písek.

Případná 13. sekce (mapa vpravo), zaujímající enklávu Čertova louka, byla vypuštěna, protože se zde nachází pouze jediná lokalita – Boudy na Stříbrném hřbetu (GG), a to v její východní části.

Nepodařilo se na mapě dohledat následující lokality:

- a) dvůr v Branné, S: na mapě je v Horní Branné zřetelně vidět zámek, kostel i špitál (v legendě kupodivu nepodchycený), ale dvůr nikoli
- b) panský dům v Rokytnici, QQ, kde Graupar bydlíval
- c) myslivna v Kruhu, UU

- d) vrchnostenská pila ve Štěpanicích, XX
- e) rybníky Řemesník v Mříčné – Ah, Podedvorník v Hrabačově – Ak, Nový rybník – Aq, Pobožník – Ar a Hadíček – As, vše v Javorku; naopak dva rybníky v Branné – Branský zámecký rybníček a Branský vesnický rybníček Dolní Petřík, ač na mapě zřejmě neoznačeny, popř. označeny, ale značky časem zanikly, jsem jednoznačně identifikoval, a tudíž opatřil příslušnými symboly Al, resp. Am
- f) dobrý pramen pod štěpanickým farním kostelem Nejsvětější Trojice, č. 3
- g) potoky: Rokytenský huťský potok – 22, Svorkovský *Orliebův potok* – 23, Přední kočičí potok – 24, Hornorokytenský černý potok – 27
- h) lesy: v Sedmidolí – 82, U dívčí lávky – 83, Nad černým ručejem a Hamerským potokem – 87, Nad černým ručejem u Vítkovic – 88, Na čertově louce – 92, Na stříbrném návrší – 93, Lachovice – 97, Popluží pod Kozincem u Jilemnice – 99, Brabenec, proti Jilmu – 103, V černém háji – 115, Vejrychovsko – 117.
- i) Z luk (č. 118–131) se podařilo objevit pouze Dolnobranskou, č. 130.
- j) Místo, kam se se Graupar s rodinou uchýlil při útěku před sedláky v březnu 1775, č. 132.

Některé neobjevené znaky jdou patrně na vrub poškozenému povrchu mapy, nelze však vyloučit ani možnost, že autor některé znaky jednoduše do mapy zapomněl zanést.

Poznámky

- ¹ Josef PEKAŘ, *České katastry*. Praha 1932, s. 174.
- ² Politické postavení české šlechty silně oslabila její volba bavorského vladaře Karla VII. českým králem v roce 1742. Byť k tomu došlo pod nátlakem, Marie Terezie tuto „zradu“ české šlechtě nikdy neodpustila.
- ³ J. PEKAŘ, c. d., s. 319.
- ⁴ Úřední název panství byl Jilemnice, Horní Branná, Žďár a Ždírec. V úřední korespondenci se zpravidla rozlišují Jilemnice jako alodiální (svobodný) statek a fideikomisní država Horní Branná, přičemž nezřídka Branná označuje celé panství. Obě části figurují často samostatně i ve vlastní hospodářské agendě velkostatku. Přidržuji se nicméně většinou označení „jilemnické“ panství s ohledem na větší význam Jilemnice jako sídla hlavního hospodářského úřadu.
- ⁵ Franz DONT – Hans H. DONT, *Quellen zur Geschichte der Herrschaft Starkenbach im Riesengebirge im 17. Jahrhundert*. München 1974, s. 535-544.
- ⁶ Státní oblastní archiv Zámorsk (dále SOA Zámorsk), Velkostatek (dále Vs) Jilemnice, kart. 355.
- ⁷ Jaroslav SCHALLER, *Topographie des Königreichs Böhmen. Bidschower Kreis*. Prag und Wien 1790, s. 101.
- ⁸ Josef NOŽIČKA, *Přehled vývoje našich lesů*. Praha 1957, s. 109. I v další části této kapitoly se opírám především o tuto práci.
- ⁹ *Tamtéž*, s. 110.
- ¹⁰ Týká se to např. panství Černý Kostelec v pol. 18. století. *Tamtéž*, s. 150.
- ¹¹ První kanály pro plavbu dřeva – Schwarzenberský a Vchynicko-tetovský – byly vybudovány na Šumavě na sklonku 18. století.
- ¹² J. NOŽIČKA, c. d., s. 111.
- ¹³ *Tamtéž*, s. 244.
- ¹⁴ Příkladem je majitel panství Chlumec nad Cidlinou Leopold Kinský, který prodal po roce 1750 s vědomím úřadů značné množství dřeva do Holandska, aby mohl zaplatit státu daně. Srov. J. KAZIMOUR, *Státní péče o lesy v Čechách v letech 1754–1852*. I. Praha 1933, s. 125. O něco později nakupovali Holanďané dřevo také na komorním pardubickém panství. Srov. J. TLAPÁK, *Kapitola z dějin lesů na Pardubicích v druhé polovině 18. století*. Zprávy Výzkumného ústavu lesního hospodářství a myslivosti 1961, č. 2, s. 30-31.
- ¹⁵ J. KAZIMOUR, c. d., s. 121.
- ¹⁶ Výjimku z předepsaného období představovaly likvidace požárů, povodní, vichřic apod. Srov. J. NOŽIČKA, c. d., s. 190.
- ¹⁷ Jednalo se o prodej dřeva, jež poddaným daroval velkostatek. J. KAZIMOUR, c.d., s.124.
- ¹⁸ J. TLAPÁK, c. d., s. 29.

- ¹⁹ Jednalo se statky Pürchenstein, Stauff, Aschach na Dunaji a Bruck nad Litavou. Srov. Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*. Praha 2008, s. 26.
- ²⁰ *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Východní Čechy. Praha 1989, s. 123.
- ²¹ Ottův slovník naučný, XXVI díl, Praha 2002, s. 829 (Vlkava), tamtéž, XXVII, s. 527 (Zeletč).
- ²² Srov. August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl pátý. Praha 1995, s. 241. Vynechal jsem z výčtu vsí jilemnického dílu Jilem, který se tak u Sedláčka objevuje u obou dílů. Podle hranice na Grauparově mapě patřil Jilem do branského dílu spolu s dolní částí Jilemnice.
- ²³ Smlouvu o rozdělení štěpanického panství otiskl z neověřeného opisu výtahu z desk zemských, nacházejícího se v harrachovském archivu ve Vídni, Franz DONT – Hans H. DONT, c. d., s. 52–62.
- ²⁴ „Item počátek hranic, mezí, item potok mezi Poniklým a Vrchoviny, od toho potoku až do Janáčkovy cesty, potůček Nechalovský, Janečkova cesta až do Kozlíka do malého, od malého Kozle, pravým vrchem až na Krkonoš do Sutého (?) skále, právě až do Bílé skály, přímo až do Německých mezí, ta strana od Vysokého, ta jest k tvrzi jilemnický od veliké Jizery, pokudž hory stávají, až do meze.“ Transkriboval jsem transliteraci autorů s vědomím, že tato nemusí být bezchybná. *Tamtéž*, s. 54.
- ²⁵ *Hrady, zámky a tvrze*, s. 185.
- ²⁶ Dílčí ceduli otiskl – s množstvím chyb v transliteraci – Franz DONT – Hans H. DONT, c. d., s. 64–121. Kromě podrobného popisu dílu, který měl připadnout Adolfu Vilémovi, charakterizuje dílčí cedule také majetek, který zůstal ve společné správě – pivovar, vinopalnu, hory a lesy na horách.
- ²⁷ Smlouva otištěna *tamtéž*, s. 122–127. Výčet dvorů: Jilemnický, Hrabačovský, Zásadka, Karlov, Kundratický, Mříčenský a Moravčický.
- ²⁸ Na štěpanickém panství patrně docházelo k hraničním sporům již v 15. století, jak prozrazuje formulace „co se pak těch dolů, o které nesnáž s Alšem byla, dotýče...“, uvedená ve smlouvě o rozdělení panství z roku 1492. *Tamtéž*, s. 56. Byl to Aleš ze Šonova a spor se vedl o doly a železnou rudu u Hertvíkovic. Srov. August SEDLÁČEK, c. d., s. 240.
- ²⁹ Theodor LOKVENC, *Toulky krkonošskou minulostí*. Hradec Králové 1978, s. 27–28.
- ³⁰ Franz DONT – Hans H. DONT, c. d., s. 102.
- ³¹ T. LOKVENC, c. d., s. 38.
- ³² I hrabě Schaffgotsch hleděl podpořit své mocenské a územní nároky v Krkonoších spojením s církví, jak to dosvědčuje dodnes stojící kaple na Sněžce, vysvěcená roku 1681.
- ³³ T. LOKVENC, c. d., s. 36.
- ³⁴ Opis smlouvy, zanesené do desek zemských, se nachází ve Státním oblastním archivu (dále SOA) Zámorsk, Velkostatek (dále Vs) Jilemnice, kart. 420, fol. 109–112.
- ³⁵ V šedesátých letech 18. století propukl spor o kus lesa na česko-pruské hranici mezi panstvím Maršov a Schmiedeberg v okolí tzv. Železné cesty. Srov. Miloslav BARTOŠ, *Neznámá krkonošská mapa zemského měřiče J. A. Kolbeho*. Krkonoše – Jizerské hory 2005, č. 10, s. 46–47.
- ³⁶ Neúspěch rokytnického vyjednávání se promítl i do smlouvy uzavřené o pouhé dva měsíce později, již hrabě Harrach kupoval panství Jilemnice. Předmětem koupě je „jinak také vše, co k tomuto panství náleží z jakéhokoli titulu, zvláště také právem na pohraniční a horské lesy, jež si chce nespravedlivě přisvojit hrabě Schaffgotsch z Kynastu...“ V orig. „was zu diesser Herrschaft ex quocumque demum titulo Besonders das Jus weegen der gränitz und gebürgswaldungen deren sich [tit.] Herr graff von Schaffgotsch zu Kunas unbillig anmassen will...“. Franz DONT – Hans H. DONT, c. d., s. 124.
- ³⁷ Památný rok 1710 připomíná nápis, vytesaný do Kocičeho kamene nad Novým Světem. J. AMBROŽ, *Krkonoše*. Praha 1935, s. 64.
- ³⁸ Závěr pohraničního sporu převzat z T. LOKVENCE, c. d., s. 38–40.
- ³⁹ SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 420, list vrchlabského hejtmana Franze Munda jilemnickému hejtmanovi z 9. 7. 1746. Výraz z milosti v originále zní „praecario modo“.
- ⁴⁰ Kopie Harrachova dopisu, datovaného 28. 1. 1747., je uložena v SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 420. Autor v něm upozorňuje, že „Wasser-Wehr“ na Labi, s jehož pomocí se zvyšovala hladina vody, aby mohla být v dostatečném množství vedena mlýnskou stokou, byl zakotven již ve smlouvě mezi Vilémem Miřkovským ze Stropčic a Václavem Zárubou z Huštířan z roku 1612.
- ⁴¹ Pozice Morzinů byla oslabena i tím, že po smrti Karla Josefa Morzina v roce 1741 byl pro dluhy vyhlášen bankrot vrchlabského fideikomisu a nezletilý František Xaver Morzin byl na dlouhá léta podroben poručenskému dohledu svých příbuzných.

- ⁴² Čerpá jsem ze zprávy, kterou po 12. září sepsal Hans Christoph Geldner pro vrchlabského purkrabího Christopa Zeeheho a jež s mnoha podrobnostmi líčí agresivní chování branského rychtáře, jakož i jeho šťavnatý slovník, v němž se to hemžilo „šelmami, kurevníky, darebáky a vrahy“ (Schelmen, Hurentreiber, Huntsfuth, Mörder). SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 420. Dolnobranský mlýn se mně na Grauparově mapě nepodařilo jednoznačně identifikovat.
- ⁴³ Soukromé účty vrchnosti, z nichž lze stanovit příjmovou a výdajovou strukturu, se patrně nacházejí v rodinném archivu Harrachů, uloženém ve státním archivu ve Vídni.
- ⁴⁴ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Šliků, kniha č. 54 (Abschätzungen deren böhmischen Gütern), fol. 17. V roce 1785 vyčíslil vrchní Erben čistý roční užitek jilemnického panství na základě desetiletého výkazu příjmů důchodní pokladny na 14 631 zlatých, 58 krejcarů a 2 denáry a reálnou hodnotu panství na 260 000 zlatých. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 389, kart. 1084, zpráva z 10. února.
- ⁴⁵ Franz DONT – Hans H. DONT, c. d., s. 193.
- ⁴⁶ *Tamtéž*, s. 197. Urbář označuje stavbu za „zcela novou“. Graupar ji zanesl do legendy své mapy pod značkou QQ, ale objevit se mně ji nepodařilo.
- ⁴⁷ Tereziánský katastr český. Sv. 3. Dominikál. Praha 1970, s. 167–169. U obce Valteřice je poznamenáno, že zdejší pole mají „samou špatnou, studenou a chudou půdu.“
- ⁴⁸ Ferdinand MENČÍK, *Hrabě Swérts-Špork a jeho hospodářské zásady*. Praha 1897.
- ⁴⁹ Pěstování ječmene dokládá Erbenova zpráva hr. Harrachovi z 1. 1. 1775. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kniha č. 135, inv. č. 137 – kopíř hospodářského úřadu.
- ⁵⁰ Erbenovu zprávu, zaslanou v roce 1792 Vlastenecko-hospodářské společnosti v Praze, zpracoval František KUTNAR ve stati *Z dějin zemědělství a plátenictví na jilemnickém panství ke konci 18. století*. Vlastivědný sborník pod patronací filosofické fakulty University Palackého v Olomouci. 1963, s. 86–97.
- ⁵¹ Byly to dvory v Jilemnici, Hrabačově, Branné, Javorku a odloučený v Moravčicích.
- ⁵² F. KUTNAR, c. d., s. 86. Erben si ve své zprávě rovněž posteskl, že péče o čistotu dobytka je namnoze věcí neznámou. V tomto ohledu tedy Sweerts-Sporckovy zásady nepadly na úrodnou půdu.
- ⁵³ Franz DONT – Hans H. DONT, c. d., s. 205. Toho času, připomíná autor urbáře, je pro nedostatek dobytka na boudě chováno pouze 20 dojníc.
- ⁵⁴ T. LOKVENC, c. d., s. 61–63.
- ⁵⁵ Sporck vypočítal výnos na 718 zlatých ročně, z toho 600 zlatých za mléko. F. MENČÍK, c. d., s. 18.
- ⁵⁶ Vysokohorských bud s chovem dobytka zakreslil Graupar celkem sedm – kromě dvou uvedených ještě Svatoarňošovské zlaté boudy, Malé boudy na Krkonoši, Dvoračky (všechny tři na západních svazích Kotle), a – na branské části panství – Svatobedřichovské kotelní boudy jihovýchodně od Kotelních jam a boudy na Stříbrném návrší neboli Čertově louce.
- ⁵⁷ Franz DONT – Hans H. DONT, c. d., s. 196, urbář z roku 1688. Do jilemnického pivovaru se voda dopravovala dřevěnou rourou z Kozince. Při hrabačovském dvoře se nacházel také lihovar.
- ⁵⁸ F. KUTNAR, c. d., s. 96–96.
- ⁵⁹ J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Historická zastavení*. Jilemnice 2000, s. 15, na základě údajů z Schallerovy „Topografie“. Byli to Karel Hrubý, Václav Hrubý, Jan Pacák a Jiří Gross.
- ⁶⁰ F. KUTNAR, c. d., s. 93–94. Celá řada zmínek o Střížkovi a jeho obchodní spolupráci s harrachovským panstvím se nachází v Erbenových zprávách do Vídne ze sedmdesátých let 18. století. Dne 3. 12. 1776 Erben informuje Harracha, že branský Střížek je „der stärkste Leinwand negotiant“ v širokém okolí, který je schopen za dobrou cenu obstarat všechny druhy plátna. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kopíř zpráv z let 1776–1777, kniha č. 139.
- ⁶¹ Podle Josefa BURKERTA (*Handel und Verkehr im Riesengebirge in aller und Neuer Zeit*. Das Riesengebirge in Wort und Bild 1890, roč. 10, č. 3–4, s. 48) vznikla plátenická manufaktura na jilemnickém panství již v roce 1750.
- ⁶² Graupar zakreslil do mapy bělidla v Hrabačově, Rokytnici a Františkově.
- ⁶³ F. KUTNAR, c. d., s. 93–95.
- ⁶⁴ J. NOŽIČKA, *Z historie krkonošských lesů na Jilemnicku*, VÚLHM 1959, s. 237.
- ⁶⁵ SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kniha č. 4.
- ⁶⁶ Josef NOŽIČKA, *Z historie*, s. 238, uvádí, že jilemnicko-branské panství dávalo podle josefského katastru ročně 792 sáhů tvrdého a 9116 sáhů měkkého dříví.
- ⁶⁷ Na jaře 1775 byly panské lesy prohlíženy také s cílem zjistit, kolik případně bylo ukradeno dřeva za selských bouří. Prohlídek se kromě lesníků účastnil také kontrolor. Ve snaze zamezit podvodům bylo nařízeno, že lesy v „Hohen Gebürge“, podléhající správě nadlesního, zkontroluje spolu s kontrolorem lesmistr, zatímco „lesmistrovky“ lesy v „dolních horách“ prověří nadlesní. Srov. Erbenova zpráva do Vídne ze 6. 6. 1775. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kniha č. 137.

- ⁶⁸ V roce 1781 zakázaly vojenské úřady kácet v části harrachovských lesů na Jilemnicku bez povolení. Tamtéž, s. 237. Zákaz rozhodně nebyl formální záležitostí a vojáci dbali na jeho dodržování. V červnu 1785 se vrchní Erben s branským nadlesním vypravili do nejvyšších partií panství v oblastí Sedmidolů a povodí Mumlavy, aby zjistili stav lesa, přičemž se tam setkali s odpovědným důstojníkem (Cordons Offizier) provázeným bedřichovským výběrčím cla a dvěma „kordonisty“, kteří se přišli přesvědčit, zda se nekáčí les na hranici s Pruskem. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 389, zpráva ze 17. 6. 1785.
- ⁶⁹ Podle výkazu z roku 1788 bylo do Slezska prodáno za 1550 zlatých dřeva, pokáceného v Sedmidolích. Vesměs se jednalo o špalky různých velikostí. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 417.
- ⁷⁰ Tamtéž, fol. 27. V listě z 5. 12. 1788 si vrchní Erben Harrachovi trpce stěžuje na překážky, které úřady kladou vývozu dřeva. I polomové dříví podléhalo souhlasu civilních a vojenských úřadů. Když jej vrchnostenská správa po nekonečném „Schreiberei“ konečně dostala, musela zakoupit drahý komorní pas, uhradit vysoké vývozní clo a nakonec ještě čelit dalším zbytečným překážkám u nejnižších, zejména celních úřadů. Je neuvěřitelné, „jakým šikanám jsou vystavena panství, ležící na nešťastné slezské hranici.“ (mit wieviel Schikanen die an der unglücklichen schlesischen Gränze liegende Herrschaften ... belastet und gekränkt sind.)
- ⁷¹ Slezané projevovali zřejmě trvalý zájem o harrachovské dřevo. Potvrzuje to např. Erbenova zpráva ze 16. 3. 1775, v níž se jilemnický vrchní zmiňuje o jejich loňském zájmu odkoupit dřevo ze Sedmidolů a Čertovy louky. V tomto roce jim bylo prodáno za 200 zlatých dřeva nastojato. Mimoto však musel Erben vyšetřit, nakolik bylo pravdy v tvrzení myslivců a hajných z Rýžoviště a Krausových bud, že Slezané nějaké dřevo ukradli; nevylučoval přitom, že byli se Slezany domluveni... SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kniha č. 136.
- ⁷² V němčině se označovaly „Brett-mühle“ – doslova mlynářská pila na prkna. Majitelem bedřichovské pily v polovině 18. století byl Fabian Donth. Hrabě Sweerts-Sporck ve svých doporučeních pro Augusta Harracha navrhol, aby vrchnost tuto pilu odkoupila a kryla z ní veškerou svou i poddanskou potřebu stavebního dřeva. Srov. F. MENČÍK, c. d., s. 20.
- ⁷³ V orig. „Stein Kasten“. Erbenova zpráva z 5. 2. 1775.
- ⁷⁴ Velká voda postihla i Jilemku. Potok zaplavil vesničku Jilem a část Jilemnice, takže mnoho lidí se muselo brodit po pás ve vodě a někteří obyvatelé Jilmu se v neděli vypravili do kostela na vorech. Tamtéž.
- ⁷⁵ Erbenova zpráva z 20. 2. 1775.
- ⁷⁶ Erbenův výraz „sem“ chápu v souvislosti s Jizerkou jako „do Hrabačova“. Černou vodou myslí Erben patrně Grauparův „Černý potok“ (č. 37 na mapě), po němž – jak stojí v mapové legendě – dopravují poddaní z Roudnice a Křížlic své robotní dřevo do Jizerky.
- ⁷⁷ V tomto případě ono „sem“ musí znamenat pilu v Sytové, při soutoku Jizery a Jizerky.
- ⁷⁸ S konečným vyúčtováním se čekalo rovněž na to, až lesmistr s nadlesním ukončí prodej dřeva do Slezska a poddaným v horských revírech. Erbenova zpráva, 5. 7. 1775.
- ⁷⁹ František MAREŠ, *České sklo*. Příspěvky k dějinám jeho až do konce XVIII. století. Praha 1893, s. 37.
- ⁸⁰ Marešovu informaci o vzniku novosvětské sklárny (c. d., s. 37) uvádím do souvislosti se zprávou z roku 1711 o žádosti přenést zaniklou sklárnu z Rýžoviště k Malé Milnici. Srov. Franz DONTN – Hans H. DONTN, c. d., s. 483.
- ⁸¹ V roce 1706 referoval hejtman branského panství Václav Marek vrchnosti o stížnosti sklářského mistra Kryštofa Schiera z Rokytnice na výši činže, z níž vyplývá, že huť byla v provozu pouze občas a tedy asi příliš neprosperovala. Tamtéž, s. 482.
- ⁸² František MAREŠ, c. d., s. 37.
- ⁸³ Dne 11. 7. 1775 navštívil harrachovský inspektor vítkovickou huť a propočítal, za jakých podmínek by mohla být sklárna provozována ve vlastní režii. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kniha č. 137, Erbenova zpráva ze 14. července.
- ⁸⁴ Na tuto kratší hranici postačilo 30 mezníků. Byly to většinou kameny nebo menší skalní útvary, označené buď písmeny, nebo křížem. Hranice vedla částečně po silnicích („Rokytnická silnice“) a cestách a podle vodních toků. Mezníky jsou v protokolu očíslovány a opatřeny údajem o vzájemné vzdálenosti. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 313, fol. 104–111.
- ⁸⁵ Zpráva Janu Harrachovi z 5. 12. 1788. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kopiář vrchnostenských zpráv, inv. č. 144. Podle sdělení nájemce Erbenova zkrachovaly kvůli předražené potaši (cena stoupla proto, že stát umožnil potašářům výhodný vývoz jejich produkce do ciziny) nedávno založené sklárny na panství Semily.
- ⁸⁶ F. KUTNAR, c. d., s. 90. Takto interpretoval Harrachovo rozhodnutí vrchní Erben.

- ⁸⁷ Gustav HOFMANN, *Železářství v Krkonoších a jejich podhůří za feudalismu*. Krkonoše. Podkrkonoší 1967, č. 3. s. 67–68.
- ⁸⁸ Harrachovská správa nakupovala dřevo u semilských sousedů již několik let. Jak sděloval vrchní Erben své vrchnosti 17. 6. 1785, semilské panství má skoro tolik lesů jako jilemnické, ale nemá žádné sklárny ani hamry, takže je naděje nakupovat u nich každoročně značné množství dřeva, které se po Jizeře může splavit až do Arnoštova. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 389.
- ⁸⁹ G. Hoffman se však mylí, pokud klade vznik bedřichovského hamru do období po roce 1786. Dále v textu se budu tímto podnikem založeným ve skutečnosti o několik let dříve podrobně zabývat, protože souvisí s územním sporem Jilemnice – Vrchlabí, v němž hrál důležitou úlohu Antonín Graupar a kartograf Kolbe. Hamr v Bedřichově nakonec vyhořel a v r. 1807 místo něj postavena pila.
- ⁹⁰ Gustav HOFMANN, c. d., s. 68.
- ⁹¹ Rok dokončení Grauparovy mapy se opírá o svědectví Jindřicha Ambrože (*Grauparova mapa harrachovského panství z roku 1765*, Krkonoše. Vlastivědný sborník českého podhoří, sv. II, 1939, s. 6), který nejpozději v roce 1939 mohl ještě přečíst v levém dolním rohu Grauparovu poznámku: „A..... Anton Graupar Wirtschaftler alda: Aufgenommen und mappirt Anno 1765“, tedy nakresleno a mapováno Antonem Grauparem, zdejším správcem v roce 1765. V současnosti nezůstala po tomto relativně dlouhém nápisu sebemenší stopa, což je překvapivé vzhledem k tomu, že velké množství ostatních kratších textů na mapě je více či méně zachováno.
- ⁹² František ROUBÍK, *Soupis map českých zemí*. Sv. 2. Praha 1955, s. 109–151. Přibližné počty odrážejí skutečnost, že některé mapy nejsou datovány a u některých autorů dataci pouze odhadl. Dnes by soupis obsahoval nepochybně více položek.
- ⁹³ Josef TLAPÁK, *Podblanicko na starých mapách velkostatků*. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka, 1957, s. 114.
- ⁹⁴ *Tamtéž*, s. 44.
- ⁹⁵ Ivan HONL, *O pramenném výzkumu starých lesních map*. Časopis Společnosti přátel starožitností, LXIV, 1956, s. 138.
- ⁹⁶ Na panství Tloskov sedláci koncem dvacátých let 18. století napadli měřiče Jana Glockspergera a donutili jej ustát ve vyměřování v domněnku, že dílo bude k jejich neprospěchu. Srov. J. TLAPÁK, c. d., s. 117–118.
- ⁹⁷ Fr. ROUBÍK, *Z české oficiální kartografie před rokem 1785*. Časopis Společnosti přátel starožitností, LVIII, 1950, s. 132.
- ⁹⁸ Ivan HONL, *Přísežní měřiči u desk zemských*. Sb. pro dějiny přírodních věd a techniky IV, 1958, s. 148.
- ⁹⁹ Fr. ROUBÍK, *Zemští měřiči v Čechách v 16. až 18. století*. Sborník archivních prací XV, 1965, s. 272. K osobě Bučínově a předmětnému mapování Krkonoš nejpodrobněji Emil FLÉGL – Karel KUCHAR – Ondřej ROUBÍK: *Samuela Globice z Bučina mapa královských lesů východních Krkonoš*. Praha – Vrchlabí 1949.
- ¹⁰⁰ Fr. Roubík, *Zemští měřiči*, s. 282.
- ¹⁰¹ Ivan HONL, *Přísežní měřiči*, s. 147.
- ¹⁰² Josef TLAPÁK, *Podblanicko*, s. 116–121. Odměnu Glockspergera autor vyčetl z korespondence.
- ¹⁰³ Četné příklady uvádí F. ROUBÍK, *Zemští měřiči*, s. 273.
- ¹⁰⁴ Důkladnou studii o této mapě s edicí mapových textů přináší Miloslav BARTOŠ v publikaci *Nejstarší obrazová mapa Krkonoš*. (spoluautoři Pavel Klimeš a Jiří Louda). Vrchlabí 2012.
- ¹⁰⁵ Srov. jejich reprodukci ve Virtuální mapové sbírce Chartae-antiquae.cz. Autory map byli geometři Cajetan Möller, Jacobin Hauptmann a Anton Schmiedt.
- ¹⁰⁶ Uvedený přehled krkonošských map se opírá o článek Güntera FIEDLERA, *Krkonoše na mapách*. In: Krkonoše, příroda – historie – život. Praha 2007, s. 39–41. Srov. též Ludvík MUCHA, *Z vývoje mapového obrazu české části Krkonoš*. Acta Universitatis Carolinae, Geographica XVI, č. 2, 1981, s. 95–104.
- ¹⁰⁷ Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *Věk dějiny Zemí koruny české. X. 1740–1792*. Praha 2001, s. 318. Kolbe, pověřený rekognoskační zemské hranice v oblasti nejvyšší české hory, učinil toto písemné prohlášení 14. 11. 1803, tedy krátce před svou smrtí, ač-li se nejedná o jeho stejnojmenného syna.
- ¹⁰⁸ V roce 1744 Mann zhotovil ještě mapu obce Dolní Branná (Hennersdorf), uloženou pod inv. č. 92 ve fondu Ústřední správa Harrachů v SOA Zámorsk.
- ¹⁰⁹ Adolf Ludvík KREJČÍK, *Příspěvky k soupisu archivů velkých statků*. Praha 1929, s. 11–12.
- ¹¹⁰ V tmavém pruhu při spodním okraji se na několika místech zdá, že jde o pozůstatky písmen. Zemští měřiči své velké mapy vždy signovali a označovali názvem. Podpis a vnošení v pravém dolním rohu mohl Jeřábek zřejmě ještě bez problémů přečíst, zatímco dnes tu lze rozpoznat pouze části slov „Ihro königl[ichen] May[estat] [?] böhmischen Cammer

und Rectifications Commission geschwohrener [Landvermesser?][im?]Königreich Böhmeimb. [Joh... Jos.. ?], tj. přísežný [zemský měřič?] královské české komorní a rektifikační komise v Království Českém [Jan?] [Jos..?] [...?]

¹¹¹ Uvádí např. počet a majitele bud na Horních Mísečkách k r. 1743 (s. 91), ví o Švýcarských boudách na Krauzebudách (s. 97) atd.

¹¹² Na tomto místě chci poděkovat správci mapové sbírky v SOA Zámorsk Mgr. Michalu Severovi za zpřístupnění originálu Mannovy a Grauparovy mapy, poskytnutí jejich kvalitních digitálních kopií a cenné konzultace k problematice historické kartografie. Zástupci ředitele SOA Zámorsk Mgr. Jiřímu Kubovi děkuji za zapůjčení obrazové kopie Grauparovy mapy, zhotovené ze snímků, pořízených jilemnickým fotografem Zdenko Feyfarem.

¹¹³ Th. LOKVENC, *Mannova mapa*. Krkonoše 2001, č. 2, s. 34–35. Mapu, jak píše, objevil v padesátých letech na jilemnickém zámku. Z citace, že Harrach pozval Manna, aby panství „dopodrobna změřil“ by vyplývalo, že Lokvenc měl v ruce originální dokument, zakládající vznik mapy. Jelikož však chybí odkaz, nezbývá než toto místo považovat za produkt „tvořivosti“ autora, jenž neměl odborné historické školení.

¹¹⁴ Právě v této době Harrach nařídil nové označení tohoto místa poblíž Kotle, jak dosvědčuje legenda Mannovy mapy výrazem „der Jetzt anbefohlene zu benennen Rosen Garten“.

¹¹⁵ Termín „Frantzens Futter-Bauden“ (č. 4 na mapě) doslovně znamená „Františkovy seníky“. Patrně zhruba na stejné zeměpisné šířce jako tato bouda, umístěná severně od Mumlavy, se nachází u pramene Labe bouda č. 1 – Selbsher Bauden, označená Lokvencem jako „Panská“ (Selbstherr), zaniknuvší koncem 18. století.

¹¹⁶ Lokvenc mylně četl „Buchberger“ a „Hollman“.

¹¹⁷ V levém horním rohu je Mannova mapa poškozena, takže je možné, že se tam původně nacházel mezník č. 8. Oproti Grauparově označení „Granitzstein“ používá Mann termín „Reinstein“, tj. Rainstein. Naopak se shodují v označení hraniční kupy – Auffwurff. Mezník č. X je označen „Feigelstein“ (?). Mezník č. III na „semlské“ straně nese název „Falkenstein“, tj. pískovec.

¹¹⁸ Značky č. 27 a 28 označují „kousky polí zbavené pařezy“ (ausgerottete Feldflecken), resp. pusté místo s pařezy, které ještě musejí být vydobyty (ausgerottet).

¹¹⁹ Jedná se o č. 14, při České stezce, blízko jižního okraje mapy. Naznačené linie vedou přes vykloučený prostor se zbylými pařezy k protějšímu pásu lesa.

¹²⁰ Jedná se o č. 74, oddělené od hlavní skupiny Krauzebud pravobřežním přítokem Labe – snad by se mohlo jednat o dnešní Čerstvou vodu. Vybrazení Švýcarských bud se ovšem nijak neliší od ostatních bud.

¹²¹ Lze hypoteticky předpokládat, že Jeřábek i Ambrož zaměnili v textu, jenž byl v jejich době bezmála 200 roků starý, osmičku za trojku.

¹²² „...so ware Es nur die alte, von einem sicherem Ingenieur Mann ausgefertigte Mappa [zerrissen worden]. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kniha č. 136, relace ze 30. 4. 1775.

¹²³ Dvě mapy uvádí L. MUCHA (c. d., s. 99) s dovětkem, že „visívaly původně na chodbách jilemnického zámku v prvním poschodí a v přízemí, dnes jsou uloženy ve SA v Zámorsku“. Muchův údaj přebírá FIEDLER (c. d., s. 41) dodávaje, že v Zámorsku se nacházejí i Löwovy elaboráty z vyměřování lesů v západních Krkonoších. Domnívám se, že se může jednat o jedny a tytéž mapy. Mil. Bartoš dle písemného sdělení autorovi viděl „před mnoha lety“ Löwovu mapu na zámku v Jilemnici.

¹²⁴ Všechny mapy z Vs Jilemnice byly před mnoha lety soustředěny ve fondu Ústřední správa Harrachů, jenž byl zinventarizován v roce 1983. Ani dvojí průzkum tohoto inventáře nicméně nevedl k „objevu“ Löwovy mapy.

¹²⁵ Erben ve zprávě do Vídně z 10. 2. 1789 uvádí, že Grauparovi je 66 let. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kniha č. 142, inv. č. 144.

¹²⁶ Prošel jsem – pro léta 1720–1725 – následující matriky narozených, uložené v SOA Zámorsk: Rokytnice (Horní i Dolní) 1696–1741, sign. 5105; Horní Branná 1700–1784, sign. 4878, digitalizována; Horní Štěpanice 1700–1776, sign. 4898, digitalizována a Vrchlabí 1716–1731, sign. 177–4, digitalizována. Pro farnosti Jilemnice a Dolní Branná se matriky narozených z této doby nedochovaly. Nicméně hospoda U Kroupů v Dolní Rokytnici prozrazuje, že později se toto jméno na Rokytnicku etablovalo.

¹²⁷ Dne 10. 5. 1785 hlásí Erben do Vídně, že navrhne Grauparovi, aby vzal svého syna z Vídně zpět a pokud bude chtít „von Bauwesen profitieren“, může ho tu a tam zaměstnat jako zedníka. (Tato poznámka se mně jeví jako Erbenova zlomyslnost – syn vyššího vrchnostenského úředníka jistě nebyl ve Vídni proto, aby se pak vrátil a pracoval jako dělník.) Mladý Graupar se skutečně vrátil a nejpozději od konce června pomáhal otci při vyměřování v rámci josefského katastru.

¹²⁸ Erben ve zprávě z 19. 11. 1776 uvádí, že Graupar se „nacher Melnik und von da weiters nacher Prag begeben, um im ersteren Orth seinen ererbten Weingarten zu veräußern“, tedy odebral se do Mělníka a odtud do Prahy, přičemž v Mělníce chtěl prodat zděděný vinohrad. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kniha č. 139.

¹²⁹ Ve fazi obyvatel Jilemnice (obojí díl) z roku 1755 se nevyskytuje Graupar ani Kroupa. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 355.

¹³⁰ V roce 1789 Graupar několikrát ratifikoval tržní smlouvy poddaných, zapisované do jilemnické gruntovní knihy. SOkA Semily, Archiv města Jilemnice, kniha č. 531, např. fol. 206. Jinak průzkum fondu AM Jilemnice přinesl nulové výsledky. Pamětní kniha fary Jilemnice (č. 366) obsahuje stručný zápis o rebelii z roku 1775 bez uvedení jmen a městská pamětní kniha, založená v roce 1637 (kniha č. 1), přináší první zmínky o úřednících panství až z počátku 19. století. Ostatní materiály jsou mladšího data.

¹³¹ Nejmladší záznam o Grauparovi jsem našel v listě Jana Harracha inspektoru Erbenovi ze 16. 12. 1790. Bez znalosti kontextu je poněkud nesrozumitelný; mluví se v něm o „uspořádání koně správce Graupara“ (...die Ersparung des Pferdes des Verwalters Graupar hätte schon lange geschehen können...). O několik řádek níže Harrach zmiňuje účet správce, tentokrát beze jména, ale pravděpodobně se jedná opět o Graupara.

¹³² Vyskytuje se i zkomolená podoba Grauparova jména – „Kroupa“ či „Kraupar“, která by naopak mohla nasvědčovat českému původu. Srov. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 420, fol. 80, 115.

¹³³ Na jilemnického správce jsem v pramenech nenarazil; je možné, že pokud byla v rámci hospodářské správy vyčleněna jižní část jilemnického dílu panství, měl ji na starosti sám vrchní.

¹³⁴ Samostatnou složkou správy velkostatku byla tzv. Jägerpartei, tj. lesní úředníci a zaměstnanci, řízení lesmistrem.

¹³⁵ Erben ve zprávě z 10. 5. 1785 píše, že Graupar „hat mit Aufhahme der Herrschaft und mit der Mapa seit A. 1755, wo nicht schon 1752 den Anfang gemacht.“

¹³⁶ Toto datum uvádí Graupar ve svém listě zemskému guberniu z února 1776. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 275.

¹³⁷ J. AMBROŽ, *Grauparova mapa*, s. 5.

¹³⁸ Harrachův pražský právní zástupce dr. Hrubý si zjevně nebyl jist Grauparovým postavením na panství, neboť jej v průběhu dvou měsíců (říjen-listopad

1783) v jejich vzájemné korespondenci tituloval hned trojím různým způsobem: nejlichotivější bylo jistě francouzsky vznešené „directeur de l'Economie cher Mr. Jean le Comte de Harrach“ (!), odkud však Graupar v dalších dopisech poklesl na „purkrabího“ a „správce“. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 420.

¹³⁹ V průběhu ledna 1775 vystupuje v Erbenových zprávách jako rentmistr (1. 1.) i kontribuční (27. 1.) Dne 8. 7. 1776 se zúčastnil jako rentmistr obnovení hranic mezi panstvím Jilemnice-Branná a Kumburk-Ulčice. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 313.

¹⁴⁰ Dne 19. 11. sděluje Erben do Vídně, že Graupar likvidoval své důchodní a sirotní účty. Čtvrtého března se zmiňuje o „bývalém“ rentmistru Grauparovi a 27. 5. referuje o inspekci účtů dopravních a válečného skladu (Kriegsmagazin- und Transport Rechnungen), provedenou dvěma komisaři, Schneyderem a Grauparem. Není vyloučeno, že Graupar byl z funkce rentmistra odvolán kvůli enormním dluhům poddaných do důchodní kasy, které na celém panství dosahovaly úhrnem 42 000 zl. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kopie z let 1776–1777, kniha č. 139.

¹⁴¹ Takto je označen v konceptu plné moci, podepsané Harrachem 9. 6. 1785 v Šluknově. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 389, inv. č. 1084.

¹⁴² Dne 10. 2. 1789 Erben v listě do Vídně píše, že šestašedesátiletý Graupar, který nyní nevede žádný účet, je stále schopen úřadovat, ale neměl by být přetěžován, takže se nabízí možnost přesunout ho do Jilemnice jako purkrabího, tedy do nižší hospodářské funkce. Úřední protokol z března 1791, podepsaný vrchním Josefem Erbenem, purkrabím Fr. Boukalem, rentmistrem Ignácem Erbenem a výběřím daní Ignácem Baltazarem by mohl znamenat, že Graupar byl v této době již „v penzi“ nebo po smrti. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 246.

¹⁴³ Desátého května 1785 byla do Vídně odeslána obsáhlá relace (autorství vrchního Erbeny zde považuji za sporné), jejíž jeden odstavec, pojednávající především o Grauparově kartografické práci, naznačuje zároveň Grauparovu zpronevěru úředních peněz. Autor píše, že Graupar po svém jmenování kontribučním výběřím a pak rentmistrem „bey denen vielen Rent-, Kontributions- und Waisengeldern aber Anfechtung bekommen, sich daran zu vergreifen, worauf derselbe bis heute ziemlichen Betrag restiret“, že tedy podlehl pokusům sáhnout si na ony peníze, takže je dodnes dlužen značný obnos. Bez dalších informací je nutno

po mém soudu považovat tuto zprávu za neprůkaznou a ne zcela jasnou. Je vyloučeno, že by za měsíci poté Harrach jmenoval úředníka, po léta dlužícího značný finanční obnos z vrchnostenských pokladen, svým zplnomocněncem pro vyměřovací práce při josefském katastru (srov. II.2.4.). Na druhé straně – nesvědčila by právě tato překvapující hraběcí velkorysost o výjimečném postavení, které Graupar podle mého názoru dlouhodobě zaujímal ve vrchnostenském byrokratickém aparátu jilemnického panství?

¹⁴⁴ Označení „Zlatý potok“ pochází od rady Kociána. Graupar jej v legendě mapy neuvádí.

¹⁴⁵ Listy hospodářského rady Kociána z 12. 7., 12. 8. a 7. 9. 1780, resp. hr. Harracha z 23. 9. a 4. 10. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 245, inv. č. 952.

¹⁴⁶ Harrachův list z 27. 2. 1782, tamtéž. V dovětku Harrach žádá informaci o rokytnickém hospodáři Kiesselovi, který je těžce zadlužen a pod tlakem věřitelů, nechce mít totiž ve službách takto zadluženého člověka...

¹⁴⁷ Je třeba podotknout, že exekuce se od poloviny 18. století neobyčejně zpřísnily. Po uší zadlužený habsburský stát pochopil, že aspoň dílčí sanace erárních financí závisí na pořádku a důslednosti v berních záležitostech. V Grauparově době již nebylo možné, aby majitel panství unikl exekuci díky přátelským vztahům s krajskými úředníky.

¹⁴⁸ Každý poddaný měl svou kontribuční knížku, do níž mu výběrčí potvrdil odvod daně. Graupar tedy „rozesel“ za svůj život na Jilemnicku mnoho tisíc podpisů, avšak kontribuční knížky se ve velkostatkových fondech dochovaly jen výjimečně.

¹⁴⁹ Erbenova zpráva z 23. 11. 1784. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 289, inv.č. 1084. Mladší z útočníků byl rozhodnutím krajského komisaře potrestán 10 ranami karabáčem, starší (76 let) osmi dny obecní práce v železech.

¹⁵⁰ Kontribuční Graupar se stále ještě „äusserst bemühet Gelder einzubringen, um nur das Aerial-Getreid zu berichtigen, worauf dermahlen mit aller äussersten Schärfe angedrungen wird.“ Za vybrané peníze mělo tedy panství nakoupit obilí a odvést je do krajského skladu. Výraz „se vši maximální tvrdostí“ podle všeho označuje tlak, jemuž byl Graupar vystaven ze strany krajského úřadu. Erben do Vídně, 27. 1. 1775. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kniha č. 135.

¹⁵¹ Erbenovy zprávy z 5. 2., 13. 2. a 2. 3. 1775.

¹⁵² Erbenovo zpravodajství z ledna až března 1775, popisující Grauparovy účetní a finanční záležitosti, se nese v duchu holého referátu o tom, co (nikomu

nepodřízený?) úředník Graupar učinil, jak se rozhodl, kdy pošle ty či ony doklady do Vídně apod. Vše nasvědčuje tomu, že bez ohledu na jím právě zastávanou funkci měl ve správě velkostatku privilegiované postavení, čehož si byl Erben velmi dobře vědom.

¹⁵³ Erbenova zpráva z 25. 6. 1776.

¹⁵⁴ SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 417, fol. 27.

¹⁵⁵ Graupar radovi krajského úřadu v Jičíně Launayovi, duben 1789. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 417. Sídlo novobydžovského krajského úřadu se v roce 1784 přesunulo do Jičína.

¹⁵⁶ Graupar zítra předloží návrh ohledně obměny personálu v železárnách a „das gehörige zu veranstalten und einem jeden seinen angewiesenen Platz anzuweisen“, píše Erben do Vídně 29. 3. 1789.

¹⁵⁷ Obtížnější cesta čekala Graupara v říjnu 1784, kdy musel doprovodit dva vojenské důstojníky na hřebeny, kde se chtěli přesvědčit, zda správa panství nekácí dřevo v oblastech, považovaných z hlediska obrany státní hranice za strategické.

¹⁵⁸ Kromě několika pamětníků z řad poddaných se obchůzky účastnili dva zástupci panství Kumburk, krajský komisař Paroubek a za Jilemnici inspektor František Kocián, vrchní Josef Erben, rentmistr Jan Antonín Graupar, revident Václav Boukal a nadlesní Jan Nosek. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 313.

¹⁵⁹ Tamtéž, fol. 140–147. Graupar se tu tentokrát podepsal česky jako Jann (!) Anton Graupar, správce.

¹⁶⁰ O důvodech lze jen spekulovat. Je možné, že zájem hraběte Harracha vzbudily Erbenovy a Grauparovy zprávy o osudech mapy za selského povstání.

¹⁶¹ V listě z 5. 12. 1775 Erben píše, že z hraběcího listu z 29. 11. „s krvácejícím srdcem vzal na vědomí Vaši nemilost“. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kopiář 1775–1776, kniha č. 138.

¹⁶² V orig. „von immersolchen langen Reyhe der äußersten Kränckerery, Verfolgung, Gehässigkeit, Neid und Widerwärtigkeiten...“. Erben do Vídně, 5. 12. 1775.

¹⁶³ V orig. „Ich schmeichle mir, daß auch mein abgesetzter feind der Graupar selbst (den ich genug menggiret hab und mit ihm in Freundschaft zu leben gewünschen) aller seiner gegen mich hegende Gehässigkeit und Neids ungeacht, mich einer fahrlässigkeit, Trägkeit, oder üblen Gebahrung auch nur in dem mindesten überführen könne, und daß Gott der allerhöchste meiner Unschuld eingedenk, diesen mir so neidischen ungerechten Menschen gewisslich strafen werde.“ Význam slovesa „menggiret“ jsem toliko odhadl, nenaleznuv jej v německých, francouzských ani latinských slovnících.

¹⁶⁴ Zpráva z 8. 12. 1775.

¹⁶⁵ Dne 11. 9. 1777 se na příkaz Harracha společně vydali do Dolní Rokytnice, aby tam suspendovali rychtáře Christiana Schmida, proti němuž si místní poddaní vícekrát stěžovali. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kniha č. 140, Erben ve zprávě z 18. 9. 1777.

¹⁶⁶ Erben (podle mého soudu autor nepodepsaného konceptu listu) v odpovědi krajskému hejtmanovi Františku Sádlovi z Vraždy, datované 10. 2. 1776, potvrdil pravdivost údajů v Grauparově prosbě, zejména co se týče ztrát a újm na zdraví, jež Graupar utrpěl za selského vzbouření. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 275, inv. č. 979. Ke Grauparově provinení více v odd. II. 2. 2.

¹⁶⁷ Např. 14. 10. 1785 se přimlouvá za udělení odměny Grauparovi za jeho mnohaletou vyměřovací práci na panství, v únoru 1789 navrhuje snížit pracovní zatížení zestárlého Graupara apod.

¹⁶⁸ Ve stížném listě z 5. 12. 1775 Erben píše, že ho Harrach jmenoval vrchním „ohne mindester Verdienste“... SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kniha č. 138.

¹⁶⁹ J. LUŠTINEC, c. d., s. 51–52.

¹⁷⁰ SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kniha č. 136, relace z 23. 3., 30. 3., 3. 4. a 13. 4. 1775.

¹⁷¹ Dedukuji, že hledali tento dokument, jež J. Luštinec nespecifikuje.

¹⁷² Holí mu hrozil také Jiří Hlaváč z Roztok. Před dalšími ranami, možná smrtelnými, ho měl zachránit jakýsi sedlák z Martinic, jenž mu umožnil útěk zadním vchodem.. J. LUŠTINEC, c. d., s. 34. Podobný osud hrozil důchodnímu Boukalovi, který ale utekl včas.

¹⁷³ „Ein steiler Felß wohin sich der Verfasser dieser Mappa bey dem in A. 1775 entstandenen Bauer Aufstand tödlich verwundet mit seiner Familie 24. Marty fluchten mußte“. Na mapě však dnes toto místo, označené číslem 132, nelze najít.

¹⁷⁴ Erben o tom psal v listě řediteli vrchlabského panství z 5. 4., kde Matouše nazval „zlodějským praseťem“. SOA Zámorsk, Vs Vrchlabí, sign. 6 (Jedná se o starou signaturu; fond je v současnosti reinvencarizován.)

¹⁷⁵ Erben později oznamoval hraběti, že lupičů bylo pět a že je všechny zná. Dne 29. 3. byl k Erbenovi přiveden jeden z nich, který vrátil část ukradených peněz a prosil, aby nebyl trestán ujistiv, že přinese i zbylé peníze.

¹⁷⁶ Farář Matěj Škrabálek z Příchovic popsal počínání rebelů v Semilech, kde „dvoji raubiřska hlůza byla, jedna od Lomnice s lomnickýma poddanýma,

druhá od Jilemnice s jilemnickýma poddanýma.... [Dále německy]: O semilském zámku sděluji: ten krásný zámek už není zámek, ale smutnou pustinou (traurige Wüsterei). Jedním slovem [dále česky]: stojí samotne zdě a přehazelej archiv se všema jinýma pana hraběte pisebnostma ušehno v nic obraceno, všehny kostelní cassy v nic uvedeny....“ *Prameny k nevolnickému povstání v Čechách a na Moravě v roce 1775*. Praha 1975, s. 167.

¹⁷⁷ Jednalo se o poddané z Dušníků, Františkova a Jablonce nad Jizerou, kteří se vskutku znovu ve značném počtu objevili v Rokytnici, u kostela obklopili Erbeny, jemuž však přispěli na pomoc Rokytničtí a Sahlenbašští (z Rokytna), aby „im Notfall Gewalt mit Gewalt abzutreiben“. Plné tři hodiny trvalo vrchnímu, než „buřiče“ (Empörer) po dobrém přesvědčil, aby se – aniž prolili jedinou kapku krve – vrátili domů, přičemž mu nebyl zkriven jediný vlas na hlavě...“ Relace ze 30. 3.

¹⁷⁸ V orig. „unruhige, unsinnige und rasende ungetreue und undankbare Rebellen“...kteří „so wie die Iroquesen die grausamste Nation in America ist also auch die Branna- und Starkenbacher Unterthanen in denen unteren böhmischen dorfschaften, ihnen Iroquesen mit alle Recht vergleichen werden können“. Relace ze 30. 3.

¹⁷⁹ Těžko říci, do jaké míry a zda vůbec tu mluvím z Erbeny jeho případné protičeské předsudky. Faktem je, že jinde si naopak radikálně a násilnický počínali němečtí poddaní. Srov. J. PETRÁŇ, *K organizaci tažení nevolnických houfů v březnu roku 1775*. Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica, č. 3, s. 198–199.

¹⁸⁰ Erbenovi přivedli zatčeného vůdce jilemnických povstalců Fr. Jecha, jehož měl dle rozkazu poslat k soudu do Jičína. Erben se obával však poslat ho pod eskortou, aby po cestě nevyvolal další nepokoj. Proto ho přemluvil, aby se tam vydal dobrovolně, jenže Jech cestou utekl do Slezska.

¹⁸¹ Relace ze 13. dubna.

¹⁸² Vinný sklep v Horní Branné podle Erbeny neutrpěl žádné škody. Relace ze 13. 4. 1775.

¹⁸³ Přihlížející vesničané, tedy patrně pozůstatky vzbouřeneckých houfů a různí zvědavci – stěžuje si Erben – se zdráhali nosit vodu. I tímto způsobem dali ovšem najevo vztah k majetku své vrchnosti.

¹⁸⁴ SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 275, inv. č. 979.

¹⁸⁵ Relace ze 13. 4. Nejvěrněji se podle Erbeny zachoval noční hlídač, který odvracel poddané od krádeží, za což by měl být odměněn.

¹⁸⁶ Erbenova relace ze 13. dubna 1775.

- ¹⁸⁷ Těmito slovy (bluttigen und offenen Wunden) Graupar chtěl dodat váhy své prosbě za odpuštění pokuty kvůli špatnému účtování z února 1776, která vyžadovala lékařskou péči a pobyt na lůžku. SOA Zámrsk, Vs Jilemnice, kart. 275, inv. č. 979.
- ¹⁸⁸ Erbenova relace ze 13. dubna.
- ¹⁸⁹ Se vši pravděpodobností na zámku v Horní Braně, kde měl Erben v této době hlavní kancelář s bytem a kde vzbouřenci nenadělali žádných škod.
- ¹⁹⁰ Jedinečným pramenem pro poznání Grauparova osudu za selského povstání by byla jeho vlastní zpráva, odeslaná Harrachovi dle Erbenova 12. dubna. Pokud se zachovala, je uložena v Rodinném archivu Harrachů v rakouském státním archivu.
- ¹⁹¹ Vrchlabí má „alleinige unmittelbare Flößgerechtigkeit“, jak to formuloval vrchlabský ředitel Kidery. SOA Zámrsk, Vs Jilemnice, kart. 420, fol. 43.
- ¹⁹² Ve stanovisku jilemnického hospodářského úřadu ze 30. 6. 1783 je uvedeno, že v uplynulých dvou až třech letech, jakož znovu i letos, silné větry v Sedmidolí poničily až 2000 sáhů dřeva. SOA Zámrsk, Vs Jilemnice, kart. 420, fol. 32–34.
- ¹⁹³ Důlní dílo v Bedřichově je na Grauparově mapě vyznačeno značkou „NN“.
- ¹⁹⁴ Tato lokalizace je výsledkem porovnání Kolbeho mapy s podrobnou interaktivní mapou Špindlerova mlýna, přičemž kromě toku Labe mně při orientaci pomohla především Krakonošova strouha, Kolbem nazvaná „Kleine Krkesch Bach“, jakož i Svatopetrský potok. (St. Peters-bach).
- ¹⁹⁵ V orig. „höchst hinderlich und nachteilig“. Kideryho list z 2. 8. 1782. SOA Zámrsk, Vs Jilemnice, kart. 420, fol. 48.
- ¹⁹⁶ Podle Erbenova těmito opatřeními harrachovská správa nijak nenarušuje vodní hranici, protože voda si zachová původní koryto („dem Wasser seinen alten Gang zu belassen“). Tvrdil rovněž poněkud „odvážně“, že bedřichovský hamr je veřejně prospěšná stavba (zum besten des Publici).
- ¹⁹⁷ Species facti (koncept), obšírná správa harrachovských úředníků z 5. 9. 1783 o dosavadním průběhu sporu v Bedřichově, podepsaná vrchním Erbenem, purkrabím Boukalem, rentmistrem Lorencem, berním Ignácem Erbenem, branským správcem Grauparem, nadlesním Noskem a hamerským písařem Václavem Kochem. SOA Zámrsk, Vs Jilemnice, kart. 420, fol. 32–34.
- ¹⁹⁸ Tamtéž, koncept listu z 10. 7. 1783, fol. 41. Kolbe v legendě své mapy taxuje tuto krádež dřeva až na 50 sáhů.
- ¹⁹⁹ Vs Jilemnice, kart. 420, species facti z 5. 9. 1783, fol. 32–34.
- ²⁰⁰ Je třeba znovu upozornit, že tato interpretace událostí je zcela závislá na pramenech jilemnické provenience. Fond Vs Vrchlabí není vzhledem k probíhající inventarizaci přístupný.
- ²⁰¹ Rozhodnutí krajského úřadu z 4. 9. 1783. SOA Zámrsk, Vs Jilemnice, kart. 420, fol. 51.
- ²⁰² Podle „Poznámek“ patrně Erbenových (Anmerkungen, kart. 420, fol. 27–28) z roku 1787 si Redlhammer útok vymyslel. Ve skutečnosti se porouchala jeho bryčka, načež mu jilemničtí myslivci, kteří se k tomu nachomýtlí, obstarali náhradní kolesku, s níž byl dovezen dle svého přání do Vítkovic. Porouchanou bryčku mu dokonce jilemnická správa nechala opravit.
- ²⁰³ Grauparův list inspektorovi ze 17. září 1783. Vs Jilemnice, kart. 420.
- ²⁰⁴ Sklářský mistr Erben 25. 9. rovněž sděloval, že ho Redlhammer pozval do Lomnice na pouť. Vztahy mezi oběma panstvími nebyly tedy navzdory sporu zcela zpřetrhány. Ostatně ani být nemohly, vzhledem k množství vzájemných vazeb a závislostí.
- ²⁰⁵ Vrchlabské panství se v této době nacházelo dlouhodobě pod kuratelou kvůli ohromným dluhům, které se táhly z minulosti a které ještě rozmnožil tehdejší majitel Fr. Xaver Morzin. Dotyčný Schmied byl představitelem administrativní správy, jež dohlížela na řádné splácení dluhů a výplatu apanáže hraběti Morzinovi.
- ²⁰⁶ List Hrubého Grauparovi z 23. 11. 1783. SOA Zámrsk, Vs Jilemnice, kart. 420, fol. 87–88.
- ²⁰⁷ Autoři inventáře k fondu Ústřední správa Harrachů neporozuměli označení „mundierte original Mappa“, které v nich vyvolalo představu záplav (*münden* = *vlévat se, rozlévat*); proto mapu nazvali „Bedřichov – Vrchlabí: mapa území postihovaného záplavami“. Avšak pojem „mundieren“ ve skutečnosti znamená *na čisto opsat*, takže správný překlad zní: čistopis původní mapy.
- ²⁰⁸ V originále: Broullions-Plan, nach welchem die Aufnahme des Terrains geschehen und A. 1784 Eine Mundierte original Mappa ausgefertigt worden von Johann Aloys Kolbe Kay[serlich] Königl[ichen] Beaydigten Landgränitz Ingenieur im Königlich Böheimb.
- ²⁰⁹ Hrubý žádal, aby vrchlabská strana stvrdila svým podpisem, že s podobou mapy souhlasí.
- ²¹⁰ Atestát nese datum 25. 5. 1784 a je podepsán Hansem Kryštofem Fischerem, Františkem Josefem Möllerem, Paulem Schierem, Augustinem Birhem

- a Josefem Lauerem; kromě prvního mají všichni uvedeno bydliště ve Vítkovicích. Vs Jilemnice, kart. 420, fol. 94–95.
- ²¹¹ List Hrubého inspektoru Erbenovi, 30. 5. 1784. Vs Jilemnice, kart. 420, fol. 98.
- ²¹² Případný průzkum soudních spisů v Národním archivu by přesahoval časové i finanční možnosti projektu, na jehož základně vznikla tato studie.
- ²¹³ Poznámky Erbenovy k nótě Rudolfa Morzina, květen 1787. Vs Jilemnice, kart. 420, fol. 26–28.
- ²¹⁴ František ROUBÍK, *Ke vzniku josefského katastru v Čechách v letech 1785–1789*. Sborník historický II, 1954, s. 145–146.
- ²¹⁵ Krajským komisařem bydžovské komise byl Norbert z Bubna, ekonomem správce ze Smrkovic Keller a inženýrem Jan Müller. Tamtéž, s. 149.
- ²¹⁶ SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 389. Ve skutečnosti jeli s Grauparem rychtáři dva – viz relace z 10. 6.
- ²¹⁷ „...die dortige Fläche und Gebürgte Gegend gemessen und der Unterricht ertheiltet werden wird...“ Relace z 10. 6.
- ²¹⁸ „...gleichsam seine Vices Vertretter und in anderen Gemeinden bey der Ausmessung zugegen seyn müssen, können ihren eid in des Graupars hände ablegen und solchergestalten wird die vollmacht lediglich auf des Graupars persohn hinlänglich seyn.“ Tamtéž.
- ²¹⁹ O plnou moc požádal v relaci z 21. 6. také vrchní Erben; skládat přísahu do Grauparových ruku se mu asi nechtělo.
- ²²⁰ „von der Grauparische Mappa nach seiner eigenen Geständnis kein Gebrauch kann gemacht werden, mir ist also bey diesen Ausmessungs Geschäfte himmelangst ohne helfen zu können um so mehr, als man nirgendst Ingenieurs haben kann, der Löw aber [který v neděli 3. 7. odejel do Stežer...] allein auch nicht viell werden ausrichten können. Relace z 5. 7. 1785.
- ²²¹ F. ROUBÍK, c. d., s. 155.
- ²²² Šlo o přísežného zemského inženýra, který předtím vyměřoval lesy panství Chlumec nad Cidlinou.
- ²²³ Za pomoc s překladem latinského textu děkuji dr. Michaelu Skopalovi ze Státního oblastního archivu Zámorsk.
- ²²⁴ „Gleichgedachter Graupar hat mit Aufnahme der Herrschaft und mit der MAPPA seit A. 1755, wo nicht schon 1752 den Anfang gemacht.“ Relace patrně Erbenova z 10. 5. 1785. Vs Jilemnice, kart. 389, inv. č. 1084. Na přesnost tohoto údaje, vztahujícího se k události třicet let staré, nelze ovšem spoléhat.
- ²²⁵ T. Lokvenc tvrdí, pohříchu bez odkazu, že Graupar byl Mannovým žákem, což je lákavá domněnka, bohužel však pro ni neexistuje žádný důkaz. T. Lokvenc, c. d., s. 27.
- ²²⁶ „... Es war aber nicht gut, daß man ihm davon weggesehen und ... zum ContributionsEinnehmer, A. 1775 aber gar zum Rentmeister zugleich gemacht, welcher Ausmessung auf die Seite legen müssen...“ Tamtéž.
- ²²⁷ „Wie ich aber nach der Hand, da der Graupar vor seiner Flucht zurück gekommen von ihm selbstern Vernahmen, so ware Es nur die alte, von einem sicherem Ingenieur Mann ausgefertigte Mappa, indeme die grosse neue, durch den Graupar ausgefertigte, annoch vor der Ankunft der Rebellen auf meiner Wahrung salvirt, und glücklich gerettet worden ist...“ SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kniha č. 137. K otázce, která Mannova mapa byla zničena, srov. II.1.
- ²²⁸ Majitel vítkovické sklárny Anton Erben se 25. 9. 1783 dotazoval inspektora Erbeny o sdělení, zda se na fůru skla, která 8. 10. odjede do Vídně, má naložit něco dalšího a táže se, zda se zpátky poveze víno. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 420.
- ²²⁹ Nelze vyloučit možnost, že Graupar využil této záležitosti, aby Erbenovi jakožto svému konkurentu v hraběcích službách způsobil problémy a poškodil ho v očích vrchnosti, což se mu přinejmenším nakrátko podařilo. (Srov. II.2.1.)
- ²³⁰ SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kniha č. 138, relace z 5. 12. 1775. „hat er Es alles vermuthen nach mit Fleyß unterlassen, um mich andurch nur bey Euer Excellenz zu verunglimpfen und eine Verantwortung zu setzen“.
- ²³¹ Erbenova relace z 9. 1. 1776: „...wienach ich von dem Scheibreiber vom 3. dieses die Nachricht erhalten, daß endlich die Strižkische Fuhr die aufgehabte Mappa ... richtig überbracht und übergeben habe wie auch das Paquet des Graupars Euer Excellenz ebenfalls richtig zugekommen...“
- ²³² V předpokoji prvního patra, kam Grauparovu mapu Jeřábek situoval, nemohla podle dr. Luštince viset, protože by se tam nevešla.
- ²³³ Podle zprávy do Vídně by si Graupar zasloužil být alespoň částečně odškodněn za své dvacet let trvající vyměřování vrchnostenských pozemků a lesů, které ho stálo mnoho tisíc zlatých (!), v orig.: „...indessen verdiente der Graupar mit Recht und Gewissen wo nicht gäntlich, wenigstens zum Theil derselben Condemniert zu werden, weil derselbe bey der 20 und mehr Jahre lang für gedauerten

- Ausmessung der herrschat[lichen]Gründe und Wälder vielle Tausend Gulden verunkostet und bey alle dauer so viell gefruchtet hat, als wenn Er niemahlen gemessen hätte!“. Relace ze 14. 10. 1785.
- ²³⁴ Die Herrschafft[lichen] Zünß Gründen bey dem Jestraby Raudnitz und Krzischlitz.
- ²³⁵ Za možnost jejího studia a pořízení kvalitní fotokopie děkuji řediteli muzea v Jilemnici dr. J. Luštincovi.
- ²³⁶ SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 313, fol. 125–126.
- ²³⁷ V originále a) Mappa der Krausebauden oder Friedrichsthal und Hakelsdörfern hochobrigkeitlichen Zünssgründen; b) Die herrschaftlichen Zünssgründen bei dem Hof Ober- und Nieder Rochlitz und Sahlenbach; c) Die obrigkeitlichen Zünssgründen beidem Franzenstahl auf der allodial Herrschaft Starkenbach; d) Hennersdorfer Filialkirche st. Georgi gehörige Zünssfelder und Wiesen nebst dem Kirchenwald.
- ²³⁸ První Harrachův dotaz („...so werde den umständlichen Bericht von dem wahren Befund der Sache gewärtigen“) pochází z 5. dubna 1780, druhý („der Graupar bereits mit Ausmessung der Jablonetzer und anderer denen Unterthanen“) ze 6. 12. téhož roku. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 245, inv. č. 952.
- ²³⁹ Srov. Harrachovy zprávy z 24. 3. a 11. 4. 1781; v této pisatel nakazuje, aby Graupar urychleně postupoval s „Ermessung“ (vyměřování) a „Begränzung“ (ohraničování) vrchnostenských pozemků. Tamtéž.
- ²⁴⁰ „...was wohl aber ein- und andere über Dominical- und die unterthanen Vertheilte gründe kleine Mappen gefunden, die sich eben bey dem Graupar befinden. übelassenen Dominicalgründe, und Regulierung der diesfälligen Zünssen gekommen seye.“ Relace z 10. 5. 1785.
- ²⁴¹ FIEDLER, c. d., s. 41. Název mapy zní: „Charta von denen Zweyen Hoch Gräfl. Harrachischen Herrschaft Starkenbacher Riessen geburgs = Krkonošser = Bauden Nemb. Gross = und Kleinen...“, která vznikla jako podklad pro prodej bud dosavadním nájemcům. (Písemná informace od M. Bartoše ze 13. 4. 2015.)
- ²⁴² Údaje poskytl Michal Severa ze Státního oblastního archivu v Zámorsku, jemuž tímto děkuji. Měřítko 1: 2160, uváděné G. Fiedlerem (c. d., s. 41), je zjevně mylné.
- ²⁴³ Konzervaci provedla H. Staňková [provd. Filipi], srov. štítek na zadní straně mapy.
- ²⁴⁴ Srov. E. SEMOTANOVÁ, c. d., 19.
- ²⁴⁵ Výpočtem dle měřítka mapy dojdeme k číslu zhruba 22,5 km. (Měřítko o 70 provazcích (tj. 2 152 m), zobrazené ve spodní části mapy, má reálnou délku 9 cm, která se do šířky mapy vejde 10,4x.)
- ²⁴⁶ „dass weder der Mann, weder er Graupar über die Mappa berechnungen gemacht, folglich ihre Karten nur ein bloß Ideale ist“. Relace z 26. 4. 1785. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 389, inv. č. 1084.
- ²⁴⁷ Mezi soutokem s Mumlavou a s Jizerkou vytváří Jizera čtyři ostré zákruty, označené na turistické mapě jako obří hrnce (Krkonoše. Trasa, vydavatelství KČT, vyd. 5., 2007, měřítko 1: 50 000); na Grauparově mapě nejjižnější z nich, blíže Poniklé, úplně chybí.
- ²⁴⁸ Na úrovni Kněžic vytváří na mapě Labe výrazný klín západním směrem, ve skutečnosti se zde řeka jen mírně stáčí.
- ²⁴⁹ S velkou pečlivostí a přesností zachytil Graupar také celý areál městečka Jilemnice. Srov. J. Luštinec, c. d., passim. Zkusmo jsem spočítal jilemnické domy na mapě (obou dílů) a došel k číslu zhruba 140; problém je zejména v tom, kde končí Jilemnice a začíná Hrabačov. Podle soupisu obyvatel z roku 1754 měla Jilemnice 168 domů (99 horní díl, 69 dolní). SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 335.
- ²⁵⁰ T. LOKVENC, Alpinská oblast Krkonoš v roce 1765 (Hodnocení Grauparovy mapy). Opera concortica 2, 1965, s. 29.
- ²⁵¹ Nejdelší dřevěný smyk měří asi 1 300 m, nejkratší jsou dlouhé přibližně 430 m. Graupar zanesl do mapy i kamenné smyky, které jsou však obtížně rozpoznatelné.
- ²⁵² Název boudy dle Miloslav BARTOŠ, *Příběh Luční boudy*. Vrchlabí 2014, s. 12.
- ²⁵³ Wes Rochprachtizce, das Dorff Ruppertsdorff. Podle Tereziánského katastru, rustikál (Praha 1964, s. 106) přínáleželi 4 roprachtiční hospodáři k jilemnickému panství, kdežto většina vesnice patřila k panství Semily.
- ²⁵⁴ Hospodářská správa se pokoušela v polovině 80. let moravčický dvůr pronajmout, ale neúspěšně. Srov. Erbenovy relace z 8. 2. a 15. 3. 1785. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 389, 1084.
- ²⁵⁵ Podle úředního zjištění přínáležely k jilemnickému panství tři hospodáři z obce Svojek. Tereziánský katastr český. Sv. 3. Dominikál, Praha 1970, s. 303.
- ²⁵⁶ Urbariálně-robotní poznámky hraběte Jana Harracha rozlišují Malou a Velkou Borovnici, přičemž jen ve Velké B. žili jeho poddaní. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 394 (hospodářská korespondence z roku 1791).
- ²⁵⁷ Podle tereziánského katastru, rustikál, z roku 1756, (s. 172–174), patřila Kalná do panství Lomnice, Slemeno dílem Lomnici, dílem statku Čistá.

- ²⁵⁸ Die téhož zdroje patřila celá Zálesní Lhota ke statku Studenec. Výše uvedené rozpory mezi mapou a stavem dle tereziánského katastru, které mohou jít částečně na vrub deseti letům časového rozdílu mezi vznikem katastru a mapy, zde mohu toliko konstatovat.
- ²⁵⁹ Podle urbáře z roku 1759, tedy těsně před vznikem Grauparovy mapy, byl zámek obydlen, ale ve špatném stavu. Srov. *Hrady, zámky a tvrze*, s. 131.
- ²⁶⁰ Srov. Ivan HONL, *O starých mapách a jejich výzdobě*. Pestrý týden, 28. 1. 1939, roč. XIV, č. 4.
- ²⁶¹ „Christoph Jäkl, der Erste Schichtmeister in Ernst-Thal“.
- ²⁶² Nápis „Holtz Flößung“ kopíruje tok řeky, na úrovni sedícího muže.
- ²⁶³ Mám-li popustit uzdu fantazii, pak v této skupince nalézám rodinu mladého J. A. Graupara...
- ²⁶⁴ Jiří LOUDA – Blanka ZÁZVORKOVÁ, *Vrchlabí*. Ed. Zmizelé Čechy. Praha 2006, s. 22.
- ²⁶⁵ Verzi s chronogramem „podlehli“ autoři inventáře Ústřední správa Harrachů, kteří mylně tvrdí, že text skrývá letopočet vzniku mapy, tedy 1765. Ve skutečnosti obsahuje dva typy majuskul: jednak vždy na začátku řádku s výsledkem CADM, jednak stínované majuskuly, které dohromady tvoří shluk DIIEH. Atypický slovosled, komplikující překlad, směřoval tedy patrně k tomu, aby byly dosaženy právě tyto skupiny písmem, nejspíše zkratky s neznámým významem. Původcem této interpretace je PhDr. Michael Skopal ze Státního oblastního archivu v Zámruku.
- ²⁶⁶ Na meznících při severní hranici je viditelnost zlatých křížů malá; nejlépe jsou patrné u mezníků č. 1–22 při hranici s Vrchlabím.
- ²⁶⁷ Kolem Velkého Šišáku (Vysokého Kola) se rozprostírá cosi jako „svatozář“ (?).
- ²⁶⁸ Přesný význam slova „Feigel-“, se mně nepodařilo zjistit, nicméně z kontextu i z grafického symbolu vyplývá dostatečně zřetelně, že se jednalo o skalní útvar.
- ²⁶⁹ Mezník 3 je popsán jako „der Falkenstein“, tedy Sokolník o výšce 1 384 m, č. 7 jako Flache Felßen (Plochá skála, patrně dnešní Tvarožník), mezi mezníky 9 a 10 je vepsáno „Die ReifTräger Steine“ (Jínonoš), a mezi č. 10 a 11 je vepsáno s výraznějším grafickým symbolem „Granitzstein“.
- ²⁷⁰ Asi 1 400 m dolů po hranici zakreslil Graupar číslo 68 (viz legenda v pravé spodní kartuši).
- ²⁷¹ „S. Peter GranitzStein“ s písmeny K. B. H.“ Grafický symbol tohoto mezníku je zřetelně označen velkým křížem.
- ²⁷² Dnes je jako Stříbrná bystřina označen severní přítok Bílého Labe, protínající Čertovu louku.
- ²⁷³ Název přebírám z knížky Miloslava BARTOŠE, *Příběh Luční boudy*. Vrchlabí 2014, s. 12.
- ²⁷⁴ Reinstein, resp. Rainstein = Grenzstein.
- ²⁷⁵ Text není již plně čitelný: „Hier Zwieschen Lieget in so genandten Sieben Gründen das Hohen Elber Hoch Gräflich Morzinische Gebirg. Nun ... A... Denen Branaier Hoch Gräflich Harrachisch Gegenstehenden 2 1/2 Gründen die Übrige 41/2 Hohen Elber Gründen und Zwar An derseben Granitz von 7 Gründer bis an dem Teiffels Wießner HarrachiSchen Granitz Stein in Entlegend 4 221 (?) Klafter.“ (Zde leží v tzv. Sedmidolů vrchlabské horské.... hraběte Morzina, kdy proti 2 ½ harrachovským dolům ...4 ½ vrchlabských dolů, a sice od hranice Sedmidolů až po Čertovu louku k harrachovskému mezníku ve vzdálenosti 4221 (?) sáhů...)
- ²⁷⁶ „Krkonoše. Turistická mapa“. Měřítko 1:50 000. 5. vydání, 2007.

Přílohy

Do příloh jsem vybral a přeložil několik dokumentů, charakterizujících rozsah Grauparovy činnosti ve správě jilemnicko-branského panství. Nakonec byl zařazen text, u nějž je Grauparovo autorství sporné, ale svým obsahem se úzce dotýká tématu této publikace.

Německé texty jsou transliterovány. Zkratky jsou rozvedeny v hranatých závorkách.

Příloha č. 1

Grauparova prosba c. k. guberniu v Praze, aby mu byla odpuštěna pokuta za chybu, jíž se dopustil při účtování své odměny za vyúčtování kontribuce. Obsahuje zajímavé, ba kuriózní detaily o trablech tehdejšího berního úředníka.

Kopie, nedatováno [počátek února 1776]

SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 275, inv. č. 979.

Hoch Löb[liche] Kay[serlich] König[liche] Gouverno
Gnädig Hoch gebittende Herren Herren.

Bey Rewidiring deren Contribu[ti]on Rechnungen, und Steuer Bücheln Pro A. 1768 u[nd] 1769 der mir anvertrauten Herrschaft Branna und Starkenbach Königratzer Kreyßes Bidschower Antheils hat die Löb[liche] K[ayserlich] Kö[nigliche] Buchhalterey in den final, deren beantworteten Mängeln, und Bedencken aus Gelegenheit des vermög Systemal Patents à 30 kr[euze]r von einem angesessenem Solang den Anstandt und die übermaas mir pro A. 1769 Aet. 1mo zum Ersatz pr. 2 fl[oren] 42 kr[euze]r 1 1/8 d[enaren] verweisen, weillen es das betragende Ansessigkeits Quantum übersteigte und hievon in Revisorio nicht abzuweichen, sondern höheren Orthten sich um dessen nachsicht zu verwenden wäre; nun dann gestatten Euer Hoch fürst[liche] Gnaden Excellenzen und Gnaden in Soumission verbringen zu dürfen! wie nach ich Contributions Rechnungsführer seith 1767 von der ansehentlichen, weitschichtigen Herrschaft von 129 38/64 angesessenen 67 fl[oren] 30 kr[euze]r bezohen, und in Ausgaab geleget, in sich aber vermög den vergangen allerhöchsten Systemal Patent a 30 kr[euze]r verstanden, nur 64 fl[oren] 47 kr[euze]r 4 7/8 d[enaren] ausfallen, und pr Ausgaab zu legen gebühret hätte, zu folge also dieser Calculation das Superplus pr 2 fl[oren] 42 kr[euze]r 1 1/8 d[enaren] mir zum Ersatz Lasten gelegen wurde? Welches ohnerachtet, deren durch die 9 Jahre bereits conficirte noch nicht Revidirten Rechnungen in Concreto 24 fl[oren] 19 kr[euze]r 4 1/5 d[enaren] austragen thuet; In rucksicht also der mit so vielen angesessenen einzeln weys sowohl bey Tag als Abends beym Licht empfindender Müsamer Arbeith grosser Geduld al minute einhöbenden geldes oder Cont[r]ib[uti]on Theilen, hiebey durch unrichtige und ohnmöglich mit attention hinlänglich zu hütten vermögende verschiedene Müntzen erleydenden Abgangs, ja fast durch expresse unterhaltende Dienst Mayd öfters auszusauberen erforderlichen Cantzley-Trischen, und anderen gezeugs, und sonders letzthin durch den bauern aufstand erlittenen Beraubung, Plünderung und schlägen, daß durch eine Zeit ab überkommenen bluttigen und offenen Wunden mediciren müssen, und bettlägerisch verbleiben; Euer Hoch fürst[liche] Gnaden Excellenz und Gnaden in Veneration bitten wollen, mich nicht nur von denen zum Ersatz Vigore Revisiones Condemnirten 2 fl[oren] 42 kr[euze]r 1 1/8 d[enaren] De A. 1767, sondern auch Deueterien durch 9 Jahr bereits verfertigten noch nicht aber zur Revisions Mänglisirung gediehenen Rechnungen in folg[lich] in toto betragenden 24 fl[oren] 19 kr[euze]r 4 1/2 d[enaren] in Gnaden mildest nachzusehen, und auch des weitheeren hievon ausgerechtsamer erkantnus des verdienten zu absolviren, und einer Löb[lichen] K[ayserlich] Kö[niglichen] Buchhalterey sothane schöpfende Resolution eben in Gnaden verständigen zu lassen geruheten.

In ernidrigsten respects vollen Bezeugung ersterbe!
Euer Hoch fürst[liche] Durchlaucht, Excellenz und Gnaden
unterth[äni]gst gehorsamster
Johann Graupaar, Cont[r]ibutions]Einehmer der Herr[schaft]
Starkenbach und Branna, Bidschower Kreyses

Vysoce slavné císařsko-královské gubernium!

Urození vysoce vážení pánové pánové.

Slavná císařsko-královská účtárna provedla revizi kontribučních účtů a berních knížek pro roky 1768 a 1769 na mně svěřeném panství Branná a Jilemnice v bydžovském díle Hradeckého kraje. Přitom v závěrečné zprávě, v oddíle výtky a nedostatky, mně za rok 1769 vykázála k náhradě 2 zlaté, 42 krejcarů, 1 1/8 denáru, a to podle systemálního patentu, který určuje odměnu 30 krejcarů za jednoho osedlého. A to proto, že tato odměna překročila vykázanou osedlost. Neuchyluji se tudíž k revizi, nýbrž obracím se o přímluvu k vyšším místům.

Dovolte mně Vaše vysokoknížecí milostí, excelence a milostí v poníženosti sdělit, že od roku 1767 pobírám z tohoto rozsáhlého panství o 129 38/64 osedlého 67 zlatých, 30 krejcarů, jež kladu do výdajů. Avšak podle vyšlého nejvyššího systemálního patentu, zavádějícího taxu 30 krejcarů za jednoho osedlého, jsem měl pobírat a do výdajů klást jen 64 zlatých, 47 krejcarů a 4 7/8 denáru, následkem čehož je mně dle tohoto výpočtu dán přebytek 2 zlaté, 42 krejcarů a 1 1/8 denáru k náhradě. Za devět let již vyhotovených, ale ještě nerevidovaných účtů to dělá 24 zlatých, 19 krejcarů a 4 1/5 denáru.

Přitom vybírám ve dne i večer za světla peníze nebo jednotlivé částky kontribuce od tolika osedlých, což je namáhavá práce vyžadující neustále značnou trpělivost, přičemž je nemožné vše uhlídat a zabránit ztrátám při přebírání rozličných a také nesprávných mincí. Mimoto mně služka často schválně pro pobavení uklídí potřebné kancelářské náčiní. A konečně mně při selském povstání vyrabovali a zničili byt a zbili mě, takže jsem se kvůli krvavým a otevřeným ranám musel léčit a zůstat na lůžku.

Proto chci poprosit vaše vysokoknížecí milostí a excelence a milostí v pokore, aby mě – s ohledem na mé zásluhy – milostivě ráčili zprostit nejen náhrady ve výši 2 zlaté, 42 krejcarů, 1 1/8 denáru, nýbrž také celé sumy 24 zlatých 19 krejcarů 4 1/5 denáru, která ještě nebyla revidována, a o tomto rozhodnutí informovat císařsko-královskou účtárnu.

V nejponíženější účtě,

Vaše vysokoknížecí jasností, excelence a milostí,
v poslušnosti

Jan Graupaar

kontribuční výběřčí panství Jilemnice a Branná,
Bydžovský kraj

Příloha č. 2

Přípis ve finanční záležitosti, dokumentující dohled vrchnostenského správce nad majetkovými transakcemi poddaných.

SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 387.

Harrachsdörfer Richter!

Bey meiner Ruckkunft von Starkenbach, bringet mir der Salenbacher Richter vor: daß er für die, ihm in Ober-Rochlitz Käuflich Cedirte – oder Überlassene halbe Mahl Mühle nach seiner Schriftlichen äußerung binnen einer Monatlichen Zeit Frist zu zahlen gehabte 1300 f[loren] annoch heute baar erlegen wird, und mich bittet, ihm durch diesen gefleisten wissend zu machen, daß derselbe sich Solchen geld betrag entweder heut oder Morgen allhier bey mir in dem Herrschaft[lichen] Amt Haus abhollen möchte; worüber folg[lich] behörige Kauf Kontrakt verfasset werden wird.

So geschehen Rochlitz den 24. Augusti [1]782

Johann Ant. Graupaar
Verwalter alhier

Harrachovský rychtář!

Po mém návratu z Jilemnice mně rychtář z Rokytne sdělil, že ještě dnes složí 1300 zlatých, které měl do jednoho měsíce zaplatit za polovinu mlýna, již zakoupil v Horní Rokytnici. Poprosil mě, abych mu [adresátu tohoto listu] tímto spěšným poslem dal vědět, že si může [adresát] tuto sumu dnes nebo zítra vyzvednout zde u mě v panském domě. Následně bude vyhotovena kupní smlouva.

Rokytnice, 24. srpna 1782

Jan Antonín Graupar
zdejší správce

Příloha č. 3

List pražského Harrachova agenta L. Hrubého Grauparovi. Týká se územního sporu s Vrchlabím na horním Labi (viz Il. 2. 3.) a hraběcích finančních záležitostí.

V závěru žádá pisatel Graupara o zakoupení a zaslání výrobků jilemnické textilní a sklářské produkce.
SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 420, fol. 89-90.

WohlEdlGebohrner

Insonders Hochgeehrtester Herr Verwalter!

Euer WohlEdlgebohrn[er] werden zweifelsohne die unterm 23. hujus Deroselben zugesendete Notam mittelst der Post erhalten haben, und jetzt den Augenblick wird der sichere Empfang derselben mittelst der Post bestätigt.

Gegenwärtig folget die verlangte Species facti, welche copiret und von allen unterfertigt, sofort mir wieder eingesendet werden muß. Die Mappa wird hier ebenfalls wider beygeschlossen.

In Ansehung der verlangten Berechnung über die zu Bestreitung deren Interessen und anderen Auslagen eingesendete Gelder kann ich keine andere Anschauung legen, als über die in zweyen Posten näml. zu Termino S. Georgi und Galli a. c. p[ro] 1800 fl eingesendete Interessen Gelder, dann für die mir überschickte Butter, p[ro] 43 f, 48 kr, weil ich die anderweitigen 2000 f schon

1. in der dem gnädigen H[err] Grafen übergebenen Berechnung ausgewiesen habe, und
2. die dem H[err] v[on] Fleißner bezahlte 12 f[loren] 40 kr[euzer] dem H[err] Inspector Erben von mir zu ersetzen sind, dann aber
3. die gemäss der an H[err] Pates übergebenen Berechnung nicht 24 f 30 kr erhalten habe, wohl aber H[err] Pates gemäß seiner dem gnädigen H[err] Grafen ebenfalls zugestellten Berechnung annoch 3 f[loren] zu empfangen hat.

Machen mir um Deroselben zu wissen, ob ich diese Berechnungen samt Amttungen mittelst der Post zusenden solle?

Ich ersuche zugleich Euer WohlEdlgebohren mir dreyerley Tisch Zeug von Damask zu kaufen, näm[lich] von der feineren und feinsten Gattung, ein jedes auf 12 Persohn, und mit 24 Servietten lassen sich aber Deroselben zuvor den Preys derselben wissen, wo ich sodann selben samt jenen für die Butter sogleich übersenden werden.

Schlüslichen bitte ich nochmahlen mir 12 st[ück] Bier Gläser, die sogenandte Stutzer, und eben so viel Wein Gläser zukommen zu lassen.

Ich geharre mit aller Hochachtung

Euer WohlEdlgebohrn[er]

Prag den 30. Nov[ember] 1783

dienstwilligster
Leopold Hrubý de Lauro

Urozený pane
Ctihodný pane správče!

Vaše urozenost bezpochyby obdržela poštou přípis z 23. tohoto měsíce, a nyní je na čase potvrdit poštou jeho příjem.

Nyní následuje požadované Species facti, které mně musí být obratem – v kopii a všemi podepsané – zaslané zpět. Mapa [tj. Kolbeho mapa sporného území v Bedřichově – viz ll. 2. 3.] bude rovněž přiložena.

Ohledně požadovaného vyúčtování peněz, zaslaných k uhrazení úroků a dalších výdajů, mohu pouze sdělit své mínění ohledně 1800 zlatých zaslaných ke splacení letošního svatojiřského a svatohavelského úroku ve výši 1800 zl, a dále ohledně 43 zl 48 krejcarů za máslo, které mně bylo předáno. Pokud jde o ostatních 2000 zlatých, tak ty jsem již

1. vykázal ve vyúčtování, předaném milostivému p. hraběti, a
2. oněch 12 zl 40 krejcarů, vyplacených panu Flei nerovi, nahradím panu inspektoru Erbenovi, a dále
3. neobdržel jsem těch 24 zl 30 krejcarů podle účtu předaného panu Patesovi, spíše ale pan Pates na základě svého účtu, předaného milostivému panu hraběti, má ještě dostat 3 zlaté.

Dějte mně vědět, zda mám tyto účty spolu s příslušnými podklady zaslat poštou.

Žádám rovněž Vaší urozenost, abyste mně koupil trojí stolní náčiní z damašku, a to jemnějšího a nejjemnějšího druhu, každé pro 12 osob, a k tomu 24 ubrousků. Sdělte mně ale předem cenu; zaplatím společně s penězi za máslo.

Konečně prosím znovu o zaslání 12 sklenic na pivo, takzvaných štuců, a stejně tolik vinných sklenic.

Poroučím se s účtou Vaší urozenosti.
Praha, 30. listopadu 1783

služebník
Leopold Hrubý de Lauro

Příloha č. 4

Graupar dokládá krajskému úřadu, že panství uhradilo poplatky za vývoz dřeva do Slezska a dodávku lněného semene. Po pravé straně stvrzující přípis úředníka Launaye. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 417, fol. 52.

Löblich Kaiserlich – Königliche Kreisamt,

Gemäß einer sub N[umero] 1164 anher gelangten Königliche Kreisämte Mis-
siv wird für die der Herrschaft Starkenbach bewilligte Holzausfuhr an Klötzern
und Brettern nach Preussische Schlesien der gubernial Tax Stempel und Post-
porto betrag mit 6 fl[or]en 23 kr[uzer] und so auch von der rochlitzer gemeinde
wegen angesuchten längeren Zahlungsfristen des erhaltenen aerarial Leinsaa-
mens für einen gubernial Stempel 1 fl[or]en anschliessig in Abfuhr gebracht.

Oberamt Starkenbach
den 4ten April [1]1789

Johann Ant[on] Graupar
AmtsVerwalter

Vážený císařsko-královský krajský úřade,

podle došlého císařsko-královského přípisu č. 1164 odevzdává se v příloze 6 zla-
tých a 23 kréjcarů za guberniální razítko a poštovné na účet povoleného vývozu
dřeva (špalků a prken) z panství Jilemnice do Pruského Slezska. A dále 1 zlatý
za guberniální razítko od obce Rokytnice v záležitosti vyžádaného a po delší lhůtě
došlého erárního lněného semene.

vrchní úřad Jilemnice
4. dubna 1789

Jan Antonín Graupar
správce

Příloha č. 5

Tuto „Poznámku“ sepsal na požádání vysokého krajského byrokrata některý z jilemnických vrchnostenských úředníků, velmi dobře obeznámý s celým areálem panství a zejména s jeho nejvyššími partiemi. Tyto okolnosti by naznačovaly, že autorem byl Graupar, protože asi nikdo jiný v jeho době Krkonoše tak dobře neznal. Rovněž částečná shoda textu „Anmerkung“ s mapovou legendou (užití názvů „Reifträger“, „Feigelstein“ a zejména historka o vlašském rýžování zlata v okolí Kočího kamene) svědčí pro Grauparovo autorství, třebaže tyto údaje mohl z legendy mapy převzít kdokoli jiný.

Naopak jej zpochybňuje především nejistota, zda v roce 1794 Graupar ještě žil, a dále absence historky o Žalém coby barometru počasí v mapových kartuších, o kterou by Graupar – soudě podle výrazně narativního charakteru legendy – svou mapu patrně nepřipravil.

Pokus porovnat rukopis „Anmerkung“ s několika Grauparovými dochovanými listy se ukázal jako bezpředmětný, protože je psali panští písaři. Několik Grauparových podpisů k tomuto účelu nepostačuje. SOA Zámrska, Vs Jilemnice, kart. 417, fol. 1-2.

Bidschower Kreis

Herrschaft Branna und Starkenbach

Anmerkung über die auf obiger Gebirgs Herrschaft befindliche merkwürdigste Berge, Teüche, Gärthen und was sonst etwas besonderes in sich enthaltet. Nembl.:

Von Teüchen

Ist auf der Herrschaft fast so viell als nichts zu bemerken, dann außer eines KarpfenTeuchts bey dem Dorf Martinitz von 35 S[chock] Einsatz, dann zweyer Streitteuchten 15 S[chock] Karpfenbruth, dann eines Kammerteüchts, nichts vorhanden.

Von Gärten

Ist eben falls auf der gantzen Herrschaft, auser zweyer GrasGärthen bey dem Starkenbacher und bey dem Brannaier Schloss, nichts zu finden. die wenige, meistens abgestandene Obstbäumer, verdienen gar keine Erwöhnung, indeme die grosse und lang dauernde Kälte, dann die ehrende Gleba nichts aufkommen läst.

Von Bergen

Hingegen ist die Herrschaft desto mehr reichhaltig, und zwar:

- A. der sogenandte Haidlberg, oberhalb und nahe an der Stadt Hohenelbe, verdienst vor darum bemerkt zu werden, weil, wenn dessen höchster Gipfel sich mit Nebel kleudet, bald darauf ein sicherer Regen oder Gewitter zu erfolgen pflaget, derohalben derselbe als ein Barometrum kann betracht werden.
- B. sist der so benohmeste Berg Krkesch oder Krkonosch, oberhalb der dorf Rochlitz, von welchem das gantze RiesenGebürge oder Krkonoss den Nahmen führet. Hinter diesen Gebürge auf Schlesien zu, in einer langen und breiten Ebene trifft man den Elben Brunnen alwo eben der Elbe Flus seinen Ursprung nehmet, und die gantze Ebene mit Knieholtz und Graserey bewachsen ist, worunter jedoch verschiedene Brunnen kleinen
- C. Teücheln gleich zu finden, aus welchem das Wasser sich in die Elbe zuziehet. rechter Hand davon ist der Kesselberg, wovon die Elbe etliche Hundert Klaffter tief, sich in den Elben grund stürzt, in denen Sieben gründen fort auf Hohenelbe zufließet, nach deme Selbe in gedachtem Siebengründen verschiedene bäs- ser, besonders das aus dem schön- und grossen weissen Brunnen auf der weissen Wiesen nahe an der Schneekoppe an sich gezogen hat
- D. Von dem Elben Brunnen gerade gegen Norden, auf die Gränitz zwischen Böhmen und Schlesien, kommt man zu dem Feigelstein, einen grossen Felsen, und von da einige hundert Schritte rechts
- E. zu der Schnee gruben, allwo der Schnee niemahlen vergahrt, und wenn man von da in den Abgrund hinunter sieht, so ermerket es ein Graupen, an eben dieser Grube seynd A. 1779 am 27. Juny zwey Weibspersohnen, und ein kleines Kind erfrohren. Von das wiederum weiters auf die
- F. sogenandte grosse Sturmhaube, einen ungeheueren Hohen Berg, welcher nebst der Schnee Koppe unstreitig der allerhöchste in dem gantzen Riesengebürge ist, und von welchen man bey heiteren Wetter einen grossen Theil Schlesiens und der Lausitz übersehen kann. Wenn man von da rückkwerts, lauts an der Gräntze gehet, so kommt man
- G. zu der sogenandten Reifträger Steinen, welches ganz hohe Felsen seynd, und noch weiter fort
- H. zu dem Katzenstein, welches ein hoher Breit- und Obergantz ebener Felsen ist, worum verschiedene runde mit Fleis ausgeholte Nappen oder Schlüsseln zu sehen seynd. Nach der fortdauernden Erzhlung, sollen noch in neueren Zeiten, die Wälschen, aus dem in der Nähe fliessenden so benahmsten Goldflössel den Sand gehohlet, und in obigen Nappen zu mehl gestossen und Gold gewaschen haben. Eine gegenwärtig anzustellende Probe mit diesem Sande, könnte freylich nicht viell kosten, worauf aber niemand dankt. die übrigen viellen berge seynd von keiner bedeutung, und verdienen keiner besonderen Aufmerksamkeit,

Nur kann annoch angemerkt werden, da sich auf dieser Herrschaft in Neuwelt etwas Stunde von Katzenstein Rückwerts herein eine wohl bestellte Glashütte mit denen Schleifmühlen, und verschiedenen auserlesensten Künstlern, besonders Glas- und Wappenschneidern, Schleifern, Mahlern und Vergoldern, wie auch ein ebenfals wohl eingerichtetes Eysenhammerwerk mit zwey Hochöfen und vier hämmern, dann auch einen Leinwandfabrik mit sehr vieller Weber mit viellen grossen Bleichen befinde, worauf jährlich zwischen 50 bis 60 Tausend Schock Leinwand und Garn gebleicht werden.

Von übrigen Sachen ist nichts merkwürdiges anzumerken, auser da auf der gantzen Herrschaft nur Korn und Haaber Leinsaamen und Erdäpfel gebauet werden, und die Fechsung ein und des anderen in guten Jahren gut, in schlechten Jahren aber auch schlecht ausfällt.

Starkenbach den 9. July 1794

[Na zadní straně:]

Von Herrn Kreis Sekretär von Ottenburg anverlangte Beschreibung merkwürdigen Berge, Teüche und Gärthen zur Topographie.

7. July 1794

Bydžovský kraj

Panství Branná a Jilemnice

Poznámka o nejpozoruhodnějších horách, rybnících, zahradách a jiných věcech, které se nacházejí na výše uvedeném panství

Rybníky

Není skoro co uvést, s výjimkou jednoho kapřího rybníka u Martinic s násadou 35 kop, pak dvou třecích rybníků o 15 kopách násady a jednoho komorového rybníka.

Zahrady

Na celém panství se nenalézají – s výjimkou dvou sadů u dvora v Jilemnici a Branné – nic pozoruhodného. Nemnoho, vesměs uschlých ovocných stromů, nestojí za zmínku, přičemž tuhá a dlouhotrvající zima a bídná půda nedá ničemu vzrůst.

Hory

V tomto ohledu je naproti tomu panství bohaté, a sice

A. tzv. Žalý, blízko nad Vrchlabím, zasluhuje zmínky proto, že když se tato vysoká hora pokryje mraky, brzy poté s jistotou přijde déšť nebo bouřka, proto je možno tuto horu považovat za jakýsi barometr.

- B. známou horou je Krkonoš, poblíž Rokytnice, podle které se celé hory nazývají Krkonoše. Za touto horou,
- C. směrem ke Slezsku, se na dlouhé a široké rovině nalézá pramen Labe, kde Labe bere svůj počátek, a celá rovina je porostlá trávou a klečí, kde se však nacházejí různé prameny a malé rybníčky, jejichž voda odchází do Labe. Po pravé straně odtud je Kotel, několik set sáhů odtud Labe spadá do Labského dolu a Sedmidolím teče směrem k Vrchlabí, přičemž přibírá různé potoky zejména z krásných a velkých pramenů na Bílé louce v blízkosti Sněžky.
- D. Od pramene Labe severním směrem se na česko-slezské hranici přijde k velké skále zvané Feigelstein, a odtud několik set kroků vpravo
- E. ke Sněžným jámám, kde sníh nikdy neroztává, a když se odtud hledí dolů, je vidět příkop, a právě u něj 27. června 1779 zmrzly dvě ženy s dítětem. Odtud dále k
- F. tzv. Velkému Šišáku [dnes Vysoké Kolo], ohromné hoře, která je vedle Sněžky nesporně nejvyšší v celých Krkonoších a z níž je za krásného počasí možno přehlédnout velkou část Slezska a Lužice. Jestliže se odtud jde zpět podél hranice, přijde se
- G. k tzv. kamenům na Jínonoši, což je úplně holá skála, a ještě dále
- H. ke Kočičímu kameni, což je vysoká, široká a nahoře docela rovná skála, odkud jsou vidět různé s velkým úsilím vyhloubené pánve. Podle starých skazek ještě v nedávné době Vlaši v blízkém tzv. Zlatém ručejí těžili písek a vypírali ho ve svrchních pánvích na prášek. Kdyby se dnes provedla s tímto pískem zkouška, mnoho by to nestálo, ale nikdo na to nepomýšlí. Ostatní vysoké hory, kterých je mnoho, nemají žádný význam a nezaslouží zvláštní pozornost.

Lze ještě poznamenat, že se na tomto panství v Novém Světě, asi jednu hodinu od Kočičího kamene, nachází proslulá sklárna s brusírnou a různými vynikajícími umělci, zejména řezači skla a rytci erbů, brusíči, malíři a pozlačovači, jakož i velmi dobře zařízené železné hamry se dvěma vysokými pecemi a čtyřmi hamry, dále také plátenická manufaktura s velkým množstvím tkalců, s mnoha velkými bělidly, kde se ročně vybělí mezi 50 a 60 tisíci kop plátna a příze. O ostatních věcech se nedá uvést nic pozoruhodného, mimo to, že na celém panství se pěstuje pouze žito a oves, lněné semeno a brambory, přičemž sklizeň je v dobrých letech dobrá, ve špatných ale dopadá špatně.

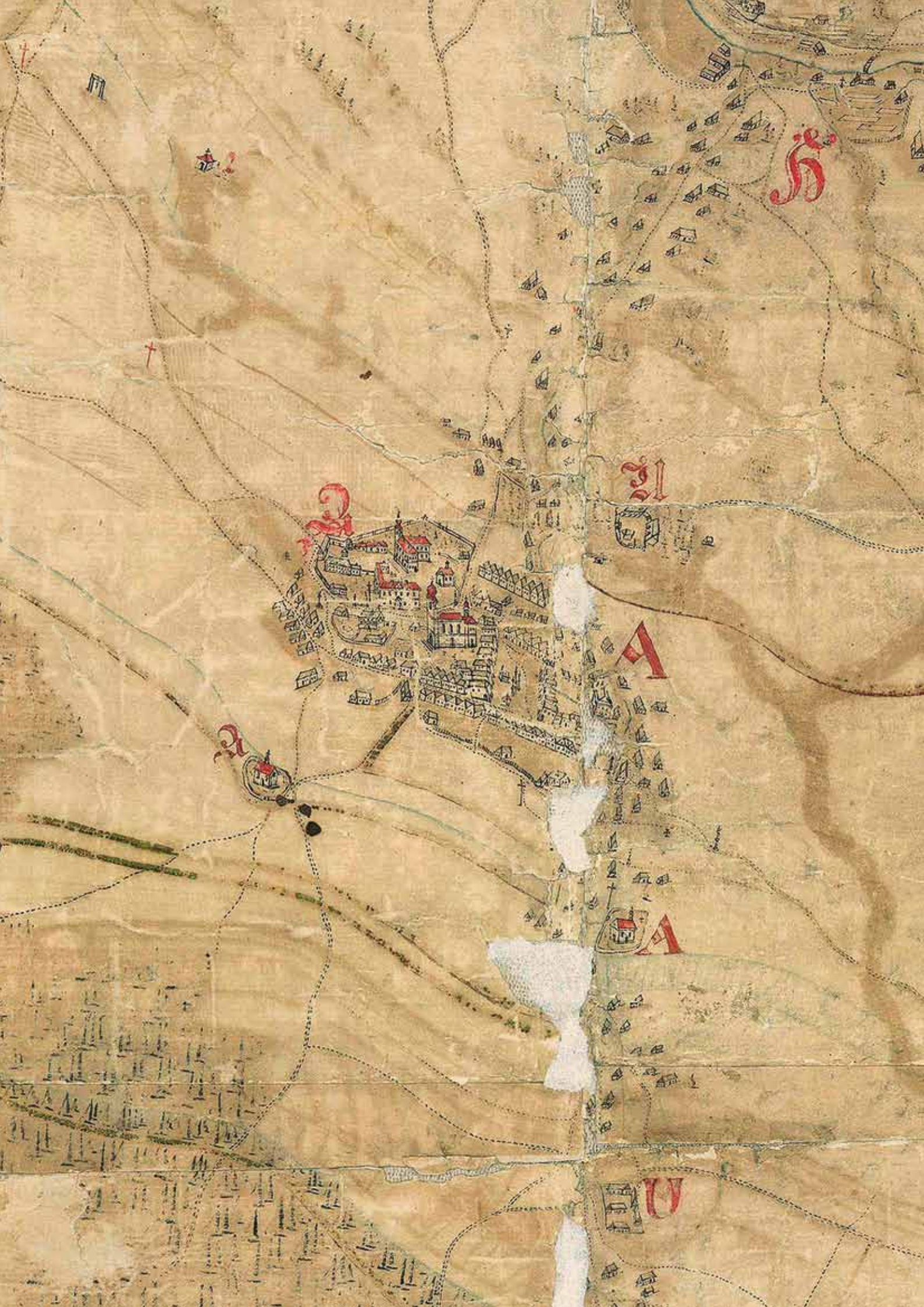
Jilemnice, 9. července 1794

Poznámka na rubu spisu:

Krajským sekretářem von Ottenburgem, za účelem topografie, požadovaný popis pozoruhodných hor, rybníků a sadů.

7. července 1794

Prameny a literatura

Prameny

Státní Oblastní Archiv Zámorsk

Velkostatek Jilemnice

karton č. 245, 246, 275, 289, 313, 335, 355, 387, 389,
420, 394, 417

kniha č. 4, 135–140, 142.

matriky sign. 4898, 5105. 5878, 117–4

Ústřední správa Harrachů

mapy č. 2, 3, 92, 761

Rodinný archiv Šliků

kniha č. 54

Státní Okresní Archiv Semily

Archiv města Jilemnice

kniha č. 531

Literatura

ALEŠ, Josef: *Místní jména krkonošská*. Časopis turistů, XX, 1908, s. 16–19.

AMBROŽ, Z.: *Grauparova mapa harrachovského panství z roku 1765*. Krkonoše, 1939–1940, s. 5–7.

AMBROŽ, Z.: Jilemnice. Výňatky z dějin, rozvoj a zvláštnosti města. Železný Brod 1941.

BARTOŠ, Miloslav: *Neznámá krkonošská mapa zemského měřiče J. A. Kolbeho*. Krkonoše – Jizerské hory 2005, č. 10, s. 46–47.

BURDOVÁ, Pavla: *Úřad desek zemských*. Sborník archivních prací, 1986, roč. XXXVI, č. 2, s. 273–382.

ČERNÝ, Václav: *Mapy velkostatků v zemědělsko-lesnických archivech*. Kartografický přehled 10, 1956, s. 91–93.

DONTH, Franz – DONTH, Hans H.: *Quellen zur Geschichte der Herrschaft Starkenbach im Riesengebirge im 17. Jahrhundert*. München 1974.

DURYCH, Václav: *Krkonoše. Cestopisné kresby*. Pardubice 1897

DVORSKÝ, František: *Historické zprávy o kartografii české*. Sborník historický II, 1884.

Historie východočeského kraje na mapách. SOA Zámrs 1980.

EDERER, Antonín: *Postavy a dokumenty českého zeměměřičství*. Svět techniky 7, 1956, s. 736–743.

FIEDLER, G.: *Krkonoše na mapách*. In: FLOUSEK, Jiří: *Krkonoše. Příroda – historie – život*. Praha 2007.

FUSS, Franz: *Versuch einer topographischen Beschreibung des Riesengebirges*. Dresden 1788.

HOFMANN, Gustav: *Železářství v Krkonoších a jejich podhůří za feudalismu*. Krkonoše. Podkrkonoší, 1967, 3, s. 60–71.

HONL, Ivan: *K rozvoji map velkostatků v 18. století a na začátku 19. století*. Archivní časopis, 1960, s. 221–227.

HONL, Ivan: *O starých mapách a jejich výzdobě*. Pestrý týden, 28. 1. 1939, roč. XIV., č. 4.

HONL, Ivan: *Přísežní měřiči u desk zemských*. Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky, IV, 1958, s. 141–159.

HOSER, J. K. E.: *Das Riesengebirge in einer statistisch-topographischen und pittoresken Uebersicht*. Wien 1803.

HOSER, J.K.E.: *Das Riesengebirge und seine Bewohner*. Prag 1841.

JANDA, J.: *Bouře poddaného lidu na Jilemnicku a okolí*. In: *Krkonoše, Vlastivědný sborník českého podhoří*, 1937, s. 142–143.

KLÍMA, Arnošt: *Manufakturní období v Čechách*. Praha 1955.

KOŘAN, Jan: *Staré české železářství*. Praha 1946.

KREJČÍK, Adolf Ludvík: *Příspěvky k soupisu archivů velkých statků*. Praha 1929.

KUTNAR, František: *Z dějin zemědělství a plátenictví na Jilemnickém panství ke konci 18. století*.

Vlastivědný sborník pod patronací filosofické fakulty University Palackého v Olomouci, 1963.

LOKVENC, Theodor: *Toulky krkonošskou minulostí*. Hradec Králové 1978

LOKVENC, Theodor: *Alpínská oblast Krkonoš v roce 1765 (Hodnocení Grauparovy mapy)*. Opera Concortica, 1965, roč. 2, s. 2–42

LUŠTINEC, J.: *Jilemnice: historická zastavení*. Jilemnice 2000

Mapa královských lesů východních Krkonoš 1668. Faksimile mapy Samuela Globice z Bučina. Statní mapová sbírka a Krkonošské museum ve Vrchlabí. 1949

MENČÍK, Ferdinand: *Hrabě Swéerts-Špork a jeho hospodářské zásady*. Praha 1897

MOSCH, K. F.: *Das Riesengebirge, seine Thäler und Vorberge und das Isergebirge*. Leipzig 1858.

MUCHA, Ludvík: *Z vývoje mapového obrazu české části Krkonoš*. Acta Universitatis Caro-linae. Geographica, 1981, s. 95–104.

NOŽIČKA, Josef: *Přehled vývoje našich lesů*. Praha 1957

NOŽIČKA, Josef: *Z historie krkonošských lesů na Jilemnicku*. Práce VÚL ČSSR 1959, 16, s. 235–251.

NOŽIČKA, Josef: *Vývoj krkonošských lesů na Vrchlabsku a Maršovsku*. Práce VÚL ČSSR 1961, 23, s. 161–228.

PETRÁK, Eduard R.: *Illustrierter Führer durch das Riesengebirge, die Adersbach-Weckelsdorfer Felsenstädte und den Stern*. Wien – Pest – Leipzig 1891.

J. PETRÁŇ, *K organizaci tažení nevolnických houfů v březnu roku 1775*. Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historika, č. 3, s. 161–215.

ROUBÍK, František: *Ke vzniku josefského katastru z let 1785–1789*. Sborník historický 2, 1954, s. 140–185.

ROUBÍK, František: *Soupis map českých zemí. 1–2.* Praha 1951–1955

ROUBÍK, František: *Z české oficiální kartografie před rokem 1785.* Časopis Společnosti přátel starožitností, roč. LVIII, 1950, s. 129–142.

ROUBÍK, František: *Zemští měřiči v Čechách v 16. až 18. století.* Sborník archivních prací, 1965, roč. 15, s. 269–301.

SEDLÁČEK, August: *Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách.* Praha 1923.

SEVERA, Michal: *Zemský měřič František Xaver Preitsch a jeho mapy měst a městeček rychmburského panství.* In: *Ad honorem VN, Hradec Králové 2015*, s. 247–282.

SCHALLER, Jaroslav: *Topographie des Königreichs Böhmen.* Bidschower Kreis. Prag und Wien 1790.

SCHMID, L: *Statisticko-topografický popis velkostatku Jilemnice.* Praha 1879.

ŠIMÁK, J. V.: *Ke statí „Místní jména krkonošská“.* Časopis turistů, XX, 1908, s. 132–133.

ŠMELHAUS, Vratislav – TLAPÁK, Josef: *Mapová parerga jako pramen pro studium hmotné kultury našeho lidu.* In: *Pocta nestoru české agrární historiografie. K jubileu PhDr. Josefa Tlapáka, CSc.* Praha 2003, s. 391–397.

Vývoj mapového zobrazení území Československé socialistické republiky III. Mapování a měření českých zemí od pol. 18. stol. do počátku 20. stol. Praha 1961.

Schrein

Meibach

Erstlich

Seznam vyobrazení

- str. 11 *Jilemnice*. Eduard R. Petrák, Illustrierter Führer durch das Riesengebirge. Wien-Pest-Leipzig 1891.
- str. 12 *Harrachovské sklárny v Novém Světě, kol. r. 1895*. Krkonošské muzeum Jilemnice. Foto: Josef Vejnar.
- str. 13 *Průřez milířem*. Krkonošské muzeum Vrchlabí.
- str. 14 *Pastva dobytka*. Parergon Grauparovy mapy. Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/150.
- str. 15 *Horní Branná se zámek na Grauparově mapě*. Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/140.
- str. 16 *Bohuslav Balbín*. Krkonošské muzeum Vrchlabí.
- str. 17 *Václav Morzin*. Krkonošské muzeum Vrchlabí.
- str. 18 *Labský vodopád*. Eduard R. Petrák, Illustrierter Führer durch das Riesengebirge. Wien-Pest-Leipzig 1891, s. 148.
- str. 19 *Mlýn v Dolní Branné*. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kart. 420. Foto: autor.
- str. 19 *Textilní výroba na Jilemnicku*. Parergon Grauparovy mapy. Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/49.
- str. 20 *Zámeček v Rokytnici*. Eduard R. Petrák, Illustrierter Führer durch das Riesengebirge. Wien-Pest-Leipzig 1891, s. 124.
- str. 21 *Hostinec v Rokytnici*. Detail Grauparovy mapy. Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/141.
- str. 22 *Bělídlo v Hrabačově*. Krkonošské muzeum Jilemnice. Foto: Josef Vejnar.
- str. 23 *Revizní nález lesů*. SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kniha č. 4. Foto: autor.
- str. 24 *Model plavení dřeva*. Krkonošské muzeum Vrchlabí.
- str. 25 *Pila v Hrabačově a hrable na Jizerce*. Detail Grauparovy mapy. Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/154.

- str. 26 *Soutok Kozelského potoka a Jizerky.*
Foto: autor.
- str. 27 *Hamry v Arnoštově. Detail Grauparovy mapy.*
Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí,
foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/25.
- str. 29 *Müllerova mapa.* www.chartae-antiquae.cz.
- str. 30 *Parergon Václava Vavřince Reinera
na Müllerově mapě.* Chartae-antiquae.cz.
- str. 31 *Dvůr Hrabačov.* Krkonošské muzeum
Jilemnice. Foto: Jaroslav Feyfar, 1907.
- str. 32 *Sněžka.* Eduard R. Petrák, Illustrierter
Führer durch das Riesengebirge. Wien-Pest-
Leipzig 1891, s. 96.
- str. 33 *Hrad Chojník.* Krkonošské muzeum
Vrchlabí.
- str. 34 *Mannova mapa (Růženčina zahrádka).*
www.chartae-antiquae.cz.
- str. 35 *Mannova mapa.* www.chartae-antiquae.cz.
- str. 36 *Mannova mapa (Švýcarské boudy).*
www.chartae-antiquae.cz.
- str. 37 *Podpis „Graupaar“.* SOA Zámorsk,
Vs Jilemnice, kniha č. 4. Foto: autor.
- str. 39 *Grauparova mapa (veduta Jičína)*
- str. 40 *Bratrouchov.* Sbírka Krkonošské muzeum
Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/17.
- str. 41 *Sklárna v Novém Světě.* Krkonošské muze-
um Vrchlabí, U 166.
- str. 42 *Jilemnice. Detail Grauparovy mapy.*
Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí,
foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/2.
- str. 43 *Celek Grauparovy mapy.* Sbírka Krkonošské
muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar,
sign. F 4169/54.
- str. 45 *Marie Terezie.* Krkonošské muzeum
Vrchlabí.
- str. 46 *Grauparova mapa (veduta Nové Paky).*
Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí,
foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/149.
- str. 47 *Mříčná. Detail Grauparovy mapy.*
Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí,
foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/110.
- str. 48 *Vítkovice. Detail Grauparovy mapy.*
Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí,
foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/18.
- str. 49 *Jilemnický zámek.* Krkonošské muzeum
Vrchlabí, grafika U 118.
- str. 50 *Panský dům v Jilemnici.* Foto: autor.
- str. 51 *Vrchlabí. Detail Grauparovy mapy.*
Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí,
foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/5.
- str. 52 *Kolbeho mapa (Špindlerův mlýn).*
www.chartae-antiquae.cz.
- str. 52 *Kolbeho mapa (vyústění hamerské strouhy).*
www.chartae-antiquae.cz
- str. 53 *Kolbeho mapa (železný hamr).*
www.chartae-antiquae.cz
- str. 55 *„Species facti“ z 5. 9. 1783.* SOA Zámorsk,
Vs Jilemnice, kart. 420, fol. 65. Foto: autor.
- str. 55 *List Hrubého Grauparovi.* SOA Zámorsk,
Vs Jilemnice, kart. 420, fol. 74. Foto: autor.
- str. 56 *List vrchlabského ředitele Kideryho z 5. 10.
1783, fol. 80.* Foto: autor.
- str. 57 *Kolbeho mapa (celek).*
www.chartae-antiquae.cz
- str. 58 *Čertova louka. Detail Grauparovy mapy.*
Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí,
foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/153.
- str. 60 *Plná moc pro J. A. Graupara.* SOA Zámorsk,
Vs Jilemnice, kart. 389. Foto: autor.
- str. 61 *Císař Josef II.* Krkonošské muzeum
Vrchlabí.

- str. 62 *Spodní okraj Grauparovy mapy.* Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/...
- str. 63 *Erbenova relace do Vídně ze 30. 4. 1775.* SOA Zámorsk, Vs Jilemnice, kniha č. 137. Foto: autor.
- str. 64 *Dům Fr. Ant. Střížka v Horní Branné.* Krkonošské muzeum Vrchlabí.
- str. 64 *Grauparova mapa na schodišti jilemnického zámku.* Krkonošské muzeum Jilemnice.
- str. 65 *Mapa činžovních gruntů v Jestřabí.* Krkonošské muzeum Jilemnice.
- str. 66 *Náhrobek na hřbitově v Křížlicích.* Foto: autor.
- str. 66 *Roztoky. Detail Grauparovy mapy.* Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/131.
- str. 69 *Jindřich Ambrož.* Krkonošské muzeum Jilemnice, foto č. 450.
- str. 69 *Horní část Grauparovy mapy.* Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/70.
- str. 70 *Plátenická manufaktura v Hrabačově.* Krkonošské muzeum Vrchlabí, grafika U – 1095.
- str. 71 *Raznice na dřevo.* Krkonošské muzeum Vrchlabí.
- str. 71 *Plavení dřeva.* Parergon Grauparovy mapy. Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/151.
- str. 72 *Poniklá na Grauparově mapě.* Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/35.
- str. 73 *Okolí Jilemnice na Grauparově mapě.* Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/23.
- str. 76 *Parergon sklářství na Grauparově mapě.* Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/148.
- str. 77 *Jablonec nad J. na Grauparově mapě.* Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/160.
- str. 77 *Kostel v Jablonci nad J.* Foto: autor.
- str. 78 *Sněžka na Grauparově mapě.* Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/155.
- str. 78 *Vyobrazení vojska na Grauparově mapě.* Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/152.
- str. 79 *Kostel Povýšení sv. Kříže v Jilemnici.* Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/102.
- str. 81 *Vrchlabí se zámek na Grauparově mapě.* Sbírka Krkonošské muzeum Vrchlabí, foto: Z. Feyfar, sign. F 4169/2.

